

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

**Konfiskace a znárodnění majetku v letech
1945 - 1948**

Plzeň 2021

Diana Klosová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

**Konfiskace a znárodnění majetku v letech
1945 - 1948**

Zpracovala: Diana Klosová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.

Pracoviště: Katedra právních dějin

Plzeň 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Konfiskace a znárodnění majetku v letech 1945 – 1948 vypracovala samostatně a za použití literatury a dalších pramenů v této práci uvedených.

V Plzni dne 30. března 2021

.....
podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce, JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D., za její vstřícnost při vedení práce a také za všechny připomínky a cenné rady.

Obsah

1. Úvod	8
2. Historické souvislosti	10
2.1 Období nesvobody 1939 – 1945	11
2.2 Slovenský stát v období 1939 – 1945	14
2.3 Předpoklady obnovy Československa po II. světové válce	15
2.3.1 Domácí odboj	15
2.3.2 Zahraniční odboj	16
2.3.3 Dekrety prezidenta republiky	17
2.3.4 Poválečná obnova Československa	19
2.4 Období 1945 – 1948	20
2.4.1 Košický vládní program	25
2.4.2 Retribuce	26
2.4.3 Zásahy státu do ekonomiky	29
3. Konfiskace majetku v letech 1945 – 1948	30
3.1 Odsun Němců, přesídlení a reslovakizace Maďarů	31
3.2 Konfiskace majetku	37
3.3 Národní správa	56
4. Znárodnění majetku v letech 1945 – 1948	60
4.1 První etapa znárodnění	61
4.1.1 Znárodnění v oblasti filmu	65
4.1.2 Znárodnění dolů a některých průmyslových podniků	67
4.1.3 Znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu	72
4.1.4 Znárodnění bank	74
4.1.5 Znárodnění pojišťoven	75
4.2 Druhá etapa znárodnění	76
5. Konfiskace a znárodnění v judikatuře Nejvyššího správního soudu... 86	
5.1 Rozhodnutí o splnění podmínek konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb.	86

5.2	Konfiskace zemědělského majetku osob německé národnosti podle dekretu č. 12/1945 Sb.	88
5.3	Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu č. 108/1945 Sb.	89
5.4	Záměrné podporování okupantů ve smyslu dekretu č. 108/1945 Sb.	90
5.5	Národní správa podle dekretu č. 5/1945 Sb.	91
5.6	Restituce podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb.	93
5.7	Znárodnění a restituce podle zákona č. 128/1946 Sb.	94
5.8	Předpoklady znárodnění podle dekretu č. 100/1945 Sb.	95
5.9	Znárodnění a národní správa podle dekretu č. 5/1945 Sb.	97
5.10	Aktivní legitimace k podání stížnosti proti rozhodnutí o znárodnění podniku	98
6.	Závěr	99
7.	Resumé	102
8.	Použité zdroje	104
8.1	Literatura	104
8.2	Online zdroje	107
8.3	Právní předpisy	107
8.4	Judikatura	111

Seznam použitých zkratk

a. s.	akciová společnost
Gestapo	Geheime Staatspolizei (tajná státní policie)
KSČ	Komunistická strana Československa
MNV	místní národní výbor
NSS	Nejvyšší správní soud
ONV	okresní národní výbor
RGBI	Říšský zákoník (ř. z.)
ROH	Revoluční odborové hnutí
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. nař. SNR	Sbírka nařízení Slovenské národní rady
Sl. z.	Slovenský zákoník
SNR	Slovenská národní rada
Ú. l.	Úřední list
ÚRD	Ústřední rada družstev
ÚRO	Ústřední rada odborů
Úř. věst. čs.	Úřední věstník československý
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZNV	zemský národní výbor

1. Úvod

V této diplomové práci se budu věnovat tématu konfiskace a znárodnění majetku v Československu v letech 1945 – 1948. Období let 1945 – 1948 je sice relativně krátké, nicméně během něj došlo k celé řadě zásahů státu do ekonomiky a majetkoprávních vztahů. Tyto zásahy bezprostředně souvisely s koncem II. světové války a poválečnou obnovou Československa. Po skončení války bylo potřeba vyřešit celou řadu problémů souvisejících s obnovou válkou rozvráceného hospodářství a s jeho přeměnou z válečného řízeného hospodářství zpět na tržní hospodářství.

Z majetkoprávního hlediska existoval v poválečném Československu stav, kdy řada lidí během období nesvobody pozbyla svůj majetek v důsledku okupace nebo pod tlakem národní, rasové či politické perzekuce. Nejprve bylo tedy potřeba vyřešit neplatnost těchto majetkových převodů a následně restituci majetku jeho původním vlastníkům. Současně byly zaváděny národní správy na majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů. V tzv. Košickém vládním programu byl vysloven požadavek provedení pozemkové reformy, pro jejíž účely byl následně zkonfiskován zemědělský majetek uvedených skupin osob. Požadavek znárodnění nebyl ve vládním programu výslovně uveden, nicméně byl stanoven požadavek postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení. Výše uvedená opatření byla provedena na základě dekretů prezidenta republiky. K dalším zásahům do ekonomiky a majetkoprávních vztahů pak došlo po únorovém převratu v roce 1948. Druhá etapa znárodnění byla provedena na základě série znárodnovacích zákonů. Po první etapě znárodnění v roce 1945 vedle sebe existoval sektor znárodněný a sektor soukromý, po druhé etapě znárodnění v roce 1948 získal znárodněný sektor rozhodující postavení a soukromé podnikání bylo postupně likvidováno.

Konfiskace (z latinského *confiscatio*) označuje nucené zabavení majetku bez náhrady. Konfiskace v poválečném Československu probíhaly na základě dekretů prezidenta republiky, a to na základě dekretu č. 12/1945 Sb. a dekretu č. 108/1945 Sb. Podle těchto právních předpisů byl konfiskován bez náhrady

zemědělský majetek a veškerý movitý i nemovitý majetek, který byl ve vlastnictví stanoveného okruhu subjektů. Konfiskace majetku však byla také ukládána jako trest v rámci retribučního soudnictví.

Znárodnění znamená nucený převod majetku ze soukromého vlastnictví do vlastnictví veřejného, a to za náhradu. Znárodnění v letech 1945 – 1948 bylo provedeno zestátněním, to znamená, že majetek byl ze soukromého vlastnictví převeden do vlastnictví státu. V první etapě bylo znárodnění provedeno na základě dekretů prezidenta republiky. Jednalo se o dekret č. 50/1945 Sb. a dekrety č. 100 - 103/1945 Sb., na základě nichž bylo provedeno znárodnění v oblasti filmu, dále byly znárodněny doly, některé průmyslové podniky, podniky v oblasti potravinářského průmyslu, banky a pojišťovny. Druhá etapa znárodnění proběhla na základě série znárodnovacích zákonů přijatých v roce 1948, jednalo se o zákony č. 114/1948 Sb., č. 115/1948 Sb., č. 118 – 126/1948 Sb., č. 185/1948 Sb. a č. 311/1948 Sb. Ve druhé etapě bylo znárodnění rozšířeno na další odvětví ekonomiky. Znárodnění vycházelo ze zásady, že se za znárodněný majetek poskytuje náhrada. Nicméně právní předpisy vymezily okruh subjektů, jimž se náhrada za znárodněný majetek neposkytovala.

Celá práce se bude členit na čtyři hlavní části. V první části se zaměřím na historické souvislosti sledovaného období let 1945 – 1948, ale rovněž stručně nastíním události bezprostředně tomuto období předcházející, tedy zejména období nesvobody v letech 1939 – 1945 a také předpoklady poválečné obnovy Československa. V další části se už budu zabývat tématem konfiskace majetku v letech 1945 – 1948. V rámci této části zmíním také řešení národnostní problematiky a s tím související odsun Němců, přesídlení a reslovakizaci Maďarů. V souvislosti s konfiskacemi se budu věnovat rovněž institutu národní správy. V následující části se budu zabývat tématem znárodnění majetku v letech 1945 – 1948. Tato část bude rozdělena na dvě podkapitoly, ve kterých se budu věnovat nejprve průběhu první etapy znárodnění a následně druhé etapy znárodnění. V poslední části své práce bych se pak chtěla zaměřit na problematiku konfiskace a znárodnění v judikatuře Nejvyššího správního soudu. V této části tedy budou zařazeny rozборы několika vybraných judikátů Nejvyššího správního soudu, které se vztahují k uvedené problematice.

2. Historické souvislosti

Období 30. let 20. století charakterizoval vzrůstající vliv fašismu, snahy o nové rozdělení světa a zhoršující se mezinárodní politická situace. Jednotu Československa ohrožovala nejen podvratná činnost henleinovského hnutí, které bylo od roku 1935 organizované v Sudetoněmecké straně, ale také radikalizace části Hlinkovy slovenské ľudové strany na Slovensku. Ohrožení představovaly rovněž expanzionistické plány Německa, zejména tzv. plán „Fall Grün“ směřující k rozbití republiky. Stupňovala se také vnitropolitická krize v Československu, zejména po vyhlášení tzv. karlovarských požadavků Sudetoněmecké strany v dubnu 1938. Požadavky autonomie pro německou národnostní menšinu podpořily západní mocnosti. Jednání o národnostním vyrovnání vyvrcholila tzv. Mnichovskou dohodou. Dne 29. září 1938 se v Mnichově uskutečnilo setkání představitelů Německa, Itálie, Francie a Velké Británie, kteří zde bez účasti Československa podepsali dohodu, která akceptovala prakticky veškeré vznesené požadavky. Mnichovský diktát neznamenal pouze územní ztráty, ale rovněž změnil mezinárodní postavení a vnitropolitickou situaci v Československu a předznamenal tak další vývoj v celé Evropě.¹

Nastalo období tzv. druhé republiky. Po přijetí Mnichovské dohody došlo k postupné přeměně vnitropolitických poměrů v Československu. Jednak vznikly autonomní vlády na Slovensku a Podkarpatské Rusi a Československo tak přestalo být unitárním státem.² Další změny se pak projeví v oblasti státní správy i územní samosprávy. Došlo rovněž k omezení působnosti Národního shromáždění. Nejvýznamnějším zásahem pak bylo vydání ústavního zákona č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací (tzv. zmocňovací zákon). Tento zákon zmocnil prezidenta republiky, aby mohl vydávat dekrety se silou ústavního zákona. Stejně byla zmocněna vláda, aby vydávala nařízení ve věcech, které bylo jinak možné upravovat pouze zákonem.³ Přesun kompetencí

1 VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

2 Ústavní zákon č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny
Ústavní zákon č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi

3 Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací

na orgány moci výkonné byl dalším krokem v likvidaci parlamentní demokracie v Československu a znamenal úplný rozpad ústavního systému vytvořeného v roce 1920.⁴

2.1 Období nesvobody 1939 – 1945

Úplné rozbití Česko-Slovenska bylo završeno 14. března 1939 vyhlášením samostatného Slovenského státu. Dne 15. března 1939 byla dokončena okupace českých zemí. Následujícího dne, 16. března 1939, byl zřízen Protektorát Čechy a Morava na základě výnosu vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera č. 75/1939 Sb., o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Česko-Slovensko tak zmizelo z mapy Evropy.⁵ Postavení Protektorátu Čechy a Morava a stejně tak postavení protektorátních orgánů bylo upraveno v již zmiňovaném výnosu č. 75/1939 Sb. Protektorát měl být podle čl. 3 tohoto výnosu autonomním územím se samostatnou správou, avšak z dikce dalších článků vyplynulo, že mu byla odeprána státní povaha a stal se tak integrální součástí Německé říše. Podle čl. 6 uvedeného výnosu neměl Protektorát žádnou mezinárodněprávní způsobilost k jednání ani samostatnou vojenskou moc. Deklarovaná autonomie tak byla zcela fiktivní.⁶

V Protektorátu působily orgány dvojího druhu, a to orgány autonomní a orgány říšské, které měly rozhodující postavení. Hlavou veškeré autonomní správy se stal státní prezident v osobě Emila Háchy. Podle čl. 4 výnosu č. 75/1939 Sb. hlava autonomní správy Protektorátu požívá ochrany a čestných práv hlavy státu, avšak pro výkon svého úřadu potřebuje důvěru vůdce a říšského kancléře. Pravomoci státního prezidenta nebyly přesně vymezeny, teoreticky by se měly zakládat na vymezení v ústavní listině z roku 1920, pokud by to neodporovalo smyslu převzetí ochrany Německou říší (čl. 12 výnosu

---

4 MAREČKOVÁ, Marie. České právní a ústavní dějiny: Stručný přehled a dokumenty. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1502-X.

5 Viz tamtéž.

6 VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4. Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb., ze dne 16. března 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

č. 75/1939 Sb.). Ke konkrétní činnosti však byla potřeba souhlasu říšského protektora. Státní prezident tak nebyl formálně, ani fakticky hlavou státu.⁷

Nejvyšším orgánem výkonné moci byla formálně protektorátní vláda. Podle čl. 5 odst. 3 výnosu č. 75/1939 Sb. byli členové vlády ve svých funkcích potvrzováni říšským protektorem, přičemž toto potvrzení mohlo být kdykoli odvoláno, a tak příslušný ministr nebo celá vláda mohli být zbaveni svých funkcí. Říšský protektor byl oprávněn nechat se informovat o veškerých opatřeních vlády, mohl proti nim podávat námitky a v případě nebezpečí z prodlení mohl sám vydávat nařízení (čl. 5 odst. 4 výnosu č. 75/1939 Sb.). Na základě tzv. zmocňovacího zákona mohla protektorátní vláda do konce roku 1940 vydávat právní normy se silou zákona. Po vypršení této dvouleté zmocňovací lhůty bylo zmocnění prodlouženo říšským protektorem. To jen prohloubilo závislost protektorátní vlády na říšských orgánech. Během období Protektorátu se vystřídaly celkem čtyři vládní kabinetů. První protektorátní vládou se stala vláda Rudolfa Berana, jmenovaná 1. prosince 1938, tedy ještě v období tzv. druhé republiky. Po zřízení Protektorátu se tak česko-slovenská vláda změnila na vládu protektorátní. Již v dubnu 1939 byl Rudolf Beran vystřídán v čele vlády generálem Aloisem Eliášem. Po zatčení generála Eliáše v roce 1941 se do čela vlády dostal dr. Jaroslav Krejčí. Za jeho působení se personální složení vlády podstatně změnilo. Na konci války v lednu 1945 se stal posledním předsedou protektorátní vlády Richard Bienert. V rámci snah o odstranění všech pozůstatků autonomie došlo ke změně struktury vlády a její reorganizaci. Tyto změny byly provedeny na základě vládního nařízení č. 14/1942 Sb., ze dne 15. ledna 1942, o nové organizaci některých ústředních úřadů (tzv. Heydrichova správní reforma). Byl zrušen úřad předsednictva ministerské rady, jehož úkoly převzal sekretariát předsedy vlády a jednotlivá ministerstva. Vláda tak jako kolektivní orgán přestala prakticky existovat, zůstala pouze jednotlivá ministerstva. Do jednotlivých ministerstev pak byli vysláni němečtí generální zástupci, kteří měli významné, dokonce rozhodující pravomoci.⁸

7 MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1. vydání. ISBN 80-246-0302-0.

8 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

Jedinou politickou institucí českého národa v období Protektorátu bylo Národní souručenství, které vzniklo na jaře 1939. Dne 21. března 1939 rozpustil státní prezident Emil Hácha poslaneckou sněmovnu a senát a zároveň jmenoval padesátičlenný Výbor Národního souručenství. Současně byly dosavadní politické organizace prohlášeny za ilegální a následně rozpuštěny. Národní souručenství mělo reprezentovat všechny sociální vrstvy a proudy českého národa, avšak rozhodující postavení zde měli především členové bývalé Strany národní jednoty a Národní strany práce. Předpokládalo se také, že Národní souručenství nahradí rozpuštěný parlament. Ministři měli zpočátku povinnost přijímat jeho podněty a odpovídat na ně, vláda pak měla své návrhy podávat Výboru Národního souručenství k posouzení. Národní souručenství představovalo legální prostor pro politickou reprezentaci českého národa a svou činností přispívalo k různým formám národní rezistence vůči německé okupaci. Zpočátku své existence ještě Národní souručenství plnilo tyto úkoly, ale postupně začalo ztrácet na svém významu.⁹

Jak jsem již uvedla, rozhodující postavení v Protektorátu měly orgány říšské. Byl zřízen úřad říšského protektora, který měl jako zástupce vůdce a říšského kancléře a jako zmocněnec říšské vlády dbát o zájmy Německé říše (čl. 5 výnosu č. 75/1939 Sb.). Říšský protektor se tak stal rozhodujícím mocenským orgánem v Protektorátu. Stál nejen v čele všech říšských orgánů na území Protektorátu, ale byly mu podřízeny také všechny autonomní protektorátní orgány, fakticky ovládal protektorátní vládu i státního prezidenta. Podle nařízení vůdce a říšského kancléře o právu vydávati právní předpisy v Protektorátu Čechy a Morava, ze dne 7. června 1939 (RGBI I, str. 1039), měl říšský protektor v rukou také normotvornou činnost. Podle tohoto nařízení mohl měnit autonomní právo a v případě nebezpečí z prodlení sám vydávat právní předpisy všeho druhu. Prvním říšským protektorem byl jmenován Konstantin von Neurath. Formálně byl ve funkci až do srpna 1943, ale již v září 1941 byl poslán na dlouhodobou dovolenou. Na jeho místo byl jmenován jako tzv. zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Po atentátu na Heydricha v květnu

⁹ VEČEŘA, Pavel. Národní souručenství. In: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8.

1942 byl na jeho místo rovněž jako zastupující říšský protektor jmenován Kurt Daluge. Posledním říšským protektorem se od srpna 1943 stal Wilhelm Frick. Zástupcem říšského protektora ve vedení úřadu se stal státní tajemník, kterým byl jmenován bývalý poslanec za Sudetoněmeckou stranu K. H. Frank. K podstatné změně postavení říšského protektora došlo v srpnu 1943, kdy vzniklo německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu v čele se státním ministrem K. H. Frankem. Všechna rozhodovací a normotvorná pravomoc říšského protektora následně přešla právě na státní ministerstvo pro Čechy a Moravu. Říšský protektor sice zůstal jediným zástupcem vůdce v protektorátu, avšak význam jeho úřadu postupně upadal a stal se spíše úřadem reprezentativním.¹⁰

2.2 Slovenský stát v období 1939 – 1945

Samostatný Slovenský stát byl vyhlášen 14. března 1939 na základě zákona č. 1/1939 Sl. z., o samostatném Slovenském státu. Podle tohoto zákona se z dosavadní autonomní Slovenské krajiny stal samostatný Slovenský stát. Zákonodárným orgánem se stal Sněm Slovenského státu, který se přetvořil ze sněmu Slovenské krajiny. Veškerá vládní a výkonná moc byla až do vydání ústavy Slovenského státu svěřena vládě, jmenované předsednictvem Sněmu. V platnosti zůstaly veškeré dosavadní zákony, nařízení a opatření, avšak se změnami vyplývajícími z ducha samostatnosti Slovenského státu. Po přechodné období byla vláda rovněž zmocněna k vydávání nařízení potřebných k udržení pořádku a zabezpečení státních zájmů.¹¹

Slovenský stát měl sice všechny vnitřní i vnější atributy státu, nicméně od začátku do konce své existence byl v podstatě satelitem nacistického Německa. Úzká vazba na nacistické Německo se projevila uzavřením tzv. ochranné smlouvy z 18. (23.) března 1939, která značně omezila suverenitu Slovenského státu. Tato smlouva zavazovala slovenskou vládu provádět svou zahraniční politiku v úzké shodě s německou vládou a své vojenské síly organizovat v úzké shodě s německou brannou mocí. Podobný postup se předpokládal i v oblasti hospodářské politiky. Zásadní postavení v novém státě měla jediná povolená

¹⁰ VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

¹¹ BEŇKO, Ján; ed. Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, 1. vydání. ISBN 80-88878-48-9.

politická strana, a to Hlinkova slovenská ľudová strana. Vedoucí úloha této strany byla zakotvena přímo v ústavě. Administrativní i mocenský aparát převzal Slovenský stát po institucionální i personální stránce většinou z období tzv. první republiky, ale zároveň začal vytvářet i některé nové instituce. Většina těchto nových institucí byla budována podle nacistického vzoru, a to za přímé účasti německých poradců. Zvláštní postavení v systému Slovenského státu měly křesťanské církve, zejména římskokatolická církev. Církevní představitelé často zaujímali zároveň vysoké politické funkce. Rozpad Slovenského státu začal koncem srpna 1944 v souvislosti s propuknutím Slovenského národního povstání. Prezident republiky a většina členů vlády koncem března 1945 opustili Bratislavu, 8. května se pak exilová vláda Slovenského státu vzdala velení americké armády. Jednalo se spíše o formální akt, neboť USA nikdy Slovenský stát neuznaly. Slovenský stát fakticky zanikl již během dubna 1945.¹²

2.3 Předpoklady obnovy Československa po II. světové válce

Pro obnovu Československa po II. světové válce byla důležitá zejména otázka právní a ústavní kontinuity s obdobím tzv. první republiky. Rozbití Česko-Slovenska, vyhlášení samostatného Slovenského státu a následná okupace zbytku Čech a Moravy, k nimž došlo v březnu roku 1939, aktivizovaly domácí i zahraniční síly, které se pustily do boje za znovuoobnovení Československa a československé státnosti. Rozhodující úlohu hrál zejména zahraniční odboj, do jehož čela se postupně dostal bývalý československý prezident Edvard Beneš. Československá politická reprezentace v zahraničí se pokusila vytvořit soustavu vrcholných státních orgánů a dosáhnout pro ně mezinárodního uznání. To se také podařilo a tak v roce 1940 bylo zformováno Prozatímní státní zřízení ČSR. Důležitou úlohu v obnovení Československa sehrál rovněž domácí odboj.¹³

2.3.1 Domácí odboj

Protiněmecká opozice byla zpočátku vedená vládní politickou reprezentací, která udržovala kontakt se zahraničním odbojem a ilegálním

---

12 KAMENEC, Ivan. Slovenský stát: (1939 -1945). Praha: Anomal, 1. vydání, 1992. ISBN 80-900235-3-3.

13 MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1.vydání. ISBN 80-246-0302-0.

odbojem v Protektorátě. Nicméně jejich postavení bylo složité, neboť byli nuceni přijímat opatření, která byla ve zjevném rozporu s českými zájmy. Zpočátku byly nejvýraznějším projevem odporu proti okupaci lidové demonstrace. Situace vyvrcholila uzavřením všech českých vysokých škol. Zároveň se začala formovat síť ilegálních antifašistických organizací. Mezi významné odbojové organizace patřila např. Obrana národa (ON), vedená vysokými armádními důstojníky, dále Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ (PVVZ) a tzv. Politické ústředí (PÚ). Další odbojové skupiny vznikaly zejména kolem některých ilegálních časopisů. V roce 1940 bylo založeno tzv. Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), které se stalo koordinačním centrem domácího odboje. Specifickou složkou domácího odboje pak byla část, vedená komunistickou stranou. Hlavní formou domácího odboje byla zpravodajská činnost. Na sklonku II. světové války na řadě míst Protektorátu vypukla povstání. Těžiště povstání se nakonec 5. května 1945 přesunulo do Prahy.¹⁴

Na Slovensku zpočátku víceméně žádný odboj neexistoval. Později se i zde objevily odbojové organizace, které udržovaly kontakt se zahraničním odbojem i s odbojovými skupinami v Protektorátě. Nakonec byla vytvořena ilegální Slovenská národní rada (SNR). V roce 1944 vznikl kolektivní vojenský orgán, tzv. Vojenské ústředí SNR, které mělo za úkol vojenské přípravy povstání, jež mělo pomoci otevřít cestu pro sovětskou armádu. Na vojenských akcích se vedle armády podílelo rovněž partyzánské hnutí. Na svém prvním legálním zasedání konaném 1. září 1944 SNR přijala Deklaraci SNR a další nařízení, na základě nichž byla SNR oprávněna vykonávat veškerou zákonodárnou, vládní a výkonnou moc na Slovensku až do doby, než budou demokratickým způsobem ustaveny legitimní orgány. Povstání však vypuklo předčasně. Po porážce povstání se rozhodujícím stal opět zahraniční odboj.¹⁵

2.3.2 Zahraniční odboj

Zahraniční odboj se soustředil kolem československé politické reprezentace v zahraničí, v jejímž čele se prosadil Edvard Beneš. Snažil se

---

¹⁴ VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

¹⁵ Viz tamtéž.

dosáhnout nejen sjednocení emigrace, ale i vytvoření státního zřízení v zahraničí. Rovněž prosazoval tezi o nepřetržitém trvání Československa jako subjektu mezinárodního práva (tzv. teorie právní kontinuity). Tato teorie právní kontinuity byla postavena na tom, že Mnichovská dohoda byla již od samého počátku absolutně neplatná, a tím bylo neplatné také vše, co se od ní odvíjelo. Od neplatnosti Mnichovské dohody se tak dovozovala také kontinuita prezidentské funkce Edvarda Beneše. V souladu s teorií právní kontinuity mělo být Československo obnoveno v rozsahu z období tzv. první republiky.¹⁶

Prvním orgánem, jenž zastupoval československé zájmy v zahraničí, byl Československý národní výbor, vytvořený v Paříži roku 1939. Československý národní výbor sice dosáhl uznání ze strany Francie, Velké Británie i dalších států, nicméně jeho postavení bylo velmi slabé. Po porážce Francie se Československý národní výbor přesunul do Londýna, kde bylo následně v roce 1940 ustaveno tzv. Prozatímní státní zřízení ČSR. Prozatímní státní zřízení tvořili prezident republiky, vláda a Státní rada, která byla vytvořena na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 1/1940 Úř. věst. čs. jako poradní orgán prezidenta a pomocný a kontrolní orgán v rámci Prozatímního státního zřízení. Po sérii diplomatických jednání bylo Prozatímní státní zřízení ČSR uznáno ze strany Sovětského svazu, Velké Británie a rovněž USA, což upevnilo mezinárodní postavení československé reprezentace. Československo se tak stalo plnohodnotným členem protihitlerovské koalice.¹⁷

2.3.3 Dekrety prezidenta republiky

Činnost Prozatímního státního zřízení se soustředila na organizaci protifašistického boje a ke konci války také na přípravu poválečné obnovy Československa. Pro tuto činnost byla významná zejména dekretální pravomoc prezidenta republiky, neboť v důsledku ústavní nouze nebylo možné svolat Národní shromáždění. Právním základem pro vydávání dekretů se stal ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čs., o prozatímním výkonu moci

---

16 MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1. vydání. ISBN 80-246-0302-0.

17 VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

zákonodárné.¹⁸ Podle tohoto dekretu vykonával prezident republiky úkony, k nimž je zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, se souhlasem vlády. Dále bylo stanoveno, že v nezbytných případech bude zákonodárnou činnost vykonávat prezident republiky na návrh vlády ve formě dekretů, a to po dobu platnosti Prozatímního státního zřízení.¹⁹

Dekrety prezidenta republiky jsou spojeny jednak s obnovou Československa a zároveň se změnami hospodářského, politického a sociálního systému v Československu v poválečném období. Můžeme je rozdělit na dekreta přijatá v londýnském exilu a dekreta přijatá na osvobozeném území Československa. Zpočátku se dekreta týkaly zejména fungování Prozatímního státního zřízení, později se věnovaly hlavně poválečné obnově Československa a odstranění následků okupace. K zajištění obnovy Československa byl vydán např. ústavní dekret č. 10/1944 Úř. věst. čs., o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé, ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku (znovu publikován pod č. 30/1945 Sb.) a ústavní dekret č. 18/1944 Úř. věst. čs., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění (znovu publikován pod č. 43/1945 Sb.). Významný byl také ústavní dekret prezidenta republiky o výkonu moci zákonodárné v přechodném období z 22. února 1945, který zmocňoval prezidenta republiky k vydávání dekretů na osvobozeném území i po jmenování nové vlády, a to až do ustavení Prozatímního národního shromáždění. Dále byl přijat dekret o mimořádných opatřeních pro zajištění hospodářského života na osvobozeném území a dekret o finančních a měnových opatřeních v době přechodné. Oba tyto dekreta měly zajistit obnovu ekonomických poměrů po skončení války. Základem tzv. retribuice, tedy potrestání nacistických válečných zločinců a domácích kolaborantů, se pak stal dekret č. 6/1945 Úř. věst. čs., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.²⁰

18 MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1. vydání. ISBN 80-246-0302-0.

19 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čs., ze dne 15. října 1940, o prozatímním výkonu moci zákonodárné

20 KUKLÍK, Jan. Dekreta prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

Na osvobozeném území republiky vydal prezident na návrh vlády celkem 98 dekretů, a to v období od 2. dubna do 28. října 1945, kdy bylo ustaveno Prozatímní národní shromáždění. Tyto dekrety lze rozdělit do několika skupin, a to na dekrety upravující státní občanství a majetkové poměry osob německé a maďarské národnosti, znárodňovací dekrety a dekrety upravující hospodářské vztahy, retribuční dekrety, dekrety přinášející změny v ústavě, dekrety o Prozatímním národním shromáždění a národních výborech. Jak jsem již zmínila, dekretální pravomoc prezidenta republiky skončila ustavením Prozatímního národního shromáždění. Jedním z úkolů Prozatímního národního shromáždění byla také tzv. ratihabice. Podle čl. 5 ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku, ratihabice znamená, že dekrety prezidenta republiky a nařízení vlády podléhají dodatečnému schválení příslušnými ústavními činiteli, jinak pozbývají svojí platnosti. Zároveň dle tohoto článku mohou být ústavní dekrety prezidenta republiky rušeny nebo změněny pouhým zákonem.²¹

2.3.4 Poválečná obnova Československa

Poválečná obnova Československa byla založena na koncepci ústavní a právní kontinuity se stavem tzv. první republiky. Tato koncepce vycházela z absolutní neplatnosti Mnichovské dohody a také všeho, co po ní následovalo. Pro obnovu Československa bylo významné zejména mezinárodní uznání Prozatímního státního zřízení ČSR v Londýně. Československo se tak stalo plnohodnotným členem mezinárodního společenství. Klíčové bylo rovněž odvolání Mnichovské dohody ze strany spojeneckých mocností. Na Slovensku se však výše zmíněné pojetí kontinuity nakonec neprosadilo. Po vypuknutí Slovenského národního povstání se moci na Slovensku chopila SNR, která ponechala v platnosti všechny předpisy z období Slovenského státu, pokud neodporovaly republikánsko-demokratickému duchu. Naopak odmítla zavést celou řadu prezidentských dekretů. Lze konstatovat, že koncepce nepřetržité existence republiky, kterou nepřerušil ani vznik Slovenského státu

---

21 KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

a německá okupace zbytku Čech a Moravy, byla všeobecně přijímána. Kontinuitu státu se tak podařilo udržet, nicméně kontinuita právního řádu zachována nebyla. Vedle právních předpisů z období tzv. první republiky, zde platily rovněž právní předpisy Prozatímního státního zřízení, právní předpisy z doby nesvobody, akty SNR a právní předpisy Slovenského státu. Prvky diskontinuity se projeví nejen v oblasti právního řádu, ale i v dalších oblastech, např. v oblasti hospodářského a sociálního systému, v soustavě nejvyšších státních orgánů nebo v oblasti veřejné správy.²²

2.4 Období 1945 – 1948

S koncem II. světové války započala jednání ohledně vytvoření poválečné československé vlády. Prezident Edvard Beneš předpokládal, že vytvoří vládu ještě v Londýně a jmenuje ji po příjezdu na osvobozené území. S tím však nesouhlasilo exilové vedení KSČ v Moskvě. Politickým základem poválečného Československa se stala tzv. Národní fronta, ve které byly soustředěny všechny povolené politické strany. Jednání o vládním programu a složení první poválečné vlády probíhala v Moskvě ve dnech 22. - 29. března 1945. Poválečná československá vláda složila svůj slib 4. dubna 1945 v Košicích. Následující den, 5. dubna 1945, byl vyhlášen první poválečný vládní program, tzv. Košický vládní program. V Košicích zůstala politická reprezentace až do konce války.²³

Z orgánů Prozatímního státního zřízení ČSR se do nově vytvořené soustavy státních orgánů dostal jediný, a to prezident republiky v osobě Edvarda Beneše. Londýnská exilová vláda podala demisi a nová vláda pak vznikla z Národní fronty. Podle ústavního dekretu prezidenta republiky č. 3/1945 Úř. věst. čs., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, si prezident ponechal dekretální pravomoc, a to až do ustavení Prozatímního národního shromáždění, ke kterému došlo 28. října 1945. Prozatímní národní shromáždění bylo ustaveno na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 47/1945 Sb., o Prozatímním národním shromáždění. Vzniklo na základě nepřímých delegačních voleb spolu

22 MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1. vydání. ISBN 80-246-0302-0.

23 ROKOSKÝ, Jaroslav. Košický vládní program. Na cestě sovětizace Československa. In: KALOUS, Jan; ZEMAN, Pavel; ed. 1945: Konec války a obnova Československa. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-88292-08-1.

se soustavou národních výbor. Jeho úkolem bylo potvrdit v úřadu prezidenta republiky Edvarda Beneše a dále také přiměřeně vykonávat pravomoc Národního shromáždění podle ústavy a jiných zákonů. Rovněž provedlo tzv. ratihabici dekretů prezidenta republiky, a to ústavním zákonem č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. Hlavním úkolem pak bylo připravit volby do Ústavodárného národního shromáždění.²⁴

Významným zásahem do koncepce kontinuity v oblasti veřejné správy bylo vytvoření soustavy národních výborů. První právní zakotvení národních výborů najdeme v ústavním dekretu prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čs., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, avšak národní výbory vznikaly již dříve revoluční cestou. Volba a pravomoc národních výborů v českých zemích byla následně upravena vládním nařízením č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů. Na Slovensku byly národní výbory upraveny nařízením předsednictva SNR č. 26/1945 Sb. n. SNR, o národních výborech. Původně byly národní výbory koncipovány jako prozatímní orgány v přechodném období, ale výše zmíněná nařízení je charakterizovala jako orgány zastupitelské a orgány veřejné správy ve všech jejích oborech. Na národní výbory byla přenesena pravomoc dřívější samosprávy a tzv. politické správy, tím byla překonána předchozí dvojkolejnost veřejné správy. Volby do národních výborů probíhaly společně s volbou poslanců Prozatímního národního shromáždění.²⁵

Prozatímní národní shromáždění bylo jednokomorovým zastupitelským sborem, jehož funkční období nebylo přesně vymezeno, avšak mělo trvat jen do doby, než se sejde Ústavodárné shromáždění. I tak byla zákonodárná činnost Prozatímního národního shromáždění poměrně rozsáhlá, celkem bylo přijato 80 zákonů. Podstatná část zákonodárné činnosti směřovala k obnově národního hospodářství, finančního hospodářství státu a prohloubení sociálního zákonodárství. K nejdůležitějším v této oblasti patřil zákon č. 86/1946 Sb., o stavební obnově, zákon č. 92/1946 Sb., o vázaném devizovém hospodářství, a zákon č. 147/1945 Sb., o mimořádných opatřeních za účelem evidence majetku,

---

24 MAREČKOVÁ, Marie. České právní a ústavní dějiny: Stručný přehled a dokumenty. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1502-X.

25 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

který se stal podkladem pro zákon č. 134/1946 Sb., o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku. Posledně jmenovaný zákon vedl ke konfiskaci majetku a ke znárodnění značné části finančního kapitálu. Současně byla přijata série zákonů, které zajišťovaly sociální práva osobám, postiženým v důsledku perzekuce či účasti v národněosvobozeneckém boji. V politické oblasti měl význam zejména ústavní zákon č. 74/1946 Sb., o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti a s ním související zákon č. 75/1946 Sb., o přiznání hospodářských a právních úlev těmto krajanům, dále pak zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. Podle tohoto zákona jednání v době od 30. září 1939 do 25. října 1945, která měla přispět k boji i znovunabytí svobody Čechů a Slováků a která směřovala ke spravedlivé odplatě za činy okupantů a jejich pomahačů, nebyla bezprávná ani tehdy, pokud by jinak byla podle platných předpisů trestná. Jak jsem již uvedla, hlavním úkolem Prozatímního národního shromáždění byla příprava voleb do Ústavodárného národního shromáždění. Právním základem voleb se staly ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o Ústavodárném národním shromáždění, zákon č. 67/1946 Sb., o volbě Ústavodárného národního shromáždění a zákon č. 28/1946 Sb., o úpravě stálých seznamů voličských. Volby do Ústavodárného národního shromáždění se konaly 26. května 1946.²⁶

Hlavním úkolem Ústavodárného národního shromáždění, jak už název napovídá, bylo vypracování nové ústavy. Od toho se také odvíjelo jeho funkční období, které mělo trvat až do chvíle, kdy se sejde zákonodárný sbor vytvoření již podle nové ústavy, nejdéle však mělo funkční období trvat dva roky. Tím byla také určena doba pro vypracování a přijetí nové ústavy. Volby do Ústavodárného národního shromáždění přinesly jasné vítězství KSČ a předznamenaly tak další politický vývoj, který vyvrcholil komunistickým převratem v únoru 1948. Po volbách byla vytvořena nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem, která vyhlásila tzv. budovatelský program, jehož hlavním úkolem byla příprava nové ústavy a rovněž také dvouletý plán hospodářské obnovy a výstavby.²⁷

---

26 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

27 VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

V průběhu roku 1947 se vztahy mezi nekomunistickými stranami a KSČ začaly vyhrocovat a systém Národní fronty se tak dostal do krize. Vnitropolitická krize se nejprve projevila na Slovensku, kde bylo odhaleno do značné míry vykonstruované protistátní spiknutí bývalých příslušníků Slovenské ľudové strany. Krizi vyhrotil také tzv. Krčmaňský případ, kdy byl odhalen pokus o bombový atentát na ministry národně socialistické strany. Tento případ však nebyl řádně vyšetřen, neboť v té době se již bezpečnostní složky dostávaly pod kontrolu komunistické strany. Právě situace v bezpečnostních složkách se stala podnětem k propuknutí vládní krize na počátku roku 1948. Proto 20. února 1948 podalo dvanáct ministrů tří nekomunistických stran demisi, tvořili však menšinu, a tak nedošlo k pádu vlády. Předsedovi vlády Gottwaldovi se podařilo přimět prezidenta Beneše, aby přijal demisi ministrů a současně jmenoval jím navržené kandidáty. Vnitropolitická krize tak nakonec vyústila komunistickým převratem v únoru 1948, který umožnil nastolení totalitního politického systému a přinesl tak diktaturu jedné strany. KSČ se chopila moci a vyhlásila období tzv. lidově demokratické republiky, jež se mělo soustředit na budování socialismu. Jednalo se však o období diktatury proletariátu, která měla potlačit veškerou opozici. Rekonstruovaná vláda předstoupila 10. března 1948 před Ústavodárné shromáždění s vládním programem, tzv. Akčním program. Jednalo o se o program přeměny společnosti v duchu lidové demokracie, zestátněné a centrálně plánované ekonomiky a očisty veřejného života, k čemuž byly vytvářeny tzv. akční výbory. Komunistický režim měl být následně legitimizován prostřednictvím parlamentních voleb, konaných 30. května 1948. Byla předložena jen jedna volební kandidátka Národní fronty, v níž měla KSČ 70% míst a zbytek byl přidělen ostatním stranám rekonstruované Národní fronty. Komunistická strana se snažila zachovat alespoň zdání pokračování poválečného vývoje, proto byla zachována existence dalších politických stran a koncept rekonstruované Národní fronty. Ve skutečnosti však ostatní politické strany tvořili pouze pseudodemokratickou fasádu totalitnímu režimu.²⁸

---

28 KUKLÍK, Jan; a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

Po únorovém převratu byl schválen komunistický návrh ústavy, tzv. Ústava 9. května. Ostatní návrhy ústavy nebyly vzaty v úvahu. Z formálního hlediska se ústava členila na tři části, a to prohlášení, dvanáct základních článků a deset kapitol. Ústava zaručovala základní občanská práva a svobody, zároveň vymezovala občanské povinnosti. Československo formálně charakterizovala jako lidově demokratickou republiku, kde je lid jediným zdrojem veškeré moci ve státě. Zastupitelské sbory a společenské organizace pak byly označeny za hlavní pilíře systému diktatury proletariátu. Základem hospodářského zřízení se stalo socialistické hospodářství. Ústava také upravovala vlastnictví k výrobním prostředkům, a to socialistické vlastnictví ve formě socialistického státního vlastnictví (národní majetek) a družstevního vlastnictví, dále pak soukromé vlastnictví, které začalo být výrazně potlačováno. Zároveň byla stanovena nejvyšší přípustná hranice soukromého vlastnictví. Dále bylo ještě upraveno osobní vlastnictví k předmětům domácí a osobní povahy. Soustava nejvyšších státních orgánů zůstala zachována. Nejvyšším zastupitelským sborem se stalo jednokomorové Národní shromáždění. Vrcholným orgánem výkonné moci byla vláda, které byly svěřeny velmi široké pravomoci. Ústava rovněž upravovala postavení slovenských národních orgánů, kterými byly SNR a Sbor pověřenců. SNR rada měla zákonodárnou pravomoc ve věcech regionální a národní povahy, Sbor pověřenců pak byl exekutivním orgánem. Prezident republiky Edvard Beneš odmítl novou ústavu podepsat a na svou funkci následně rezignoval. Poté byl novým prezidentem zvolen Klement Gottwald. Nebylo pochyb o tom, jakým směrem se bude politická situace v Československu dále vyvíjet. Byl přijat zákon na ochranu lidově demokratického zřízení, který byl právním podkladem pro politické procesy. Současně byl přijat zákon o státním soudu, dále pak také zákon o táborech nucené práce. Podkladem pro politická opatření se stala teorie o zostřování třídního boje. V říjnu 1948 byl schválen první pětiletý plán, jehož základem byla přeměna ekonomiky na státně plánovanou ekonomiku, znárodnění zbytku průmyslu, industrializace Slovenska a združstevňování

zemědělství. Národní shromáždění následně přijalo další sérii znárodnovacích zákonů.²⁹

2.4.1 Košický vládní program

Košický vládní program byl vyhlášen 5. dubna 1945 jako program první poválečné československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Návrh tohoto programu vypracovali představitelé komunistického exilu v Moskvě, kde o něm v březnu 1945 probíhala jednání. Současně bylo projednáno také složení nové československé vlády. Jednání probíhala celkem hladce s výjimkou části týkající se státoprávního postavení Slovenska a poměru českého a slovenského národu. Co se týče struktury a složení vlády, bylo dohodnuto, že vláda bude mít kromě předsedy ještě pět místopředsedů a 16 ministerstev. Ve třech ministerstvech se počítalo s funkcí náměstků v hodnosti ministra k zajištění rovnoprávného zastoupení obou národů, vláda tedy měla celkem 25 členů. Byl také stanoven způsob, jakým bude určeno složení vlády ze zástupců jednotlivých stran, které vytvořili tzv. Národní frontu Čechů a Slováků.³⁰

Košický vládní program se ve své první části věnoval významu a úloze Sovětského svazu pro osvobození Československa a vytvoření nové československé vlády. Nová československá vláda zde byla charakterizována jako vláda Národní fronty Čechů a Slováků, jež je tvořena představiteli všech sociálních složek a politických směrů, kteří se účastnili národněosvobozenického boje. Existence této vlády byla považována za časově omezenou, a to ustavením Prozatímního národního shromáždění, které co nejrychleji připraví volby do Ústavodárného národního shromáždění. Druhá a třetí kapitola byla věnována vojenské politice nové vlády a budování nové československé armády. Čtvrtá kapitola pak určovala směr zahraniční politiky, která se orientovala na spolupráci se Sovětským svazem. Pátá kapitola zdůraznila ústavní zásadu, že lid je zdrojem veškeré státní moci a dále prohlásila lidem volené národní výbory za nové orgány státní a veřejné správy. Rovněž zde byla uvedena některá základní občanská práva a svobody. Šestá kapitola se věnovala státoprávnímu postavení Slovenska

29 VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

30 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

a prohlásila národní svébytnost slovenského národa. Pokud jde o rozdělení kompetencí mezi ústředními a slovenskými orgány, měli o něm jednat zástupci obou národů, přičemž v ústředních orgánech mělo být zabezpečeno přiměřené zastoupení slovenského národa. Sedmá kapitola řešila problematiku Zakarpatské Ukrajiny. Osmá kapitola se věnovala problematice německé a maďarské menšiny a devátá kapitola následně řešila potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů. Desátá kapitola byla věnována zajištění majetku občanů německé a maďarské národnosti, jakož i zrádců a kolaborantů, a zavedení národní správy na tento majetek. V jedenácté kapitole se vláda zavázala k provedení pozemkové reformy na základě konfiskace půdy výše zmíněných skupin osob. Dvanáctá kapitola obsahovala řadu opatření k obnově hospodářství, ale věnovala se také znárodnění klíčových odvětví průmyslu i dalších odvětví ekonomiky. Třináctá a čtrnáctá kapitola byla věnována sociální politice a sociální péči, řešila rovněž zajištění zásobování obyvatelstva. Poslední patnáctá kapitola pak obsahovala problematiku školství a kultury. Na závěr se vláda zavázala, že bude plnit tento program a že bude vždy dbát zájmů republiky i obou národů.³¹

2.4.2 Retribuce

Retribuce jako právní termín znamená stíhání zločinů, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém národu. Již v průběhu války hovořil prezident Beneš o nutnosti spravedlivého potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů. Potřeba potrestat válečné zločince byla dána především tím, že II. světová válka neměla jen charakter územní agrese, ale byla také zločinem proti lidskosti. To dokládá zejména statistika válečných obětí, mezi nimiž převažovalo civilní obyvatelstvo okupovaných zemí. Základem retribuice se pak stal dekret č. 6/1945 Úř. věst. čs., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, který byl přijat v únoru 1945 v Londýně. Tento dekret byl později nahrazen dekretem č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (označován jako tzv. velký retribuční dekret), ovšem s platností jen pro české země. Současně byl přijat také dekret č. 17/1945

---

³¹ Program první domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků: sbírka dokumentů. Praha: Ministerstvo informací, publikace č. 2/1945, 1945.

Sb., o Národním soudu. Na Slovensku byla retribuce upravena nařízením SNR č. 33/1945 Sb. nař. SNR, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví. Právní úpravu retribuce později doplnil ještě dekret č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret). Malý retribuční dekret postihoval některá menší provinění, na která se nevztahoval velký retribuční dekret. Dále byl přijat také ústavní dekret č. 137/1945 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. Retribuční dekrety byly později novelizovány a také byla prodloužena jejich platnost, v českých zemích do 4. května 1947 a na Slovensku do 31. prosince 1947.³²

Poválečná organizace soudnictví byla v podstatě obnovením stavu z období tzv. první republiky. V rámci retribučního soudnictví pak vznikaly mimořádné lidové soudy, a to v sídlech krajských soudů. Jmenování soudců z lidu a veřejných žalobců probíhalo na základě návrhů okresních národních výborů a správních komisí z obvodu působnosti krajských soudů. Zároveň byli také jmenováni soudci z povolání. Co se týče zajištění výkonu trestů, tak pouze výkon trestu smrti zajišťovaly příslušné mimořádné lidové soudy, výkon ostatních druhů trestů byl svěřen krajským soudům. Rozhodnutí, zda poprava bude probíhat veřejně, bylo v kompetenci soudu. To bylo později změněno usnesením vlády ze dne 14. září 1945, které stanovilo, že poprava musí být vykonána na místě veřejnosti volně nepřístupném.³³

Spravedlivé potrestání zločinů spáchaných během války se stalo nejdůležitějším úkolem poválečného soudnictví. Zločiny podle tzv. velkého retribučního dekretu projednávaly mimořádné lidové soudy, méně závažná provinění podle tzv. malého retribučního dekretu pak projednávaly komise zřízené při ONV. V obou částech republiky vznikly rovněž Národní soudy, které měly potrestat nejvýznamnější představitele státních režimů z doby nesvobody. Již během přípravy retribučních dekretů se objevily námitky vůči povaze retribuce. Objevily se pochybnosti, zda je retribuce výkonem spravedlnosti nebo pouze

---

32 BORÁK, Mečislav. Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948). Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

33 JARKOVSKÁ, Lucie. Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-206-3.

odplatou. Hlavní námitky se týkaly zejména zpětné platnosti dekretu, námitky se dále týkaly charakteru mimořádných lidových soudů a také toho, že proti výroku soudu nebyl přípustný žádný opravný prostředek. Nelze pominout, že retribuce měla v některých případech výlučně politickou povahu.³⁴

Politické aspekty se projevíly obzvláště ve dvou největších retribučních procesech poválečného Československa, a to v procesu s protektorátní vládou a v procesu s představiteli Slovenského státu. Co se týče procesu s protektorátní vládou, vyvstala otázka, zda samotné členství v protektorátní vládě lze považovat za trestný čin podle tzv. velkého retribučního dekretu. Nakonec se předsednictvo vlády usneslo na tom, že pouze aktivní účast lze pokládat za zločin. Proces s protektorátní vládou začal 29. dubna 1946 a rozsudek Národní soud vynesl 31. července 1946. Nejprísnejším trestem byl trest doživotí, oproti původnímu očekávání nebyl vynesen ani jeden trest smrti. Na Slovensku pak probíhal proces s představiteli Slovenského státu. K trestu smrti byl odsouzen např. bývalý předseda vlády Vojtech Tuka nebo bývalý prezident Jozef Tiso.³⁵

Po ukončení činnosti mimořádných lidových soudů byly dosud nevyřízené případy předány k vyřízení řádným soudům. Nicméně po únorovém převratu v roce 1948 došlo k obnově mimořádných lidových soudů, a to zákonem č. 33/1948 Sb., jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. a nařízení o lidovém soudnictví. Zároveň bylo schváleno obnovení účinnosti tzv. malého retribučního dekretu, a to zákonem č. 34/1948 Sb., o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti. Obnovené mimořádné lidové soudy fungovaly od 2. dubna 1948 až do 31. prosince 1948. Předpokládalo se, že budou znovu prověřeny zejména ty případy, ve kterých nedošlo k odsouzení obžalovaného. Mělo se jednat o desítky tisíc případů. Oproti očekávání však byl rozsah činnosti obnoveného retribučního soudnictví mnohem menší.³⁶

---

34 BORÁK, Mečislav. Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948). Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

35 KAPLAN, Karel. Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946-1947). Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. ISBN 80-85270-05-6.

36 BORÁK, Mečislav. Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948). Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

2.4.3 Zásahy státu do ekonomiky

V poválečném období let 1945 – 1948 došlo k celé řadě zásahů státu do ekonomiky a do majetkoprávních vztahů, které měly vést k obnově hospodářství státu. Zásahů do majetkových poměrů osob německé a maďarské národnosti, ale i zrádců a kolaborantů se týkal např. dekret č. 5/1945 Sb., dekret č. 12/1945 Sb., dekret č. 28/1945 Sb. a také dekret č. 108/1945 Sb. Prostřednictvím těchto dekretů byl naplňován vyhlášený Košický vládní program. Uvedené dekrety byly rovněž spojeny s retribučními předpisy. Nejvýznamnějším zásahem do ekonomiky a vlastnických vztahů pak bylo znárodnění, provedené řadou znárodnovacích dekretů prezidenta republiky č. 100-103/1945 Sb., na základě kterých došlo k znárodnění klíčových odvětví průmyslu, dolů, bankovníctví a pojišťovnictví. Avšak prvním znárodnovacím předpisem byl dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu.³⁷

Po volbách v roce 1946 byla vytvořena nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem, která vyhlásila tzv. budovatelský program, jenž mimo jiné obsahoval dvouletý plán hospodářské obnovy a výstavby. Byly stanoveny hlavní úkoly nejdůležitějších průmyslových odvětví, v zemědělství pak šlo zejména o program mechanizace, systém zcelování pozemků, dokončení konfiskace půdy a provedení revize první pozemkové reformy. Dále měla být zahájena stavební obnova, pozornost se měla věnovat také industrializaci Slovenska. V sociální politice se program orientoval na snižování cen, postupné rušení přidělového systému a na spravedlivou mzdovou a platovou politiku. Tento dvouletý plán hospodářské obnovy a výstavby měl být poprvé v naší historii vyhlášen v podobě obecně závazného normativního aktu, nakonec tak byl přijat zákon č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, k jehož realizaci byla vydána řada prováděcích předpisů. Byla rovněž řešena otázka konfiskátů, které nesplňovaly kritéria pro znárodnění, a tak se na ně znárodnovací dekrety nevztahovaly. Nakonec došlo k dohodě, podle které byla značná část těchto konfiskátů přidělena národním podnikům, svazkům lidové správy a družstvům. Avšak problematika konfiskátů byla vyřešena až po únoru 1948. Co se týče zemědělské části vládního programu,

---

³⁷ KUKLÍK, Jan; a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

byl vypracován návrh šesti zemědělských zákonů. V souvislosti s nimi byl pak vyhlášen tzv. Hradecký program, jehož jádrem bylo prosazení zásady, že půda má patřit těm, kdo na ní pracují. Nakonec se schválení výše zmíněných zemědělských zákonů podařilo prosadit. V roce 1947 byl dále přijat zákon č. 185/1947 Sb., o mimořádné jednorázové dávce a mimořádné dávce z nadměrných přírůstků na majetku a zákon č. 200/1947 Sb., o dani z předmětů zbytné potřeby (tzv. přepychová daň). Rovněž byla schválena řada předpisů z oblasti sociálního zákonodárství.³⁸

K dalším významným zásahům do ekonomiky a majetkoprávních vztahů došlo po únorovém převratu v roce 1948. V ekonomické oblasti měl být naplněn tzv. pětiletý hospodářský plán, který obsahoval principy plánovaného a centrálně řízeného hospodářství, podpory znárodněného sektoru ekonomiky, upevnění socialistických výrobních vztahů a zapojení ekonomiky do hospodářského prostoru sovětského bloku. Klíčovou byla rovněž otázka druhé etapy znárodnění. Došlo k novelizaci několika původních znárodnovacích dekretů z roku 1945 a následně byla schválena celá řada znárodnovacích zákonů, a to zákon č. 114/1948 Sb., zákon č. 115/1948 Sb., zákony č. 118 - 126/1948 Sb., zákon č. 185/1948 Sb. a zákon č. 311/1948 Sb. Znárodnění tak bylo rozšířeno na střední a malé podniky a také na obchod a živnosti. Rozhodujícím se tak stal znárodnění sektor.³⁹

3. Konfiskace majetku v letech 1945 – 1948

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, během období let 1945 – 1948 došlo k celé řadě zásahů státu do ekonomiky a do majetkoprávních vztahů. K těmto zásahům patřily rovněž poválečné konfiskace, které byly provedeny na základě dekretů prezidenta republiky. Součástí poválečné obnovy Československa bylo také provedení národnostní očisty od německého a maďarského živlu, s tím souvisel ústavní dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. V návaznosti na něj pak následně došlo k odsunu německého a maďarského

---

38 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

39 KUKLÍK, Jan; a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

obyvatelstva z Československa. Konfiskace majetku se týkala nejen osob německé a maďarské národnosti, ale také zrádců, kolaborantů a tzv. státně nespolehlivých osob. Zásahy do vlastnických vztahů se zabývalo hned několik dekretů prezidenta republiky, a to dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci a také dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Souběžně s procesem konfiskací probíhal také proces znárodnění klíčových odvětví hospodářství podle dekretů č. 100-103/1945 Sb. Tyto dekrety nabyly účinnosti dříve než dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku, proto nepřátelský majetek, který odpovídal parametrům vymezeným ve znárodnovacích dekretech, nepodléhal konfiskaci, neboť byl již jako nepřátelský majetek znárodněn.⁴⁰

3.1 Odsun Němců, přesídlení a reslovakizace Maďarů

Jedním z klíčových problémů poválečné obnovy Československa bylo řešení národnostní problematiky. Nešlo jen o řešení vzájemného vztahu Čechů a Slováků, ale také o řešení otázky národnostních menšin v poválečném Československu. Právní řešení postavení národnostních menšin bylo závislé především na tom, jakou úlohu tyto menšiny sehrály v období před rokem 1938 a následně během období nesvobody. Na základě toho pak byla přijata opatření, která se v souladu s Košickým vládním programem týkala postavení Němců a Maďarů. Jednalo se v první řadě o zbavení těchto osob československého státního občanství (s určitými výjimkami) a jejich odsun z Československa. Dále šlo o konfiskaci majetku těchto osob a také potrestání těch z nich, kteří se dopustili zločinů podle retribučních dekretů.⁴¹

⁴⁰ KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

⁴¹ VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

V období tzv. první republiky měly národnostní menšiny v Československu zajištěny poměrně rozsáhlá práva. V poválečném období se naopak prosadila protimenšinová politika a Československo tak bylo chápáno jako národní stát pouze Čechů a Slováků. Negativní postoj k národnostním menšinám se objevil v celé střední a východní Evropě, a to zejména v důsledku zneužití této otázky nacistickým Německem. Tyto protimenšinové tendence se projeví již v Košickém vládním programu a později také v Ústavě 9. května z roku 1948. Košický vládní program upravoval postavení německé a maďarské menšiny. Pro další postup proti těmto menšinám byla klíčová otázka odejmutí československého státního občanství. Zároveň byly stanoveny výjimky, kdy k odejmutí československého státního občanství nedojde. Nehovořilo se zde zatím obecně o odsunu Němců a Maďarů, i když ve společnosti se tato myšlenka prosazovala. Byl zde předpokládán pouze odsun těch Němců a Maďarů, kteří se na území Československa přistěhovali po Mnichovu 1938, a těch, kteří budou odsouzeni pro zločiny proti republice nebo proti českému a slovenskému národu.⁴²

Poválečný transfer osob německé a maďarské národnosti se stal významnou součástí spojeneckých jednání na konci války. Avšak ještě před konečným rozhodnutím došlo k tzv. divokému odsunu, jenž byl proveden bezprostředně po skončení války. V jeho průběhu bylo z Československa vysídleno více než 650 000 Němců. Došlo přitom k řadě násilností a individuálních aktů bezpráví. Po rozhodnutí Postupimské konference v srpnu 1945 dostal transfer mezinárodněprávní základ. Organizovaný odsun osob německé národnosti byl zahájen v lednu 1946 a do konce roku 1946 bylo do okupačních zón v Německu vysídleno přes 2 miliony Němců. Co se týče odsunu osob maďarské národnosti, Československo se odsun snažilo prosadit, avšak to se na mezinárodní úrovni nepodařilo. Západní velmoci se postavily proti odsunu maďarského obyvatelstva a tuto otázku měla řešit dohoda obou států. Na základě smlouvy s Maďarskem z 27. února 1946 se prováděla tzv. výměna obyvatelstva. Dále také došlo k přesídlení části maďarského obyvatelstva převážně z jihu Slovenska do českého pohraničí. Rovněž se uplatnila tzv.

---

42 PETRÁŠ, René. Menšiny v Československu 1945 – 1989. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

reslovakizace, která formálně vycházela z myšlenky, že značná část maďarského obyvatelstva na Slovensku jsou maďarizovaní Slováci.⁴³

Problematika odsunu německé a maďarské menšiny z Československa byla spojena s otázkou státního občanství osob německé a maďarské národnosti. Klíčovým se stal ústavní dekret č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Tento dekret byl připravován již exilovou vládou v Londýně. Bylo vypracováno několik návrhů, které se lišily podle toho, jak se vyvíjela mezinárodní jednání o odsunu německé menšiny. Původní návrhy stanovily, že československé státní občanství ztratí jen ty osoby německé a maďarské národnosti, které se provinily proti republice. Pozdější návrhy vycházely z toho, že by československé státní občanství měla ztratit co nejširší skupina osob německé a maďarské národnosti. Nakonec se prosadil názor, že československé státní občanství ztratí v zásadě všichni příslušníci uvedených menšin, kteří nabyli občanství nepřátelských států, s výjimkou antifašistů. Konečná verze ústavního dekretu vycházela z koncepce, že z hlediska československého práva československé státní občanství u osob německé a maďarské národnosti přetrvalo po celou dobu války a teprve na základě tohoto dekretu jej pozbyly. Na základě teorie právní kontinuity nebyl uznán pomnichovský právní vývoj, na jehož základě se většina československých občanů německé a maďarské národnosti stala občany Německé říše a Maďarska. Nicméně z faktu, že se tyto osoby staly občany nepřátelských států, bylo potřeba vyvodit důsledky. Podle ústavního dekretu měly být zbaveny československého státního občanství ty osoby, které se v období po Mnichovu 1938 staly občany Německé říše a Maďarska. Zároveň byl stanoven okruh osob, na které se ustanovení o ztrátě československého státního občanství nevztahovala, zejména se jednalo o ty osoby, které zůstaly věrné Československu a které bojovaly za jeho osvobození.⁴⁴

Podle § 1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci

43 KUKLÍK, Jan; a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

44 KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství. Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbyli československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabyl účinnosti. Dále bylo stanoveno, že se tento dekret nevztahuje na Němce a Maďary, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky. Zároveň platilo, že Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v této době přihlásili za Němce nebo Maďary, a to pod nátlakem nebo v důsledku okolností zvláštního zřetele hodných, neposuzují se podle tohoto dekretu jako Němci nebo Maďaři, schválí-li ministerstvo vnitra osvědčení o národní spolehlivosti, které vydá příslušný ONV po přezkoumání uvedených skutečností. Osobám, na které se vztahovalo ustanovení § 1 a které prokázaly, že zůstaly věrný Československé republice, nikdy se neprovinily proti českému a slovenskému národu a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, zůstalo československé státní občanství zachováno. Osoby, které podle § 1 pozbyly československé státní občanství, mohly do šesti měsíců ode dne, který bude určen příslušnou vyhláškou ministra vnitra, podat žádost u místně příslušného ONV nebo zastupitelského úřadu o jeho vrácení. O takovéto žádosti rozhodovalo podle volné úvahy ministerstvo vnitra na návrh ZNV. Žádosti nelze vyhovět, pokud žadatel porušil povinnosti československého státního občana. Provdané ženy a nezletilé děti se pro účely tohoto dekretu posuzovaly samostatně. Ztráta československého státního občanství se rovněž vztahovala na Čechy, Slováky a příslušníky jiných slovanských národů, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky ucházeli o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byli donuceni nátlakem nebo zvláštními okolnostmi.⁴⁵

V první etapě po osvobození se ve všech vrstvách české společnosti projevila vlna nacionálního radikalismu. Zdůrazňovalo se obnovení Československa jako národního státu bez neslovanských příslušníků menšin.

---

45 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., ze dne 2. srpna 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské ŠEBESTÍK, Josef; LUKES, Zdeněk. Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce. Příručky pro národní výbory. Svazek 9. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946.

Opatření, jež se měla vůči Němcům na základě Košického vládního programu uplatnit, tak byla v řadě případů překračována. V prvních týdnech po osvobození docházelo k řadě násilností na německých zajatcích, ale také na civilním obyvatelstvu německé národnosti. Směrnice pro realizaci odsunu německého obyvatelstva byly připravovány již od začátku června 1945. Po organizační a technické stránce měla odsun zajistit armáda. K lokálním odsunům německého obyvatelstva z pohraniční však docházelo již dříve. Kromě přípravy odsunu bylo nutné rovněž zajistit válečné zločince a členy nacistických organizací. Vznikaly internační střediska a záchytné tábory, kde byly izolovány početné skupiny Němců včetně žen a dětí. Osoby, které nebyly určeny k okamžitému odsunu, byly nasazovány na různé práce. V této době byl postup vůči německému obyvatelstvu nejednotný, v důsledku toho byla celková situace značně chaotická a nepřehledná. Řada osob byla později z internace nebo vazby propuštěna, aniž by proti nim bylo zahájeno řízení před mimořádnými lidovými soudy, a to nejen z důvodu odsunu, ale také z důvodu, že u nich nebylo zjištěno žádné závažnější provinění. Postavení německého obyvatelstva, které neopustilo československé území, ovlivňovala celá řada právních norem. V tomto období bylo rovněž vydáno několik dekretů týkajících se majetkoprávních poměrů osob německé národnosti. Byla také přijata řada opatření v oblasti občanskoprávní, sociální a profesní. Restrikce vůči německému obyvatelstvu se uplatňovaly rovněž ve školství, kultuře i v dalších oblastech.⁴⁶

Přípravy k tzv. organizovanému odsunu německého obyvatelstva z Československa byly dokončeny v lednu 1946. Odsun měl podle původního záměru proběhnout ve třech etapách. Podmínky transferu německého obyvatelstva se v roce 1946 ve srovnání s tzv. divokým odsunem v roce 1945 nepochybně zlepšily. Nicméně podmínky v internačních, pracovních a zajateckých táborech a sběrných střediscích byly stále neuspokojivé. Objevovaly se rovněž nedostatky v zabezpečení odsunů. Výhrady byly zejména k tomu, že osobám v některých transpotech byl zabaven osobní majetek, že nejsou kompletovány rodiny apod. Závěrečná fáze odsunu probíhala na podzim 1946. Některé skupiny německého

---

46 STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

obyvatelstva byly z odsunu vyjmuty. Jednalo se zejména o antifašisty a jejich rodiny, osoby z národnostně smíšených manželství, horníky a další legitimované odborníky a jejich rodinné příslušníky. Skupina osob vyjmutá z odsunu byla rozšířena výnosem ministerstva vnitra z 10. září 1946 o vyřazení některých Němců z odsunu cestou milosti. Šlo zejména o osoby přestárlé, jejichž blízcí příbuzní byli československými občany nebo za ně byli považováni a zavázali se o své německé příbuzné starat tak, aby nepřipadli veřejné péči. Postupně začalo docházet k likvidaci internačních, pracovních a sběrných táborů. Výnos ministerstva vnitra z 13. října 1946 určil, že hlavní etapa odsunu bude v podstatě ukončena k 31. říjnu 1946 a že zbývající osoby určené k vysídlení budou i po tomto datu odváženy z Československa v nepravidelně vypravovaných dodatečných transportech. Bylo potřeba vyřešit rovněž postavení těch Němců, kteří měli v Československu zůstat. Jednoznačně se prosadila myšlenka, že Němci nebudou mít žádná kolektivní menšinová práva. Údaje o celkovém počtu Němců, kteří byli z Československa vysídleni, jsou nejednotné a liší se i podle zdrojů, ze kterých pocházejí. Je rovněž obtížné zjistit celkový počet osob, které byly vysídleny ještě před zahájením organizovaného odsunu. Nicméně z Československa mělo být podle odhadů odsunuto více jak 2 miliony Němců. Ke konci roku 1947 bylo přesídlování Němců v podstatě ukončeno, avšak i v roce 1948 nadále docházelo k dobrovolnému vysídlování Němců zejména v rámci slučování rodin.⁴⁷

V případě maďarské menšiny se myšlenku odsunu z Československa nepodařilo prosadit. Odsunuty byly pouze ty osoby, které se do Československa přistěhovaly po roce 1938, přičemž se jednalo asi o 32 000 osob. Zároveň se prováděla tzv. výměna obyvatelstva, a to na základě smlouvy s Maďarskem z 27. února 1946. Během této výměny obyvatelstva přišlo z Maďarska do Československa zhruba 73 000 osob a odešlo 74 000 osob. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo prosadit odsun Maďarů, tak bylo nutné pro oslabení maďarské menšiny použít jiné prostředky. Šlo zejména o přesídlení maďarského obyvatelstva z jihu Slovenska do českého pohraničí a pak také o tzv.

---

47 STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

reslovakizaci. Reslovakizace probíhala na základě vyhlášky povereníctva vnitra č. 20 000/I.-1946 ze 17. června 1946 a vycházela z koncepce, že maďarské obyvatelstvo na Slovensku jsou vlastně maďarizovaní Slováci. Ve skutečnosti docházelo k nátlaku na osoby maďarské národnosti, aby se prohlásili za Slováky a získali tak občanství i rovná práva. Za příslušníky slovenské národnosti se mohly přihlásit ty osoby, které splnily stanovené podmínky, zejména se při sčítání lidí přihlásily ke slovenské, české nebo jiné slovanské národnosti, byly slovenského, českého nebo jiného slovanského původu, nikdy se neprovinily proti Československu a nebyly členy fašistických politických stran nebo organizací. Bylo podáno více než 410 000 přihlášek k reslovakizaci a ke konci roku 1947 byla slovenská národnost přiznána asi 200 000 osobám. Reslovakizace byla ukončena po únoru 1948. Byla však učiněna řada dalších opatření vůči Maďarům, např. zbavení československého státního občanství, konfiskace zemědělského majetku, propuštění Maďarů ze státních a veřejných služeb, zákaz jejich organizování v politických stranách Národní fronty, zrušení maďarského školství a celkové potlačení maďarského národního života.⁴⁸

3.2 Konfiskace majetku

Poválečná konfiskace majetku, jak jsem již uvedla výše, souvisela zejména s vyřešením národnostní otázky osob německé a maďarské národnosti. Nicméně opatření prováděná na základě konfiskačních dekretů se neomezovala pouze na osoby německé a maďarské národnosti, ale vztahovala se i na další skupiny osob, a to zrádce, kolaboranty, jiné nepřátele českého a slovenského národa a tzv. státně nespolehlivé osoby. Zároveň byly stanoveny výjimky pro některé osoby německé a maďarské národnosti, které lze souhrnně označit jako antifašisty a na které se tak konfiskační opatření nevztahovala. Z mezinárodněprávního hlediska byly konfiskační dekrety v souladu s rozhodnutími a ujednáními vítězných spojeneckých mocností protihitlerovské koalice. Navazovaly zejména na Postupimskou dohodu z 2. srpna 1945 (část týkající se německých reparací) a s ní související Pařížskou reparační dohodu, sjednanou 21. prosince 1945

---

48 PETRÁŠ, René. Menšiny v Československu 1945 – 1989. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

BEŇA, Jozef. Právne postavenie Maďarov v ČSR v rokoch 1944 – 1948. In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

(Dohoda o reparacích od Německa, o založení Mezispojeneckého reparačního úřadu a o vrácení měnového zlata, publikována pod č. 150/1947 Sb.). Tato dohoda stanovila: „*Každá signatární vláda si ponechá formou, již si sama zvolí, německý nepřátelský majetek v její pravomoci, nebo bude jím disponovati takovým způsobem, aby se nemohl vrátiti do německého vlastnictví neb pod německou kontrolu, a odečte tento majetek od svého podílu na reparacích.*“ (Část I, čl. 6, odst. A). Toto ustanovení se vztahovalo na majetek bývalé Německé říše a jejích státních příslušníků. Na majetek osob německé národnosti, které nebyly státními příslušníky Německé říše, se pak vztahovalo následující ustanovení:

„*Při provádění ustanovení odstavce A shora nebude se majetek, který byl vlastnictvím země, jež jest členem Spojených národů, nebo jejích příslušníků, kteří nebyli příslušníky Německa v době anexe této země nebo její okupace Německem neb jejího vstupu do války, odpočítávati od jejích reparací.*“ (Část I, čl. 6, odst. D). Toto ustanovení Pařížské reparační dohody bylo přijato na návrh Československa a vztahovalo se především na majetek sudetských Němců.⁴⁹

Zásahů do majetkoprávních poměrů osob německé a maďarské národnosti, ale i dalších skupin tzv. státně nespolehlivých osob, se týkaly zejména dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci a také dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Dále šlo o dekrety č. 122 a č. 123/1945 Sb., kterými byly zrušeny německé vysoké školy, jejichž majetek následně připadl českým vysokým školám. Úpravu majetkoprávních poměrů obsahoval rovněž dekret č. 81/1945 Sb., o některých opatřeních v oboru spolkovém. Podle tohoto dekretu byly rozpuštěny německé a maďarské spolky a dále bylo stanoveno, že na jejich majetek se vztahují předpisy o zajištění

⁴⁹ WINKLER, Pavel. Dekrety prezidenta republiky z období 1940 – 1945. In: Právní aspekty odsunu sudetských Němců: Sborník. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, 2. upravené a doplněné vydání. ISBN 80-85864-19-3.

a konfiskaci nepřátelského majetku. Zásahů do majetkoprávních poměrů se týkaly také znárodnovací dekrety č. 100 – 103/1945 Sb., o kterých bude pojednáno v dalších kapitolách. Vedle výše zmíněných dekretů se majetkových poměrů osob německé a maďarské národnosti dotkly rovněž sankce podle retribučních dekretů i řada dalších opatření, zejména nařízení vlády a vyhlášky ministerstev, které většinou sloužily k provedení příslušných dekretů. Jedním z dalších opatření, týkajících se majetku německé menšiny, bylo např. zřízení vázaných účtů příslušníků německé menšiny a německých právnických osob a uložení povinnosti složit do vázané úschovy veškeré cennosti. Toto opatření bylo stanoveno vyhláškou ministerstva financí o zajištění německého majetku z 22. června 1945 č. 44 Úředního listu z 10. července 1945. Význam měl rovněž dekret č. 95/1945 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů.⁵⁰

Výše zmíněné dekrety se nevztahovaly pouze na Němce a Maďary, ale i na další skupiny osob bez ohledu na jejich národnost. Jednalo se zejména o zrádce, kolaboranty a tzv. státně nespolehlivé osoby. Zároveň byly stanoveny výjimky vzhledem k majetku některých osob německé a maďarské národnosti, které byly považovány za antifašisty nebo které se aktivně účastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky. Majetek těchto osob konfiskaci nepodléhal. Výše uvedené pojmy ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství, související se zachováním československého občanství měly být podle směrnic ministerstva vnitra použity rovněž při rozhodování o dalších opatřeních proti Němcům a kolaborantům. Uvedené dekrety nedopadaly pouze na fyzické osoby (jednotlivce), ale týkaly se především německého a maďarského státu a také právnických osob, které se podílely na vedení války či sloužily nacistům. Okruh subjektů, na které se majetkoprávní dekrety vztahovaly, byl tedy stanoven relativně široce. Zároveň existovala celá řada výjimek, což mohlo způsobovat komplikace zejména při realizaci těchto dekretů. Na základě četných dotazů ze strany národních výborů uveřejnila vláda 8. června 1945 v ČTK a v Úředním listě prohlášení

50 KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

o výjimkách z opatření proti Němcům. Mezi výjimky spadali „1. Ti, kdož se vrátili z koncentračních táborů a vězení, pokud se v nich ocitli následkem politického nebo rasového útisku. 2. Ti, o nichž se prokáže, že činně podporovali český národ v boji proti nacismu. 3. Zaměstnanci, jichž jest bezpodmínečně zapotřebí k udržení provozu závodu.“. Národní výbory, správní komise a bezpečnostní orgány pak měly povinnost poskytnout těmto osobám ochranu osobní i ochranu jejich majetku. Přesto docházelo k majetkovým přesunům, které nebyly zcela v souladu s právními normami. Stanovená opatření byla často překračována a byl tak postihován i majetek těch osob, které spadaly do některé z výjimek. Ty nejzávažnější případy majetkového obohacování měl postihovat zvláštní dekret č. 38/1945 Sb., o přísném trestání drancování.⁵¹

První dekret, který se týkal úpravy majetkoprávních poměrů, byl dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Nicméně uvedený dekret neřešil poválečné majetkové vztahy definitivně. Pouze prohlásil dispoziční soukromoprávní úkony s majetkem, ke kterým došlo v období po Mnichovu pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce, za neplatné. Avšak nebyla vyřešena otázka restituce tohoto majetku. Tuto otázku řešil až později přijatý zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících.⁵² Uvedený dekret vycházel z principů stanovených v mezispojenecké deklaraci o vyvlastňování na územích obsazených nebo kontrolovaných nepřítelem z 5. ledna 1943, na jejíž přípravě se podílela také československá exilová vláda. Podle této deklarace si spojenci vyhradili právo rozhodovat o platnosti majetkových převodů a jiného nakládání s majetkem na okupovaných územích nebo na územích kontrolovaných nepřítelem, a to včetně zdánlivě zákonných forem transakcí. Již v říjnu 1941 se československá exilová vláda usnesla na vydání „Vládního prohlášení

---

51 KUKLÍK, Jan. Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů". Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

52 KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

o majetkových převodech, provedených pod tlakem nepřátelské okupace“.

V tomto prohlášení československá exilová vláda uvedla, že „*neuznala, neuznává a nikdy neuzná*“ jakékoli převody a jiné dispozice s movitým i nemovitým majetkem, ke kterým došlo pod tlakem nepřátelské okupace nebo vlivem mimořádných politických okolností. Poválečné restituce měly být původně upraveny zvláštním dekretem prezidenta republiky o uplatnění nároků z neplatnosti majetkových převodů a majetkových jednání z doby nesvobody. Vzhledem k námitkám ministerstva zemědělství, jež nesouhlasilo s tím, aby se tento dekret vztahoval rovněž na zemědělský majetek, však zmíněný dekret přijat nebyl. Otázka poválečných restitucí tak byla ponechána zákonné úpravě, a to již zmíněným zákonem č. 128/1946 Sb.⁵³

Kromě problematiky neplatnosti majetkoprávních jednání z doby nesvobody upravoval dekret č. 5/1945 Sb. také tzv. národní správu. Bylo stanoveno, že majetek osob státně nespolehlivých (tj. osob německé a maďarské národnosti, zrádců a kolaborantů) se dává pod národní správu, která znamenala omezení výkonu vlastnických práv. Národní správa se týkala rovněž majetku, který byl po 29. září 1938 osobou státně nespolehlivou převeden na jinou osobu, ledaže by tato osoba nevěděla, že se jedná o osobu státně nespolehlivou. Pod národní správu byl dán také majetek, jenž byl nabyt podle fašistických předpisů o národní, rasové či politické perzekuci. Rovněž bylo umožněno zavedení národní správy všude tam, kde bylo potřeba ochránit širší společenské zájmy (tj. tam, kde to vyžadoval plynulý chod výroby). Úprava obsažená v dekretu č. 5/1945 Sb. měla být původně úpravou celostátní, nicméně SNR přijala vlastní právní úpravu, a to nařízením č. 50/1945 Sb. nař. SNR, o národní správě. Toto nařízení se s prezidentským dekretem v podstatě shodovalo, avšak neobsahovalo úpravu neplatnosti majetkoprávních jednání z doby nesvobody, týkalo se tedy pouze národní správy. Další rozdíly byly například v posuzování příslušnosti osoby k německé nebo maďarské národnosti. Národní správa měla pouze přechodný charakter, otázka budoucího vlastnictví tak zůstala

---

53 KUKLÍK, Jan. Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů". Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

zatím nevyřešená. Podrobněji bude o národní správě pojednáno v samostatné kapitole.⁵⁴

V § 1 odst. 1 dekretu č. 5/1945 Sb. bylo stanoveno, že jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Za neplatné tak byly prohlášeny jakékoliv majetkové převody a majetkově-právní jednání, k nimž došlo v uvedeném období. Majetkovými převody byly míněny všechny převody, a to i ty, které byly zcela bezprávné. Spadaly sem majetkové převody uskutečněné soudními i úředními rozhodnutími (např. konfiskace, nucené dražby apod.). Majetkově-právními jednáními byla míněna veškerá občanskoprávní jednání, a to jednostranná či vícestranná, bezplatná či úplatná jednání apod. Podmínkou neplatnosti pak byla tíseň poškozeného způsobená tlakem okupace nebo vlivem národní, rasové či politické persekuce, přičemž by měl postačovat i důvodný strach z takovéto hrozící persekuce. Bylo však třeba rozlišit skutečné jednání v tísní od pouhé spekulace. Rozhodujícím kritériem by měla být poskytnutá úplata, neboť tam, kde byla tato úplata nepřiměřeně nízká, lze usuzovat, že šlo skutečně o jednání v tísní. Nicméně aby bylo právní jednání neplatné, muselo k němu dojít v přímé souvislosti s tísní v dekretu specifikovanou. Muselo to být tedy takové právní jednání, ke kterému by jinak nedošlo nebýt této tísně. Osobou jednající v tísní mohla být jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Druhou stranou právního jednání pak mohl být kdokoli, nemuselo se tak jednat pouze o osobu státně nespolehlivou, nezáleželo ani na tom, zda tato osoba věděla, že druhá strana jedná v tísní. Osoba, která získala nějaký majetkový prospěch tím, že využila tísně druhé strany ke svému obohacení, dopustila se zároveň zločinu podle § 10 dekretu č. 16/1945 Sb. (tzv. velký retribuční dekret). V § 1 odst. 2 dekretu č. 5/1945 Sb. pak bylo stanoveno, že způsob uplatnění nároků, plynoucích z ustanovení odstavce 1, bude upraven zvláštním dekretem presidenta republiky, pokud se tak nestalo již tímto dekretem. Jak jsem již uvedla, tento zvláštní dekret nebyl nakonec přijat. Způsob vrácení

---

54 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

majetku původnímu vlastníkovi byl upraven až zákonem č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících. Nicméně za splnění podmínek stanovených v § 24 uvedeného dekretu bylo možné majetek jejich vlastníkům vrátit okamžitě.⁵⁵

V § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. byl stanoven určitý okruh osob, jejichž majetek měl být vyňat z národní správy a měl být ihned vrácen jim nebo jejich dědicům. Okruh osob byl zde stanoven demonstrativním výčtem povolání, jednalo se zejména o nižší a střední kategorie povolání, přičemž se ustanovení § 24 vztahovalo rovněž na osoby v podobném sociálním postavení. Jednalo se např. o dělníky, rolníky, živnostníky, drobné a střední podnikatele, úředníky nebo příslušníky volných povolání. Zároveň bylo stanoveno, že se nesmí jednat o osoby státně nespolehlivé ve smyslu § 4 uvedeného dekretu. Ustanovení § 24 se ovšem vztahovalo pouze na ten majetek, který uvedené osoby pozbyly, tj. který jim byl odňat bez náhrady, a to v důsledku národní, rasové nebo politické persekuce. Z daného ustanovení je tedy zřejmé, že nelze restituovat majetek, který byl pozbyt pod tlakem okupace, ačkoli bylo i toto právní jednání ve smyslu § 1 odst. 1 prohlášeno za neplatné. Majetek se pak vracel na základě žádosti, o níž rozhodoval orgán, který byl příslušný k zavedení národní správy. Za splnění výše uvedených podmínek, pak měly tyto určené osoby právní nárok na vrácení majetku. Přitom nebylo rozhodné, zda nabyvatel věděl o okolnostech podmiňujících neplatnost ve smyslu § 1 odst. 1 nebo zda byl nabyvatel osobou státně nespolehlivou či nikoli. Pokud však nabyvatel majetek dále zcizil, lze provést restituci jen tehdy, když první nabyvatel byl osoba státně nespolehlivá a další nabyvatel o tom věděl. Neboť jen vůči takovému majetku lze podle § 2 odst. 2 zavést národní správu a ve smyslu § 24 lze restituovat pouze majetek pod národní správou. Druhý odstavec uvedeného ustanovení se vztahoval

---

55 KNAPP, Viktor. O národní správě: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945.
NEŠPOR, Zdeněk. O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody; O národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 čís. 5/1945 Sb. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

na osoby německé nebo maďarské národnosti, pokud vykonávaly výše uvedená povolání a pokud zároveň prokázaly, že byly obětí politické nebo rasové perzekuce a zůstaly věrné demokraticko-republikánské státní myšlence Československé republiky. V takovém případě pak mohly tyto osoby požádat o vynětí svého majetku z národní správy a o jeho vrácení, avšak neměly na vrácení právní nárok. Ostatní zajištěný majetek pak zůstal pod národní správou až do přijetí příslušné právní úpravy. Z dikce uvedeného ustanovení lze usuzovat, že rovněž nelze restituovat majetek právníkům osobám. Avšak v případě, že by o vrácení majetku žádal dědic, může se jednat o osobu fyzickou i právnickou.⁵⁶

Definitivní úpravu poválečných restitucí přinesl až zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, který provádí § 1 odst. 2 dekretu č. 5/1945 Sb. Toto ustanovení bylo částečně již provedeno výše zmíněným § 24 uvedeného dekretu. Zákon č. 128/1946 Sb. tedy postihoval všechny ostatní případy, na které se zmíněné ustanovení § 24 uvedeného dekretu nevztahovalo. Tento zákon lze použít subsidiárně vůči § 24 uvedeného dekretu, a to v případě, kdy byla žádost o vrácení majetku podle § 24 částečně nebo zcela zamítnuta, nebo v případě, kdy rozhodnutí o takové žádosti nebylo doručeno žadateli do tří měsíců ode dne, kdy byla žádost podána. Pokud tedy nedošlo k vrácení majetku podle § 24 uvedeného dekretu nebo pokud se toto ustanovení na daný případ nevztahovalo, bylo potřeba uplatnit nárok na vrácení majetku u příslušného okresního soudu, a to ve lhůtě tří let, jinak se nárok promlčoval. Nárok na vrácení majetku podle zákona měl ten, kdo neplatným převodem pozbyl věci nebo práva, nebo ten, kdo byl poškozen jiným neplatným majetkově-právním jednáním, anebo jejich právní nástupci. Pokud však byla oprávněna osoba státně nespolehlivá, příslušel nárok státu jako majetek konfiskovaný podle dekretu č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku

---

56 KNAPP, Viktor. O národní správě: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945.
NEŠPOR, Zdeněk. O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody; O národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 čís. 5/1945 Sb. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

a Fonděch národní obnovy. Nárok pak směřoval proti tomu, kdo věci nebo práva neplatným převodem nabyt nebo kdo měl z jiného neplatného majetkově-právního jednání prospěch, anebo proti jejich právním nástupcům. To neplatilo v případě, kdy právní nástupce nebyl osobou státně nespolehlivou a zároveň prokázal, že nevěděl ani nemusel vědět, že k majetkovému převodu nebo k jinému majetkově-právnímu jednání, z něhož se nárok dovozuje, došlo pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce. Restituce podle § 6 zákona č. 128/1946 Sb. spočívala v navrácení věci či práva nebo v jiném navrácení v předešlý stav. Pokud to nebylo možné nebo ten, komu nárok přísluší, neměl zájem na vrácení věci či práva, pak lze žádat vyplacení peněžité náhrady ve výši obecné ceny. Zaplacení peněžité náhrady mohlo být se zřetelem k sociálním a majetkovým poměrům stran na přiměřenou dobu odloženo nebo mohlo být povoleno plnění na splátky. Pro rozhodnutí o nároku byl příslušný okresní soud, u kterého měla osoba, proti níž nárok směřoval, svůj obecný soud. Dále zákon přiznával oprávněnému možnost volby, kdy mohl místo obecného soudu zvolit okresní soud, v jehož obvodu byla věc, o jejíž vrácení šlo. Řízení se mělo konat zpravidla ústně a soud se měl snažit o dosažení dohody. Soud dále mohl v řízení nařídit prozatímní opatření, která považoval se zřetelem na uplatněný nárok za nutná nebo za vhodná. Pro řízení platila ustanovení soudního řízení nesporného.⁵⁷

Prvním právním předpisem, který se týkal konfiskace, byl dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Tento dekret však neměl celostátní působnost, neboť předsednictvo SNR již 27. února 1945 vydalo nařízení č. 4/1945 Sb. nař. SNR, o konfiskování a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel slovenského národa. Toto nařízení bylo později novelizováno nařízením SNR č. 105/1945 Sb. nař. SNR, a to se zpětnou účinností k 1. březnu 1945. Na základě uvedené právní úpravy byl s okamžitou platností a bez náhrady konfiskován

⁵⁷ NEŠPOR, Zdeněk. Vrácení majetku persekvaným. Dekret o neplatnosti majetkoprávních jednání a o národní správě z 19. května 1945. Praha: Orbis, 1946.
Zákon č. 128/1946 Sb., ze dne 16. května 1946, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících

pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek Němců, Maďarů, zrádců, kolaborantů a jiných nepřátel republiky. Na Slovensku přinesla právní úprava několik odlišností, zejména co se týče konfiskace zemědělského majetku Maďarů. Bylo stanoveno, že Maďarům, kteří byli před 1. listopadem 1938 československými státními občany, se konfiskuje pouze půda převyšující výměru 50 ha. Další odlišnosti se týkaly správy a přidělování zkonfiskovaného zemědělského majetku. Zkonfiskovaný zemědělský majetek spravoval až do doby odevzdání přidělcům Národní pozemkový fond, na Slovensku to byl potom Slovenský pozemkový fond. Uvedená právní úprava byla následně doplněna dekretem č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení, na jehož základě byly zřízeny osídlovací úřady v Praze a Bratislavě pod vedením Ústřední komise pro vnitřní osídlení zřízené při ministerstvu vnitra. Dále se jednalo zejména o dekret č.28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. Podle tohoto dekretu se měl zemědělský majetek zkonfiskovaný podle dekretu č. 12/1945 Sb., pokud nebyl již přidělen ve smyslu tohoto dekretu, osídlit, a to přidělením uchazečům z krajů, kde byl nedostatek půdy nebo nepříznivé podmínky pro zemědělství. Uvedené dekrety v sobě reflektovaly požadavky stanovené Košickým vládním programem, a to uskutečnění nové pozemkové reformy.⁵⁸

Ustanovení § 1 dekretu č. 12/1945 Sb. stanovilo, že se s okamžitou platností a bez náhrady konfiskuje pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek, jenž je ve vlastnictví všech osob německé a maďarské národnosti (bez ohledu na státní příslušnost), zrádců a nepřátel republiky (jakékoliv národnosti a státní příslušnosti), pokud toto nepřátelství projeví zejména během krize a války v letech 1938 až 1945, akciových a jiných společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům. Dále byla stanovena výjimka, že konfiskaci nepodléhá zemědělský majetek těch osob německé a maďarské národnosti, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození

---

58 VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

Československa. O této výjimce pak rozhodovaly příslušné ONV na návrh příslušné rolnické komise. V případě pochybností se případ předložil ZNV, který ho následně postoupil ke konečnému rozhodnutí ministerstvu zemědělství, které rozhodovalo po dohodě s ministerstvem vnitra. Kdo byl ve smyslu tohoto dekretu považován za osoby německé nebo maďarské národnosti, zrádce a nepřátelé republiky, bylo stanoveno v § 2 a v § 3 tohoto dekretu. Podle tohoto dekretu byl konfiskován zemědělský majetek, za který byla považována zemědělská a lesní půda a k ní patřící budovy a zařízení, závody zemědělského průmyslu, sloužící vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství, jakož i movité příslušenství (živý a mrtvý inventář) a všechna práva, která byla spojena s držbou zkonfiskovaného majetku nebo jeho části. Zkonfiskovaný zemědělský majetek spravoval Národní pozemkový fond, a to až do jeho odevzdání přídělčům. Zkonfiskované souvislé lesní plochy ve výměře nad 50 ha převzal stát, pokud tyto plochy nebylo možno spojit v souvislý celek se státní lesní půdou a pokud nepřesahovaly 100 ha, odevzdal je Národní pozemkový fond příslušnému národnímu výboru. Ze zemědělského majetku, který byl spravován Národním pozemkovým fondem, se pak přidělovala půda do vlastnictví jednotlivých uchazečů slovanské národnosti. Oprávněnými osobami byli zejména deputátníci, zemědělství dělníci, malozemědělci, stavební, zemědělská a jiná družstva nebo také obce a okresy. Příděl činil nejvýše 8 ha orné nebo až 12 ha zemědělské půdy vzhledem na její bonitu. Přednostní právo na příděl měly osoby, které se vyznamenaly a zasloužily v národně-osvobozené boji, zejména vojáci, partyzáni, bývalí političtí vězňové, deportovaní a jejich rodinní příslušníci i zákonní dědicové, jakož i rolníci poškození válkou. Půda byla přidělována za úhrada, která se určovala podle výnosnosti, polohy, vzdálenosti a stavu obdělání půdy a podle majetkových a rodinných poměrů přídělce. Úhrada byla nejméně ve výši hodnoty jedné průměrné roční úrody na navrhované výměře půdy a nejvýše ve výši dvou průměrných ročních úrod na navrhované výměře půdy. Úhradu bylo možné splatit jednorázově v penězích nebo naturáliích, a to do 12 měsíců od převzetí držby přídělu, anebo ve splátkách v penězích nebo naturáliích. Pokud nebude dostatek uchazečů české nebo jiné slovanské národnosti, zůstane

zkonfiskovaná půda ve správě Národního pozemkového fondu pro potřeby vnitřního osídlení.⁵⁹

Na právní úpravu dekretu č. 12/1945 Sb. navazoval dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. V § 1 tohoto dekretu bylo stanoveno, že zemědělský majetek zkonfiskovaný podle dekretu č. 12/1945 Sb., který nebude přidělen podle tohoto dekretu, se osídlí přidělením půdy oprávněným uchazečům z krajů, ve kterých je nedostatek půdy nebo nepříznivé podmínky pro zemědělství. O přiděl půdy v rámci osídlení mohl požádat příslušník českého, slovenského nebo jiného slovanského národa, který byl státně a národně spolehlivý. Opět se jednalo zejména o deputátníky, zemědělské dělníky, výrobní zemědělská družstva, příp. obce, okresy a stát pro veřejné účely. Přednostní právo na přiděl půdy měli opět oprávnění uchazeči, kteří se vyznamenali a zasloužili v národně-osvobozené boji. Žádost o přiděl podávali oprávnění uchazeči u místní rolnické komise k příslušné okresní rolnické komisi, která došlé žádosti o přiděl půdy k osídlení přezkoumala a postoupila je urychleně ZNV, který žádosti se svým dobrozdáním bezodkladně předložil ministerstvu zemědělství. Ministerstvo zemědělství usměrňovalo osidlování v souladu s dekretem č. 27/1945 Sb., o jednotném řízení vnitřního osídlení. Zemědělský majetek se přiděloval do vlastnictví za úhradu, která se určovala podle výnosu, polohy a stavu obdělání půdy a podle rodinných poměrů přidělce, a to nejméně ve výši hodnoty jedné průměrné roční úrody a nejvíce ve výši dvou průměrných ročních úrod na navrhované výměře půdy.⁶⁰

Již Košický vládní program mimo jiné obsahoval požadavek provedení a dokončení pozemkové reformy. Poválečná pozemková reforma byla provedena ve třech etapách. Konfiskace zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel českého a slovenského národa a jeho následné rozdělení a osídlení se stalo první etapou poválečné pozemkové reformy. Provedení pozemkové reformy

---

59 Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

60 Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb., ze dne 20. července 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

na zkonfiskované půdě se dělilo na dvě souběžně probíhající akce. Jednak šlo o rozdělení zkonfiskované půdy v českém vnitrozemí, kde byl dostatek uchazečů o tuto půdu. Dále pak o osídlení zkonfiskované půdy v pohraničí, kde převažovalo obyvatelstvo německé národnosti. Pro úspěšné provedení pozemkové reformy byl důležitý zejména institut tzv. národní správy, která měla zajistit rozsáhlé majetkové hodnoty pro následnou konfiskaci. Zároveň měla zajistit také plynulý chod hospodářské výroby na konfiskovaném majetku. Národní správa byla důležitá rovněž pro osídlení pohraničí, neboť zpočátku probíhalo osídlení pohraničí prostřednictvím národních správců zemědělských usedlostí. Po provedení revize národních správ byla těm národním správcům, kteří v ní obstáli, svěřená půda přidělena definitivně do vlastnictví. Celkem bylo v českých zemích zkonfiskováno přibližně 2 400 000 ha půdy, z toho asi 1 400 000 ha zemědělské půdy a 1 000 000 ha lesní půdy. Odlišná byla situace na Slovensku, kde bylo zkonfiskováno přibližně 500 000 ha půdy. Z uvedených údajů vyplývá, že většina konfiskované půdy byla v českých zemích, kde se přibližně čtyři pětiny této zkonfiskované půdy nacházely v pohraničí. Těžiště konfiskace tak bylo v pohraničí, kde bylo následně potřeba provést rozsáhlé osídlení zkonfiskované půdy. Hlavní etapa zemědělského osídlení pohraničí byla na jaře roku 1946 téměř dokončena, v této době také ministerstvo zemědělství většině osídlenců přidělilo vlastnické dekry. Půda byla přidělena více jak 150 000 uchazečů, přičemž výměra přídělů se pohybovala průměrně kolem 9 ha. Druhou etapou poválečné pozemkové reformy bylo provedení revize první pozemkové reformy, a to na základě zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy. Tento zákon byl přijat v červenci 1947 a po únorovém převratu v roce 1948 byl novelizován. Z půdy, která podléhala revizi, bylo asi 95% získáno pro příděl a 5% ponecháno původním vlastníkům. Provádění revize se v podstatě opíralo o ustanovení zákonů upravujících první pozemkovou reformu. Revize se týkala především velkostatků, církevních a zbytkových statků. Poslední etapou pak byla nová pozemková reforma, provedená zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). Jednalo se o výkup půdy nad 50 ha a dále výkup pronajaté půdy, na které vlastník osobně

nehospodařil. Poválečná pozemková reforma tak přinesla rozsáhlé změny ve vlastnictví půdy.⁶¹

Dalším právním předpisem, který se týkal konfiskace, byl dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Na rozdíl od předchozího dekretu platil tento dekret pro celé území Československa. Podle tohoto dekretu se konfiskoval bez náhrady ve prospěch Československé republiky, pokud se již tak nestalo, veškerý movitý i nemovitý majetek a také majetková práva, které byly ke dni skončení německé a maďarské okupace ve vlastnictví stanoveného okruhu subjektů. Konfiskaci však také podléhal veškerý majetek nabytý po tomto datu, pokud se tak stalo do účinnosti tohoto dekretu, tedy do 30. října 1945. Konfiskace uskutečněná podle tohoto dekretu zasáhla velký okruh vlastníků a rozsáhlé majetkové hodnoty. Koncept tohoto dekretu byl vypracován již za působení exilové vlády, nicméně osnova dekretu byla ještě několikrát změněna. Konfiskace podle tohoto dekretu měly sloužit jako náhrada majetkové a nemajetkové újmy, kterou způsobily nepřátelské státy a jejich příslušníci Československé republice a českému a slovenskému národu. Nicméně ve smyslu Pařížské reparační dohody lze jako reparační hodnotu použít pouze majetek Německé říše a jejích příslušníků. Do podílu na reparacích se tak nezapočítává majetek těch osob, které v době anexe nebo okupace příslušného státu nebyly státními příslušníky Německa.⁶²

Vzhledem k tomu, že dekret č. 108/1945 Sb. není jediným právním předpisem týkajícím se konfiskace, je třeba vysvětlit jeho vztah k dekretu č. 12/1945 Sb. Podle dekretu č. 108/1945 Sb. se konfiskuje veškerý movitý i nemovitý majetek, který je ve vlastnictví stanoveného okruhu subjektů, pokud se tak již nestalo. V § 17 je pak stanoveno, že se tento dekret nevztahuje na zemědělský majetek, pokud je konfiskován podle dekretu č. 12/1945 Sb. nebo podle obdobných předpisů platných na Slovensku. Dekret č. 108/1945 Sb. a dekret č. 12/1945 Sb. jsou tedy samostatné právní normy. Zemědělský majetek

---

61 KOŤÁTKO, Jiří. Pozemková reforma v Československu. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949.

LACINA, Vlastislav. Pozemková reforma v lidově demokratické Československé republice. In: OTÁHAL, Milan. Zápas o pozemkovou reformu v ČSR. Praha: ČSAV, 1963.

62 KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

je konfiskován podle dekretu č. 108/1945 Sb. jen v případě, že nejsou splněny předpoklady pro jeho konfiskaci podle dekretu č. 12/1945 Sb., ale zároveň jsou splněny podmínky pro konfiskaci podle dekretu č. 108/1945 Sb. Zároveň s procesem konfiskací probíhal proces znárodnění, takže je potřeba vymezit rovněž vztah dekretu č. 108/1945 Sb. se znárodnovacími dekrety č. 100 – 103/1945 Sb. Uvedené znárodnovací dekrety nabyly účinnosti dříve než dekret č. 108/1945 Sb., tudíž vymezené majetkové podstaty již byly ve smyslu těchto dekretů znárodněny, a tak se na ně dekret č. 108/1945 Sb. nevztahoval. Co se týče vztahu k dekretu č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, tak na podniky v tomto dekretu vymezené se dekret č. 108/1945 Sb. rovněž nevztahoval. Avšak pokud by byla poskytnuta náhrada osobám, jejichž majetek podléhá konfiskaci podle dekretu č. 108/1945 Sb., postihuje se podle tohoto dekretu tato náhrada.⁶³

V § 1 dekretu č. 108/1945 Sb. byl vymezen majetek, který podléhá konfiskaci. Ve smyslu tohoto ustanovení byl konfiskován veškerý movitý i nemovitý majetek a také majetková práva, pokud náležejí nebo náležely ke dni skončení okupace stanovenému okruhu subjektů. Konfiskaci tedy podléhalo vše, co představuje nějakou majetkovou hodnotu. Spadaly sem rovněž všechny pohledávky, cenné papíry, vklady a podíly na obchodních společnostech, dále různá práva a oprávnění, např. právo zástavní, právo patentní, právo na ochranné známky, právo licenční nebo právo autorské apod. Dekret č. 108/1945 Sb. se na uvedený majetek vztahoval, pouze pokud měl vztah k území Československé republiky nebo byl na tomto území umístěn, a to bez ohledu na bydliště nebo sídlo osoby, které se tento majetek konfiskoval. Uvedený majetek podléhal konfiskaci, pokud již nebyl zkonfiskován podle dekretu č. 12/1945 Sb. nebo pokud nebyl prohlášen za propadlý mimořádným lidovým soudem. Dále je potřeba stanovit dobu rozhodnou pro konfiskaci. Konfiskaci podléhal majetek, který vyjmenované subjekty vlastnily ke dni skončení okupace nebo ke dni nabytí účinnosti dekretu č. 108/1945 Sb., tedy k 30. říjnu 1945. Den skončení okupace je však odlišný pro jednotlivé části republiky. Konfiskaci rovněž podléhal majetek, který vyjmenované osoby po skončení okupace neoprávněně převedly na jinou

⁶³ Předpisy z oboru působnosti osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. II. svazek. Zákony (dekrety), vyhlášky, směrnice, pokyny. Praha: Právní odbor osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, 1947.

osobu. Konfiskace se týkala také majetku, který vyjmenované osoby nabyly v období po skončení okupace do 30. října 1945, avšak majetek nabytý po tomto datu konfiskaci nepodléhal. Subjekty, jejichž majetek podléhal konfiskaci, lze rozdělit na čtyři kategorie, a to německé a maďarské osoby právnické, osoby fyzické německé nebo maďarské národnosti, osoby fyzické, které se určitým způsobem provinily, a ostatní osoby právnické. V případě německých a maďarských právnických osob se jednalo především o Německou říši, Království maďarské, osoby veřejného práva podle německých a maďarských právních předpisů, politické strany, další organizace a útvary, které buď přímo nebo nepřímo vytvořil nacistický režim nebo bývalý politický maďarský režim, a jiné německé a maďarské právnické osoby. Nekonfiskoval se však majetek, který před 29. zářím 1938 patřil československému státu a který byl následně okupanty zabrán. Další kategorii tvořily fyzické osoby národnosti německé nebo maďarské, přičemž není rozhodující státní příslušnost, ale pouze národnost. Výjimku tvořily ty osoby německé nebo maďarské národnosti, které prokázaly, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti českému a slovenskému národu a buď se aktivně zúčastnily boje za osvobození Československa, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem. Do další kategorie spadaly fyzické osoby, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, k takové činnosti podněcovaly jiné osoby nebo jakýmkoli způsobem podporovaly německé nebo maďarské okupanty. Dále sem patřily fyzické osoby, které v době zvýšeného ohrožení republiky nadržovaly germanizaci nebo maďarizaci, které se chovaly nepřátelsky k Československé republice nebo k českému a slovenskému národu, a také osoby, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek nebo podnik. Poslední kategorii tvořily ostatní právnické osoby, na které se rovněž vztahovalo ustanovení § 1 odst. 1 č. 3, pokud lze fyzickým osobám, které jsou jejich členy nebo podílíky na majetku nebo podniku, přičítat vinu na postupu orgánu zastupujícího tuto právnickou osobu nebo pokud tyto osoby zanedbaly přiměřenou opatrnost při jeho volbě a dozoru nad ním. Konfiskaci podléhal také majetek, který v době rozhodné již nenáležel osobám podléhajícím konfiskaci,

avšak v době po 29. září 1938 těmto osobám náležel, nicméně po tomto datu přešel do vlastnictví jiných osob, které konfiskaci nepodléhají. Toto ustanovení se nepoužilo v případě, kde by odnětí takového majetku bez náhrady odporovalo zásadám slušnosti.⁶⁴

Dekret č. 108/1945 Sb. stanovoval rovněž výjimky z konfiskace, o některých jsem se již zmínila výše, další výjimky pak byly uvedeny v § 2 tohoto dekretu. Z konfiskace byla vyňata ta část movitého majetku uvedených osob, která slouží k uspokojení základních životních potřeb nebo k osobnímu výkonu zaměstnání těchto osob a jejich členů rodiny. Jednalo se např. o oděv, peřiny, prádlo, domácí nářadí, potraviny nebo nástroje. Vláda rovněž mohla nařízením stanovit, že majetek určitého okruhu osob se částečně nebo zcela vyjímá z konfiskace. Konfiskaci dále nepodléhal majetek, který v době po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo v důsledku národní, rasové či politické persekuce pozbyly osoby, na něž se nevztahuje konfiskace ve smyslu tohoto dekretu. Dále bylo stanoveno, že v některých případech konfiskace přísluší určitým osobám náhrada. Bylo tomu tak např. při konfiskaci majetku právnické osoby, kdy příslušela poměrná náhrada osobám kapitálově na ní zúčastněným, pokud nespádaly pod ustanovení § 1 odst. 1 a 2. Dalším případem bylo spoluvlastnictví, kdy některý ze spoluvlastníků byl osobou, na jejíž majetek se konfiskace nevztahovala. Byl-li spoluvlastnický podíl osoby, jejíž majetek podléhá konfiskaci, větší než jedna polovina, tak konfiskaci podléhal celý majetek, který byl ve spoluvlastnictví. Ostatním spoluvlastníkům pak příslušela náhrada.⁶⁵

O tom, zda byly splněny výše uvedené podmínky pro konfiskaci, rozhodoval vždy příslušný ONV, avšak ZNV mohl převzít řízení a rozhodnout ve věci sám. Rozhodnutí nemuselo být osobě, jíž se týkalo, doručeno, postačila i veřejná vyhláška. Rozhodování v konfiskačním řízení bylo blíže upraveno směrnicemi ministerstva vnitra ze 7. února 1946, uveřejněnými pod č. 401 v Úředním listě. Proti rozhodnutí ONV bylo možné se odvolat k ZNV.

64 PALEČKOVÁ, Drahomíra. Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945 čís. 108 Sb. Příručky pro národní výbory. Svazek 6. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946.

65 Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

Rozhodoval-li v první instanci ZNV, bylo možné se proti jeho rozhodnutí odvolat k ministerstvu vnitra. V obou případech bylo dále možné podat stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Na základě dekretu č. 108/1945 Sb. byly dále zřízeny při každém osidlovacím úřadu Fondy národní obnovy, které obstarávaly úkoly související s prozatímní správou konfiskovaného majetku a s jeho rozdělením. Fondy národní obnovy dále spolupracovaly s národními výbory při provádění soupisu konfiskovaného majetku a byly také povinny sepsat a vypořádat závazky vztahující se ke konfiskovanému majetku. Kromě jiného Fondům národní obnovy rovněž příslušelo podat odvolání v konfiskačním řízení proti rozhodnutí, kterým ONV, příp. ZNV rozhodl, že určitý majetek nepodléhá konfiskaci. Uvedený dekret dále upravoval vypracování tzv. rámcových plánů a přidělových nařízení. Po provedení soupisu vypracoval osidlovací úřad rámcové plány, které stanovily, co se stane se zkonfiskovaným majetkem, které majetkové hodnoty budou předmětem přidělového řízení a které nikoli. Předmětem přidělu nebyly jednotlivé věci, ale tzv. majetkové podstaty, což je souhrn věcí, popř. práv, které tvoří určitý hospodářský celek. Rámcové plány a přidělová nařízení stanovily další podrobnosti přidělu, tedy druhy majetkových podstat, výši úhrady, způsob placení a další. Dekret dále stanovil, kdo byl oprávněným uchazečem o přiděl. Jednalo se zejména o země, okresy, obce a jiné veřejnoprávní korporace, družstva a jiné uchazeče, kteří vyhovovali přidělovým podmínkám. Při přidělování zkonfiskovaného majetku by měly mít přednost účastníci národního odboje a jejich pozůstalí rodinní příslušníci, dále osoby poškozené válkou nebo národní, rasovou či politickou perzekucí. Malé majetkové podstaty přiděloval ONV, střední majetkové podstaty ZNV, průmyslový majetek a velké majetkové podstaty příslušné ministerstvo. Majetkové podstaty byly přidělovány na základě přidělových plánů, které vypracovaly příslušné přidělové komise, ty rovněž vypracovaly úhradové plány. Místní a okresní přidělové komise se skládaly z uchazečů o přiděl a z členů příslušného národního výbor. K provádění dekretu č. 108/1945 Sb. byla vydána celá řada směrnic, vyhlášek a dalších prováděcích předpisů.⁶⁶

66 PALEČKOVÁ, Drahomíra. Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945 čís. 108 Sb. Příručky pro národní výbory. Svazek 6. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946.

Jak jsem již uvedla, konfiskace nepřátelského majetku probíhala souběžně s procesem znárodnění. Ve vztahu k znárodnění měl význam zejména osud tzv. průmyslových konfiskátů. Zatímco přiděl ostatního konfiskovaného majetku měl sloužit zejména osidlovacím účelům v pohraničí, pokud šlo o průmyslové konfiskáty, byla situace složitější, neboť se jednalo o velké majetkové hodnoty. Postupně se prosadila myšlenka zapojení průmyslových konfiskátů do sféry národních podniků. Zároveň byly vypracovány obecné zásady likvidace tzv. nerentabilních průmyslových konfiskátů. Rovněž byla vydána řada právních předpisů podrobně upravujících postup v otázce průmyslových konfiskátů. Jednalo se např. o vyhlášku Osidlovacího úřadu v Praze č. 1586 ze dne 11. července 1946, již stanoví rámcový plán pro průmyslové podniky určené k likvidaci nebo vyhláška Osidlovacího úřadu v Praze č. 1587 ze dne 23. července 1946, kterou se vyhláší rámcový plán pro způsob naložení s určitou částí konfiskovaného majetku ve prospěch veřejných úkolů nebo pro hospodářskou výstavbu státu. Na základě posledně jmenované vyhlášky byly z přidělového řízení ve smyslu dekretu č. 108/1945 Sb. vyňaty malé, střední nebo velké majetkové podstaty, které byly potřeba k plnění nezbytných úkolů státu nebo veřejné správy nebo které byly nezbytné pro hospodářskou výstavbu státu. Řešení otázky průmyslových konfiskátů komplikovaly rovněž restituční nároky původních vlastníků podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících. Spor o to, zda část průmyslových konfiskátů přejde do rukou soukromých vlastníků nebo zda budou průmyslové konfiskáty jako celek přičleněny ke znárodněnému sektoru hospodářství, ztěžovaly zejména nevyřešené majetkové právní vztahy. Sporné případy průmyslových konfiskátů, pokud šlo o majetkové právní vztahy, rozhodovaly s konečnou platností ZNV. Otázka průmyslových konfiskátů byla definitivně vyřešena až po únorovém převratu v roce 1948. Průmyslové konfiskáty byly začleněny do národních podniků nebo předány do správy MNV a ONV,

které z nich vytvářely komunální podniky. Z části průmyslových konfiskátů se pak vytvořila lidová výrobní družstva.⁶⁷

3.3 Národní správa

Národní správa je pojem, který byl zaveden do našeho právního řádu dekretem č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Podstatou národní správy bylo zajistit určité majetkové hodnoty v zájmu rychlé obnovy ekonomiky a dále také zabezpečit řádný a plynulý chod výroby a hospodářského života. Nejednalo se tedy o zestátnění, znárodnění ani zesocializování majetku. Národní správa toliko omezovala dispozice vlastníka s daným majetkem, k hospodaření s tímto majetkem byl pak dosazen tzv. národní správce. V první řadě se tedy omezovala dispozice vlastníka. V § 20 uvedeného dekretu bylo stanoveno, že právní jednání majitelů, držitelů a správců majetků, spadajících pod národní správu, týkající se podstaty těchto majetků a provedená po účinnosti tohoto dekretu, jsou neplatná. Dále bylo stanoveno, že dosavadní majitelé, držitelé a správci majetků daných pod národní správu, jsou povinni zdržet se jakéhokoliv zásahu do jednání národního správce. V druhé řadě pak byly v § 26 uvedena trestní ustanovení, která postihovala ty, jenž narušovaly zavedenou národní správu. Uvedená trestní ustanovení postihovala nejen toho, kdo rušil nebo znemožňoval činnost národního správce, ale rovněž postihovala národního správce, který porušoval některou z povinností uložených podle tohoto dekretu.⁶⁸

Případy, kdy bylo potřeba dát majetek pod národní správu, byly uvedeny v § 2 a § 3 dekretu č. 5/1945 Sb. Podle těchto ustanovení se pod národní správu dával majetek všech osob státně nespolehlivých, který byl na území Československé republiky. Dále se národní správa zaváděla do všech podniků, závodů a majetkových podstat, pokud to vyžadoval plynulý chod výroby a hospodářského života, i když tento majetek nepatřil osobám státně nespolehlivým. Jednalo se zejména o podniky, závody a majetkové podstaty,

---

67 HLUŠIČKOVÁ, Růžena. Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948. Praha: Práce, 1983.

68 NEŠPOR, Zdeněk. Národní správa řemeslných a průmyslových podniků. Praha: Orbis, 1945.

kteře byly opuštěné, nebo takové, které byly v držbě, správě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých. Šlo pouze o demonstrativní výčet, takže národní správu bylo možné zavést i v jiných podobných případech. Pokud šlo o majetek ve spoluvlastnictví, přičemž pouze některý ze spoluvlastníků byl osobou státně nespolehlivou, dával se pod národní správu celý majetek, aby se vyloučily rušivé zásahy do národní správy a aby nebyl ohrožen plynulý chod výroby a hospodářského života. Koho lze považovat za osobu státně nespolehlivou, bylo stanoveno v § 4 a § 5 uvedeného dekretu. Za státně nespolehlivé byly považovány osoby německé a maďarské národnosti. Které osoby se považovaly za osoby německé nebo maďarské národnosti, bylo pak stanoveno v § 6. Podle tohoto ustanovení se jednalo o osoby, které se při kterémkoli sčítání lidu od roku 1929 přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin či politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti. Přičemž nebyla rozhodná státní příslušnost takovéto osoby, neboť rozhodovala výlučně národnost, tedy příslušnost k národu, s nímž se uvedená osoba cítila vnitřně spjata a jehož řeči mluvila. Za státně nespolehlivé byly dále považovány ty osoby, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly jiné osoby nebo které jiným způsobem podporovaly německé a maďarské okupanty. Dále byl stanoven demonstrativní výčet organizací, jejichž členové byli bez dalšího považováni za státně nespolehlivé. Jednalo se například o členy Vlajky, Úderných oddílů Hlinkovy gardy, Hlinkovy slovenské ľudové strany a jiných fašistických organizací podobné povahy. Co se týkalo právnických osob, za státně nespolehlivé byly považovány ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.⁶⁹

Který orgán byl příslušný k zavedení národní správy, bylo upraveno v § 7 a násl. dekretu č. 5/1945 Sb. Byla zde upravena pouze příslušnost věcná, místní

---

69 NEŠPOR, Zdeněk. O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody; O národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 čís. 5/1945 Sb. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

příslušnost dekretem upravena nebyla. K zavedení národní správy byly příslušné MNV, ONV nebo ZNV, v některých případech pak resortně příslušné ministerstvo. K určení věcné příslušnosti bylo použito několik hledisek, jednak druh činnosti daného podniku, dále pak počet zaměstnanců, plošná výměra u zemědělských a lesních majetků, hodnota majetku nebo celostátní působnost daného podniku. Majetek, který měl být dán pod národní správu, bylo potřeba posuzovat jako jeden hospodářský celek. Jelikož uvedený dekret neupravoval místní příslušnost, tak se místní příslušnost řídila ustanoveními vládního nařízení č. 8/1928 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správní řízení). Podle tohoto vládního nařízení se rovněž řešily případné kompetenční spory o místní příslušnost. U některých podniků bylo pak možné vydat rozhodnutí o zavedení národní správy až po dohodě se závodním výborem (závodní radou) nebo jinými zástupci zaměstnanců. Pokud k dohodě nedošlo, bylo potřeba předložit věc k rozhodnutí orgánu vyšší instance. V případech, kdy hrozilo nebezpečí z prodlení, byl ONV oprávněn jmenovat dočasného národního správce, a to až do té doby, kdy rozhodne věcně příslušný orgán. Jednalo se zejména o ty případy, kdy byl podnik opuštěný, nebo zasahovali-li do podniku či majetku osoby státně nespolehlivé. V případě družstevních podniků se pak zaváděla dočasná národní správa, která měla vedle řádného řízení podniku zajistit rovněž volbu nového vedoucího orgánu. Dočasná národní správa trvala do té doby, než si členové družstva zvolili správu novou. ZNV také mohl ze závažných důvodů zavést národní správu do odborných, hospodářských, kulturních a zájmových organizací a ústavů. ZNV byl rovněž oprávněn z moci úřední změnit rozhodnutí nižšího orgánu o zavedení národní správy nebo o jmenování národního správce, vyžadoval-li to veřejný zájem. Dále byl ZNV oprávněn zavést národní správu tam, kde to nižší orgán neučinil nebo učinit nemohl. Národní správa měla být zrušena, jakmile pominuly důvody pro její zavedení, tedy zajištěný majetek přestane být ve vlastnictví osoby státně nespolehlivé nebo přestane být ohrožen plynulý chod výroby a hospodářského života. O zrušení národní správy rozhodoval orgán,

který ji zavedl. Proti rozhodnutí o zavedení národní správy a jmenování národního správce bylo přípustné odvolání, které nemělo odkladný účinek.⁷⁰

Uvedený dekret rovněž upravoval postavení a povinnosti národního správce. Národním správcem mohla být ustanovena pouze osoba s dostatečnými odbornými i praktickými znalostmi, která byla bezúhonná a státně spolehlivá. Zpravidla by se mělo jednat o zaměstnance dotčeného podniku. Naopak národním správcem by neměl být jmenován dlužník ani věřitel dotčeného podniku, dále také člen národního výboru, který byl příslušný k zavedení národní správy. U menších podniků mohl být ustanoven pro více takových podniků pouze jeden národní správce. Naopak vyžadoval-li to rozsah národní správy, mohl být jako národní správce ustanoven až pětičlenný sbor, který pak rozhodoval podle zásady většiny. Národní správce musel složit slib, že bude své povinnosti plnit s péčí řádného hospodáře, a to v souladu s hospodářskými, národními a jinými veřejnými zájmy. Národní správce měl při výkonu své funkce postavení veřejného orgánu. Povinností národního správce bylo tedy spravovat majetek daný pod národní správu, a to s péčí řádného hospodáře. Byl oprávněn a zároveň povinen učinit všechna potřebná opatření nezbytná pro řádnou správu. Současně také odpovídal za škodu, která by vznikla zanedbáním jeho povinností. Kontrolu hospodaření národního správce prováděl orgán, který byl příslušný k zavedení národní správy. Tomuto orgánu byl také národní správce povinen předkládat účty o svém hospodaření. K opatřením, která nepatřila k běžnému hospodaření, národní správce potřeboval rovněž svolení tohoto příslušného orgánu. Národní správce měl také nárok na náhradu hotových výdajů a na odměnu, o jejíž výši rozhodoval orgán, který národního správce ustanovil.⁷¹

Rozsah práv a povinností národních správců podrobněji upravily všeobecné směrnice pro národní správce z 18. června 1945, které vydala ministerstva průmyslu, vnitřního obchodu, výživy, zahraničního obchodu,

---

70 KNAPP, Viktor. O národní správě: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945.

71 NEŠPOR, Zdeněk. O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody; O národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 čís. 5/1945 Sb. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

zdravotnictví a zemědělství. Řadu prováděcích směrnic vydaly rovněž zemské národní výbory. K 1. srpnu 1945 bylo v českých zemích na 5 510 národních správ živností a obchodů a 2 475 národních správ průmyslových podniků, o měsíc později se už jednalo o více než 9 300 podniků. Ve stejném období na Slovensku bylo pod národní správou přibližně 4 000 podniků. Národní správa tedy byla velmi rozsáhlým majetkoprávním opatřením, které mělo zajistit majetek pro následné provedení konfiskace či znárodnění.⁷²

4. Znárodnění majetku v letech 1945 – 1948

Dalším významným zásahem do majetkoprávních vztahů v období 1945 – 1948 bylo znárodnění. Znárodnění v tomto období lze rozdělit do dvou etap. První etapa znárodnění proběhla na základě znárodnovacích dekretů č. 100 – 103/1945 Sb., jejichž prostřednictvím byla znárodněna klíčová odvětví československého průmyslu. Avšak prvním znárodnovacím předpisem byl dekret č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, na jehož základě byly znárodněny podniky spadající do oblasti filmového průmyslu. Uvedené dekrety společně s konfiskačními dekrety měly klíčovou úlohu při poválečné obnově hospodářství v Československu. Znárodnění se kromě oblasti filmového průmyslu vztahovalo na doly a některé průmyslové podniky, na některé podniky potravinářského průmyslu, na akciové banky a soukromé pojišťovny. Znárodnění bylo v souladu s ustanoveními československé Ústavy z roku 1920. V § 109 Ústavy z roku 1920 bylo stanoveno, že soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem. Dále bylo stanoveno, že vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá. Na základě uvedených dekretů byl znárodněn rozsáhlý soukromý majetek, ale tím proces znárodnění neskončil.⁷³

Druhá etapa znárodnění byla provedena v roce 1948, a to zákonem č. 114/1948 Sb., č. 115/1948 Sb., č. 118 – 126/1948 Sb., č. 185/1948 Sb. a č. 311/1948 Sb. Oproti první etapě byl rozsah znárodnění výrazně rozšířen,

---

72 KUKLÍK, Jan; NĚMEČKOVÁ, Daniela. Majetkové změny v ČSR v letech 1945–1948. Paměť a dějiny: čtvrtletník, ročník XI, 2017/01, s. 3-14. Vydává: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky. ISSN 1802-8241.

73 KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

a to pokud šlo o odvětví dotčená znárodněním, tak o velikost znárodněných podniků. Znárodnění se v této etapě vztahovalo ve stanoveném rozsahu na další průmyslové podniky, včetně podniků potravinářského průmyslu, dále na velkoobchodní podniky, zahraniční obchod, mezinárodní zasilatelství, obchodní podniky, stavební podniky, podniky provozující cestovní kanceláře, polygrafické podniky, hostinské a výčepnické podniky, ubytovací zařízení, léčivé zdroje, lázně, šlechtitelské podniky a dopravní podniky. Dodatečnému znárodnění podléhal obecně i majetek, u něhož se podmínky pro znárodnění splnily až po rozhodném dni, tedy pro první etapu po 27. říjnu 1945 a pro druhou etapu po 1. lednu 1948. Dále byl rozšířen okruh osob, jimž se náhrada za znárodněný majetek ze zákona neposkytovala. Kromě toho znárodnění podléhaly také všechny ostatní podniky, pokud se na ně nevztahovaly jiné předpisy o znárodnění nebo o vyloučení ze znárodnění, jestliže počet osob zaměstnaných v takovémto podniku kdykoliv od 1. ledna 1946 dosáhl padesáti osob. Znárodnění svojí podstatou představovalo vyvlastnění, tedy odnětí vlastnického práva původnímu vlastníkovi. Znárodnění bylo provedeno tzv. zestátněním, což znamená převod vlastnického práva k znárodněnému majetku na stát. Znárodněné majetkové podstaty byly začleněny do národních podniků, které byly samostatnými právními osobami.⁷⁴

4.1 První etapa znárodnění

Samotné provedení znárodnění na základě znárodnovacích dekretů proběhlo až v poválečném období, nicméně touto otázkou se zabýval domácí i zahraniční odboj již během války. Objevily se požadavky zespolečenštění klíčových odvětví průmyslu, bankovníctví a pojišťovnictví, které byly později vtěleny do Košického vládního programu. V zásadě všechny politické proudy se shodovaly na nutnosti zásahů do vlastnických vztahů v ekonomice, avšak nepanovala shoda na způsobu, rozsahu a tempu provedení takovýchto zásahů. Znárodnění bylo chápáno jako důležitý předpoklad pro poválečnou obnovu hospodářství. Původně se předpokládalo, že o znárodnění rozhodne řádně zvolený parlament, avšak nakonec se znárodnění uskutečnilo na základě dekretů

---

⁷⁴ PLÍVA, Stanislav. Soubor znárodnovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951. Ostrava: Montanex, 1990. Průmyslový žurnál. Řada A, Hospodářská legislativa. ISBN 80-85300-11-7.

prezidenta republiky. Panovala shoda na tom, že je potřeba znárodnit zejména průmysl celostátního významu. Další otázkou bylo znárodnění v oblasti peněžnictví a rovněž se objevily návrhy na znárodnění v oblasti pojišťovnictví. Bylo potřeba vyřešit také otázku, zda znárodněvat po etapách či nikoliv, nakonec zvítězilo stanovisko znárodněvat neetapovitě. Musela se vyřešit rovněž problematika náhrad za znárodnění, přičemž se prosadila myšlenka, že majetek Němců, Maďarů a zrádců bude znárodněn bez náhrady, zatímco ostatním vlastníkům bude náhrada poskytnuta.⁷⁵

Všechny výše uvedené otázky o způsobu, rozsahu a tempu provádění znárodnění byly řešeny v průběhu příprav osnov jednotlivých znárodněvacích dekretů. Pro jednání o znárodnění byla klíčová zejména dohoda o společném postupu stran Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova, která byla uzavřena 8. června 1945 mezi komunistickou stranou, sociálně demokratickou stranou a národně socialistickou stranou. Uvedené strany se zavázaly ke společnému postupu při plnění Košického vládního programu. Avšak prvním krokem v procesu znárodnění bylo zajištění majetku nepřátel, zrádců a kolaborantů prostřednictvím národních správ. Na řízení a kontrole podniků daných pod národní správu se také podíleli jejich zaměstnanci, a to prostřednictvím závodních rad. V procesu znárodnění měla vedle závodních rad významné postavení také Ústřední rada odborů (ÚRO), která organizovala akce pracujících na podporu znárodnění. Své požadavky pracující vyjádřily v řadě rezolucí, v nichž žádaly, aby se neprodleně zestátnění klíčových průmyslových podniků vztahovalo nejen na podniky pod národní správou, ale i na další podniky v soukromém vlastnictví včetně podniků se zahraničním kapitálem. Během července 1945 začalo ministerstvo průmyslu připravovat návrh osnovy dekretu o znárodnění klíčového průmyslu. Zároveň byla při ministerstvu průmyslu ustavena ústřední pracovní komise pro znárodnění průmyslu. Svou roli mělo v procesu znárodnění také ministerstvo informací, které vypracovalo osnovu dekretu o zestátnění filmového průmyslu. Ministerstvo financí se pak podílelo na přípravě osnov dekretů o znárodnění akciových bank a soukromých pojišťoven. Co se týče znárodnění průmyslu, mělo se nejprve jednat o znárodnění

---

⁷⁵ KAPLAN, Karel. *Znárodnění a socialismus*. Praha: Práce, 1968.

zejména těžkého a klíčového průmyslu. Postupně však byl rozsah znárodnění rozšířen i na další průmyslová odvětví. Znárodnění v oblasti potravinářské výroby mělo být původně zahrnuto do osnovy dekretu o znárodnění klíčového průmyslu, nakonec však ke znárodnění v potravinářském průmyslu došlo na základě samostatného dekretu, jehož návrh připravilo ministerstvo výživy. Rozprava o znárodnovacích dekretech probíhala ve vládě od 13. září do 24. října 1945, kdy byly tyto dekrety podepsány prezidentem Benešem. Znárodnovací dekrety nabyly účinnosti dnem vyhlášení, tedy 27. října 1945. Avšak již 11. srpna byl schválen dekret o zestátnění v oblasti filmového průmyslu, který nabyl účinnosti 28. srpna 1945.⁷⁶

Majetkové podstaty podniků znárodněných zestátněním byly vneseny do národních podniků. Důležité bylo vyřešit otázku charakteru národních podniků a principu jejich organizace. Národní podniky byly majetkem státu, avšak měly postavení samostatných právnických osob. To znamená, že stát neručil za jejich závazky. Vytvořením národního podniku vznikl zcela nový právní subjekt, který se nepřekrýval se znárodněným podnikem, neboť vznikl z různých majetkových podstat. Zahrnoval tak v sobě několik závodů se stejnou výrobou nebo na sebe navazujícími výrobami. Národní podniky byly spravovány představenstvem v čele s ředitelem, který představenstvu předsedal. Představenstva převzala znárodněné podniky od národních správ, příp. od původních vlastníků. Členy představenstva byli vedle ředitele a jeho náměstků také zástupci z řad zaměstnanců. Národní podniky byly vedeny podle zásad obchodního podnikání. Stát na ně převedl kmenové jmění, tedy čistou hodnotu majetkové podstaty. Z přídělů ze zisků si pak vytvářely rezervní fond. Národní podniky nebyly na státní rozpočet napojeny přímo, ale přes vyrovnávací účet národního podniku vedený ministerstvem financí, na kterém se shromažďovaly přebytky z hospodaření národních podniků a dotace státu na investice. Co se týče struktury řízení národních podniků, došlo u podniků potravinářského průmyslu k některým odlišnostem. Odlišnosti vycházely zejména z toho, že výroba surovin pro potravinářský průmysl byla v soukromém vlastnictví zemědělců, zatímco zpracování těchto surovin pak probíhalo ve znárodněných podnicích, které měly

---

76 LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

převážně místní působnost. To znamenalo, že v představenstvu národního podniku byli rovněž zástupci zemědělských účastníků nebo zástupci svazků územní samosprávy (obcí a okresů). Struktura řízení průmyslu představovala trojstupňový systém, a to národní podnik, ústřední a oblastní orgány a ministerstvo průmyslu, resp. ministerstvo výživy pro potravinářský průmysl. Ministerstvo průmyslu, resp. ministerstvo výživy, schvalovalo všechny hlavní plány národních podniků, finanční uzávěrky ústředních orgánů a rozhodovalo o zásadních majetkových otázkách. Ministerstva také vykonávala dozor nad národními podniky. Ústřední a oblastní orgány byly řídicími a plánovacími orgány příslušného průmyslového odvětví, tím přispívaly k posílení centralizace řízení a plánování v ekonomice. Podrobnosti o zřizování, činnosti, vedení a řízení národních podniků byly stanoveny vládními nařízeními. Jednalo se o vládní nařízení č. 6/1946 Sb., kterým se vydává Statut národních podniků průmyslových, a vládní nařízení č. 77/1946 Sb., kterým se vydává Statut národních podniků potravinářských.⁷⁷

Během první etapy bylo znárodněno celkem přes 3 000 podniků (technických jednotek), tedy více jak 16% z celkového počtu průmyslových podniků v Československu. V těchto znárodněných podnicích pracovalo podle údajů z března 1947 přes 61% z celkového počtu zaměstnanců v průmyslu. Do konce roku 1947 vzniklo z podniků podléhajících znárodnění celkem 321 národních podniků. Pokud jde o znárodnění bank, mimo okruh znárodnění zůstaly pouze družstevní a veřejnoprávní ústavy lidového peněžnictví (spořitelny, záložny a kampeličky v českých zemích, rolnické vzájemné pokladny, úvěrová družstva a lidové banky na Slovensku). Po provedení znárodnění existovalo v Československu celkem 14 bank – národních podniků.⁷⁸ Co se týče znárodnění pojišťovnictví, bylo zřízeno celkem 5 národních podniků pro smluvní pojištění. V těchto pěti pojišťovnách bylo soustředěno 117 velkých a středních pojišťoven a více jak 600 drobných pojišťovacích spolků. Kromě těchto pěti národních podniků zůstalo ještě zhruba 30 neznárodněných pojišťovacích zařízení, mimo jiné např. První česká zajišťovací banka v Praze pro zajištění

---

⁷⁷ LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

⁷⁸ PRŮCHA, Václav; OLŠOVSKÝ, Rudolf; kolektiv autorů VŠE v Praze a Bratislavě. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969.

mezinárodního obchodu, Zaměstnanecký pojišťovací fond nebo různé penzijní spolky.⁷⁹

4.1.1 Znárodnění v oblasti filmu

Prvním znárodnovacím předpisem se stal dekret č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, který byl schválen 11. srpna 1945. Otázkou státních zásahů v oblasti filmového průmyslu se zabývalo již londýnské ministerstvo hospodářské obnovy. Tehdejší návrh dekretu o přechodné úpravě věcí filmových počítal s tím, že do doby vydání nového filmového zákona na přechodnou dobu upraví základní otázky týkající se licencí, prodeje, nákupu a distribuce filmů, přičemž problematika filmového průmyslu měla spadat pod ministerstvo hospodářství. Filmový průmysl nebyl považován za běžný druh podnikání, ale za důležitý kulturní, informační a propagační prostředek. Vlastním zásahům do majetkových vztahů v oblasti filmového průmyslu předcházelo dosazení závodních rad a národních správ. O nutnosti zestátnění filmového průmyslu se jednalo již na schůzi předsednictva vlády v Košicích 23. dubna 1945. Iniciativu v tomto směru převzalo zejména ministerstvo informací. Diskuze o konečné podobě dekretu byly poměrně bouřlivé, neboť návrh dekretu se celkem třikrát změnil. Návrhy na zavedení pouze státní dohledu nebo na menší rozsah znárodnění nakonec neuspěly. Konečná verze dekretu tak byla podepsána prezidentem republiky 11. srpna, účinnosti pak nabyl tento dekret 28. srpna 1945. Tento dekret zestátnil nejen samotnou výrobu filmu, včetně filmových ateliérů a laboratorního zpracování filmového materiálu, ale také distribuci filmů, jejich veřejné promítání, dovoz a vývoz. Promítání filmů bylo svěřeno výlučně národním výborům. V oblasti filmového průmyslu tak stát získal monopolní postavení. Tento dekret rovněž ovlivnil další znárodnovací předpisy. Byl zde definován pojem zestátnění jako přechod veškerého majetku znárodněného podniku na stát. Z působnosti dekretu byl vyjmut pouze amatérský film a filmová činnost v rámci ministerstva národní obrany.⁸⁰

79 HLUŠIČKOVÁ, R.; NOSKOVÁ, A.; ŠTĚPÁN, Fr.; ŽABKA, J. Znárodnění 1945. Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze. 1. svazek. Praha: Státní ústřední archiv, 1982.

80 KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

V § 1 dekretu č. 50/1945 Sb. bylo stanoveno, že k provozu filmových ateliérů, výrobě filmů, jejich laboratornímu zpracování, půjčování, veřejnému promítání, dovozu a vývozu je oprávněn výhradně stát. Podle § 2 tohoto dekretu byli dosavadní provozovatelé uvedených podniků povinni odevzdat veškerý majetek ministerstvu informací, a to včetně provozoven v nájmu nebo užívání. Ministerstvo informací pak následně vstoupilo do práv a závazků dosavadních provozovatelů. Dnem odevzdání přecházel veškerý majetek do vlastnictví státu, který jej mohl kdykoli přenést na jím zřízené právní subjekty. Ustanovení § 2 odst. 3 zaručovalo náhradu za převzatý majetek, která bude poskytnuta podle směrnic, které vydá ministerstvo informací po dohodě s ministerstvem financí, průmyslu, vnitřního obchodu a nejvyšším úřadem cenovým. Přičemž stát ručil za závazky převzatých podniků až do výše hodnoty převzatého jmění. Náhrada ve výši obecné ceny pak bude poskytnuta spolkům a veřejnoprávním korporacím. Odst. 4 uvedeného ustanovení stanovil okruh osob, kterým se náhrada neposkytovala. Jednalo se o osoby státně nespolehlivé ve smyslu dekretu č. 5/1945 Sb. nebo osoby odsouzené podle dekretu č. 16/1945 Sb., pokud v rozsudku bylo vysloveno propadnutí jmění. V případě pochybností pak rozhodovalo ministerstvo informací po dohodě s ministerstvem vnitra. Podle § 3 bude ministerstvo informací získané výtěžky z podnikání podle tohoto dekretu používat především k provozu, k výstavbě a k dalšímu rozvoji československého filmového průmyslu. Rozhodování o zásadních hospodářských a finančních záležitostech příslušelo ministerstvu informací po dohodě s ministerstvem financí. Ministerstvo informací bylo dále zmocněno činit přechodná opatření nezbytná k provedení dekretu č. 50/1945 Sb., a to až do vydání příslušných prováděcích předpisů.⁸¹

Dříve než byl schválen dekret č. 50/1945 Sb., došlo ve filmovém průmyslu k řadě důležitých opatření. Jednalo se zejména o dosazení národních správ. Již během okupace byl vytvořen Národní výbor českých filmových pracovníků, který byl začátkem května 1945 pověřen Českou národní radou a ÚRO,

---

81 Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., ze dne 11. srpna 1945, o opatřeních v oblasti filmu

aby zajistil veškeré filmové provozy v Čechách a na Moravě.⁸² Od začátku znárodnovacího procesu ve filmovém průmyslu probíhala spolupráce se sovětskou kinematografií. V červnu 1945 byla podepsána smlouva s představiteli sovětské kinematografie o dovozu sovětských filmů a také smlouva o natáčení filmů v Československu. Postupně se začaly objevovat názory směřující proti znárodnění filmového průmyslu, a to i na půdě Národního shromáždění. Situaci vyřešil únorový převrat v roce 1948, který vytvořil podmínky pro socialistickou filmovou tvorbu. Bylo tedy zřejmé, jakým směrem se bude československá kinematografie nadále ubírat. Film se stal v následujícím období důležitým prostředkem propagandy.⁸³

4.1.2 Znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

Znárodnění klíčového průmyslu proběhlo na základě dekretu č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, který byl spolu s dalšími znárodnovacími předpisy schválen 24. října 1945. Tento dekret nabyl účinnosti dnem svého vyhlášení, tedy 27. října 1945. Uvedený dekret se stal předlohou pro ostatní znárodnovací předpisy. Práce na přípravě konečné podoby dekretu probíhaly v létě 1945. Dekret byl rozčleněn do šesti základních oddílů, týkajících se rozsahu znárodnění, náhrady, národních podniků a jejich organizace, dále to byla přechodná ustanovení, trestní ustanovení a v posledním oddílu účinnost a provedení. Co se týče rozsahu znárodnění průmyslu, bylo stanoveno několik kritérií. Některá průmyslová odvětví byla zcela znárodněna, u dalších odvětví pak byl stanoven minimální počet zaměstnanců jako kritérium pro znárodnění a výjimečně bylo stanoveno nějaké jiné kritérium (např. v chemickém průmyslu byly znárodněny podniky s továrním zařízením pro některou z vyjmenovaných druhů výroby). V konečné verzi dekretu byl rozsah znárodnění rozšířen i na další odvětví, jež neměla klíčovou povahu z hlediska národního hospodářství. Jako příklad lze uvést znárodnění výroby gramofonových desek, které prosadil tehdejší ministr informací. Dekret sice vycházel z principu poskytnutí náhrady za znárodněný majetek, ale zároveň stanovil okruh subjektů,

82 BARTOŠEK, Luboš. Cestou k znárodnění: 25 let československé znárodněné kinematografie. Praha: Český filmový ústav, 1970.

83 PURŠ, Jiří. Obrisy vývoje československé znárodněné kinematografie: 1945-1980. Praha: Československý filmový ústav, 1985.

jimž se náhrada neposkytovala. Problematické bylo také vyplácení náhrad zahraničním vlastníkům znárodněných podniků, které v praxi probíhalo se značným zpožděním. Vzhledem k vývoji po únorovém převratu v roce 1948 nedošlo v některých případech znárodnění podniků československých státních příslušníků nikdy k jejich odškodnění.⁸⁴

Znárodnění podle dekretu č. 100/1945 Sb. bylo provedeno zestátněním, to znamená, že podniky podléhající znárodnění podle § 1 tohoto dekretu byly převedeny do vlastnictví státu. Je třeba si uvědomit rozdíl mezi pojmy znárodněný podnik a národní podnik. Znárodněný podnik byl podnik, který byl znárodněn zestátněním, tedy byl převeden ze soukromého vlastnictví do vlastnictví státu. Avšak jen na přechodnou dobu, neboť následně byly ze souhrnu majetkových podstat znárodněných podniků zřizovány ministrem průmyslu po dohodě s ministrem financí národní podniky. Národní podniky byly majetkem státu, ale zároveň byly samostatnými právníckými osobami. Majetkem státu byly národní podniky pouze ve smyslu dalších ustanovení uvedeného dekretu, jinak byly jako samostatné právnícké osoby na státu nezávislé. To znamená, že se na ně vztahovala ustanovení obchodního zákona a rovněž podléhaly poplatkové povinnosti a daňovým předpisům. Národní podnik byl veden ředitelem a představenstvem podle zásad obchodního podnikání, přičemž stát neručil za jeho závazky. Samostatnost národního podniku se projevila rovněž zápisem do rejstříku, pozemkových knih a dalších úředních rejstříků a seznamů. Na druhou stranu bylo stanoveno, že přebytky svých výtěžků budou národní podniky odvádět státu. Národní podniky byly tedy výsledkem procesu znárodnění. Co se týče správy národního podniku, v jeho čele stálo představenstvo, jemuž předsedal ředitel. Ředitel národního podniku kromě vedení záležitostí běžného obchodního provozu činil všechna potřebná opatření v případech, kdy představenstvo nebylo schopné se usnášet nebo nebylo-li vůbec ustaveno. Ředitel dále vykonával usnesení představenstva. Pokud se však domníval, že usnesení představenstva je na újmu zájmů národního podniku, zastavil je a podal o tom zprávu představenstvu a příslušným nadřízeným orgánům. Ředitel rovněž zastupoval

---

⁸⁴ KUKLÍK, Jan; a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

národní podnik navenek. Představenstvo a ředitel nejen spravovali podnik s péčí řádného hospodáře, ale také osobně odpovídali za splnění svých povinností. Členy představenstva byli zástupci zaměstnanců a osoby jmenované ústředním orgánem. Volbu a jmenování potvrzoval ministr průmysl, přičemž potvrzení mohlo být kdykoli odvoláno. Na členy představenstva byl kladen požadavek odborných vědomostí a zkušeností, zároveň nesměli vykonávat jinou výdělečnou činnost nebo zastávat funkci, která by byla v rozporu se zájmy národního podniku. Členové představenstva dále museli složit slib, že budou svědomitě plnit své povinnosti v souladu se zájmy státu. Všechny tyto povinnosti se vztahovaly rovněž na ředitele národního podniku. Ředitel byl jmenován a odvoláván představenstvem ústředního orgánu po slyšení ÚRO, příslušných zájmových organizací a odborných organizací se schválením ministra průmyslu. Dokud nebyl zřízen národní podnik, měl ten, komu náležel znárodněný podnik, povinnost pod osobní odpovědností vést správu a záležitosti tohoto podniku s péčí řádného hospodáře. Další podrobnosti o organizaci a fungování národních podniků byly následně stanoveny vládním nařízením.⁸⁵

Podniky, které podléhaly znárodnění, byly vymezeny v § 1 odst. 1 dekretu č. 100/1945 Sb. Dále bylo stanoveno, že ministr průmyslu vyhlásí s účinkem doručení v Úředním listě, které podniky byly tímto dekretem znárodněny. Avšak znárodnění nastalo již ze zákona (ex lege), takže tato vyhláška měla pouze deklaratorní charakter. Zda byly u konkrétního podniku splněny podmínky pro znárodnění se určovalo podle stavu ke dni účinnosti dekretu, což byl 27. říjen 1945. Nicméně u podniků, kde byl pro znárodnění rozhodující počet zaměstnanců, bylo rozhodné období určené samostatně. Podle § 1 odst. 1 se znárodněly zde taxativně vyjmenované podniky, a to podniky provozované podle obecného horního zákona, báňská oprávnění podle § 5 stejného zákona, práva majitelů pozemků podle dočasných soudních pravidel z roku 1861 platných na Slovensku, všechny energetické podniky a zařízení, železárny, ocelárny, válcovny oceli, hutě na barevné kovy, válcovny, lisovny a tažírny kovů, podniky zbrojního průmyslu a výroba gramofonových desek. U dalších podniků pak byl kritériem stanovený počet zaměstnanců. Znárodněly se podniky průmyslu kovodělného,

---

85 SKÁLA, Hugo. Co je znárodnění průmyslu. Praha: Omnia, 1945.

elektrotechnického, jemné mechaniky a optiky, tkalcovny a podniky oděvního průmyslu s více než 500 zaměstnanci. Slévárny šedé, ocelové, kujné litiny a barevných kovů, přádelny a obuvnické podniky se znárodnily, pokud měly více než 400 zaměstnanců. Dále se znárodnily papírenské podniky a podniky dřevozpracujícího průmyslu s více než 300 zaměstnanci, podniky pro výrobu cihlářského zboží s více než 200 zaměstnanci, podniky pro výrobu technického porcelánu, podniky stavební výroby a pilařské podniky s více než 150 zaměstnanci. V chemickém průmyslu se znárodnily podniky podle výrobního zařízení a dále podniky tovární výroby chemicko-farmaceutické. U podniků pro výrobu skla pak bylo kritériem to, zda měly zařízení pro nepřetržitý provoz nebo určitou výrobní kapacitu. Dekret zároveň stanovil určité výjimky ze znárodnění. Ze znárodnění byly přímo ze zákona vyloučeny podniky výdělkových a hospodářských společenstev a družstev. Ustanovení uvedeného dekretu se dále nevztahovala na podniky, které vláda ve zvlášť odůvodněných případech na návrh ministra průmyslu vyjmula ze znárodnění, pokud nešlo o podniky a práva odvětví znárodněných podle § 1 odst. 1 č. 1 tohoto dekretu. Právní účinky vynětí se vztahovaly ke dni účinnosti dekretu, usnesení vlády tedy působila ex tunc. Přičemž vynětí ze znárodnění bylo možné pouze ve prospěch vlastníka podniku. Dále se jednalo o podniky, které ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí vyloučil ze znárodnění za tím účelem, aby byly trvale zastaveny, protože se vláda usnesla, že jejich další provozování není ve veřejném zájmu. V těchto případech nevznikal nárok na náhradu za znárodnění, protože se jednalo o vyloučení ze znárodnění.⁸⁶

Podle § 3 dekretu č. 100/1945 Sb. bylo dále stanoveno, že ve vyjmenovaných odvětvích může zakládat nové podniky a nabývat k tomu potřebná oprávnění pouze československý stát. Jednalo se o ta průmyslová odvětví, která byla znárodněna jako celek. V jakém rozsahu nabýval stát vlastnictví znárodněných podniků, bylo stanoveno v § 4 tohoto dekretu. Znárodnění se vztahovalo na všechny nemovitosti, budovy a zařízení sloužící provozu znárodněného podniku včetně veškerého příslušenství, a to v podobě práv

---

86 NEŠPOR, Zdeněk. Znárodnění dolů a průmyslu. Kniha první. Proces znárodnovací. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čs. Průmyslu, 1948.

(např. patenty, licence, známky apod.), dále směnky, cenné papíry, hotovost a pohledávky náležející k podniku, nedokončené výrobky nebo zásoby. Co se týče ložisek, nalezišť surovin, movitostí a práv sloužících trvale k provozu podniku, vztahovalo se na ně znárodnění i tehdy, když náležely někomu jinému než vlastníkovu podniku. Zároveň s podnikem se znárodněly také všechny pomocné podniky a závody, náležející témuž vlastníkovu, a rovněž všechny podniky a závody, které tvořily se znárodněným podnikem nerozlučný hospodářský celek. V ustanovení § 5 uvedeného dekretu pak nalezneme úpravu závazků znárodněných podniků. Národní podnik vstupoval do závazků znárodněného podniku, a to ke dni převzetí. V případě závazků, které byly hospodářsky neodůvodněné, se mohl národní podnik domáhat jejich zrušení nebo jiné úpravy. Dále bylo stanoveno, že národní podnik mohl odporovat právním jednáním, která vykonal vlastník znárodněného podniku po 29. srpnu 1944 v úmyslu poškodit nebo ztížit znárodnění průmyslu, a to do jednoho roku od převzetí podniku.⁸⁷

Všechny znárodnovací předpisy vycházely ze zásady, že se za znárodněný majetek poskytuje náhrada. Nárok na náhradu příslušel vlastníkovu znárodněného majetku. Náhrada se přiznávala za majetek, nikoli za utrpěnou škodu nebo ušlý zisk. Pro určení náhrady byl rozhodný stav znárodněného majetku v den převzetí národním podnikem a závazků k němu náležejících. Dosavadní vlastník měl nárok na náhradu ve výši obecné ceny znárodněného majetku, vypočtené podle úředních cen ke dni účinnosti dekretu. Nešlo-li obecnou cenu takto určit, zjišťovala se úředním odhadem. O náhradě a způsobu placení rozhodoval ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí. Pro řízení o náhradě se použila ustanovení vládního nařízení č. 8/1928 Sb., o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správním řízení). Náhrada byla splatná do 6 měsíců od doručení výměru o náhradě. Pro vyplácení náhrad se zřídil Fond znárodněného hospodářství se sídlem v Praze. Náhrada za znárodněný majetek se poskytovala zejména v cenných papírech, dále v hotovosti nebo v jiných hodnotách. Cenné papíry měl vydat Fond znárodněného hospodářství. Cenné papíry budou následně

---

⁸⁷ Dekret prezidenta republiky č.100/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

úročeny a umořovány z přebytku výtěžků národních podniků, tím je třeba rozumět jejich postupné splacení v hotovosti, za což se stát zaručil. Dekret zároveň stanovil okruh subjektů, kterým se náhrada neposkytovala. Jednalo se o Německou říši, Království maďarské, osoby veřejného práva podle německých a maďarských právních předpisů, německé a maďarské politické strany, organizace, podniky a jiné právnické osoby. Náhrada se dále neposkytovala fyzickým osobám národnosti německé nebo maďarské. Výjimku tvořily ty osoby, které prokázaly, že zůstaly věrný Československé republice, nikdy se neprovinily proti českému a slovenskému národu, aktivně se zúčastnily boje za osvobození nebo trpěly pod nacistickým či fašistickým terorem. Poslední skupinu, které se náhrada neposkytovala, tvořily fyzické osoby bez ohledu na jejich národnost či státní příslušnost, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československa, takovou činnost podporovaly nebo k ní podněcovaly jiné. Dále sem patřily také osoby, které v době zvýšeného ohrožení republiky nadřžovaly germanizaci nebo maďarizaci, chovaly se nepřátelsky k Československé republice, k českému nebo slovenskému národu, rovněž i osoby, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek nebo podnik. Náhrada se tedy neposkytovala těm subjektům, jejichž majetek podléhal předpisům o konfiskaci. O tom, zda fyzická nebo právnická osoba spadala mezi subjekty, jimž se náhrada neposkytovala, rozhodoval ministr průmyslu po dohodě s věcně příslušným ministrem. Tím byl míněn ministr vnitra, resp. ministr zahraničních věcí.⁸⁸

4.1.3 Znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu

Znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu proběhlo na základě samostatného dekretu č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, který byl schválen spolu s dalšími znárodnovacími předpisy 24. října 1945 a účinnosti nabyt vyhlášením 27. října 1945. Tento dekret byl obdobou dekretu č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, a zároveň v řadě případů na dekret č. 100/1945 Sb. přímo odkazoval.

---

⁸⁸ NEŠPORA, Zdeněk. Znárodnění dolů a průmyslu. Kniha prvá. Proces znárodnovací. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čs. Průmyslu, 1948.

Při znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu byly tedy uplatněny podobné principy jako při znárodnění v ostatních odvětvích průmyslu. Pokud jde o vymezení potravinářských podniků podléhajících znárodnění, byla použita podobná kritéria jako v dekretu č. 100/1945 Sb., a to počet zaměstnanců v kombinaci s objemem výroby. Rovněž v případě podniků potravinářského průmyslu ministr výživy vyhlásil vyhláškou publikovanou v Úředním listě, které konkrétní podniky byly na základě uvedeného dekretu znárodněny. Jak jsem již uvedla, dekret č. 101/1945 Sb. vychází z dekretu č. 100/1945 Sb., proto se dále zaměřím pouze na odlišnosti, jimiž se vyznačovalo znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu.⁸⁹

Podniky podléhající znárodnění byly vymezeny v § 1 odst. 1 dekretu č. 101/1945 Sb. Jednalo se o cukrovary a rafinerie cukru, průmyslové lihovary a rafinerie lihu, pivovary, které vystavily v roce 1937 více než 150 000 hl piva, mlýny s technickým zařízením o denní výkonnosti nejméně 60 tun obilí, podniky na výrobu umělých jedlých tuků s více než 150 zaměstnanci a podniky na výrobu čokolády a cukrovinek s více než 500 zaměstnanci. Ze znárodnění byly vyloučeny podniky výdělkových a hospodářských společenstev a družstev. Znárodnění se dále nevztahovalo na rolnické akciové cukrovary a rafinerie cukru, jejichž většinu akcií vlastnili k 1. lednu 1945 pěstitelé řepy hospodařící na zemědělských podnicích do 50 ha orné půdy, a to za podmínky, že se tyto podniky přemění na podniky družstevní. Stejně jako dekret č. 100/1945 Sb. umožňoval i dekret č. 101/1945 Sb. vládě vyjmout ve zvlášť odůvodněných případech některé podniky ze znárodnění, a to na návrh ministra výživy po dohodě s ministrem zemědělství. Stejně tak mohl ministr výživy po dohodě s ministrem financí vyloučit ze znárodnění podniky za účelem jejich trvalého zastavení, protože se vláda usnesla, že jejich další provozování není ve veřejném zájmu. Pokud jde o náhradu za znárodněné podniky, tak bylo stanoveno, že pro otázky náhrady se přiměřeně použijí ustanovení dekretu č. 100/1945 Sb. Další odlišnosti se týkaly zřizování a organizace národních podniků. Národní podniky zřizoval ministr výživy po dohodě s ministry zemědělství a financí, a to nejen

---

⁸⁹ KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

z majetkových podstat znárodněných podniků, ale rovněž z konfiskovaného nepřátelského majetku průmyslových podniků a z dosavadních státních podniků ve znárodněných odvětvích. Odlišné bylo rovněž složení představenstva národních podniků. V případě cukrovarů a rafinérií cukru byli v představenstvu zástupci zemědělců, zaměstnanců a státu. Pokud jde o pivovary, představenstvo se skládalo ze zástupců svazků územní samosprávy, zaměstnanců a státu. V ostatních případech byli členy představenstva zástupci zaměstnanců a osoby jmenované ústředním orgánem. Podrobné předpisy o organizaci a fungování národních podniků vydala vláda ve formě vládního nařízení. Dozor nad znárodněnými podniky byl svěřen ministerstvu výživy.⁹⁰

4.1.4 Znárodnění bank

Bankovníctví je důležitým odvětvím, které hrálo zásadní roli při obnově československého hospodářství. Požadavek znárodnění tohoto odvětví se objevil již v období londýnské exilové vlády. Obdobný požadavek najdeme rovněž v Košickém vládním programu. Konkrétně se jednalo o požadavek postavit celý peněžní a úvěrový systém pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu. Znárodnění bankovníctví mělo sloužit jako zdroj úvěrů pro rozvoj průmyslu. V souvislosti se znárodněním v oblasti bankovníctví byla přijata řada dalších opatření týkajících se československé měny a peněžnictví. Znárodnění v oblasti bankovníctví bylo provedeno na základě dekretu č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank, který byl přijat spolu s dalšími znárodněvacími předpisy 24. října 1945 a účinnosti nabyl dnem vyhlášení 27. října 1945. Stejně jako ostatní znárodněvací předpisy vycházel tento dekret z dekretu č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Nicméně dekret č. 102/1945 Sb. obsahoval řadu odlišností vzhledem k specifčnosti bankovníctví, na které se dále zaměřím.⁹¹

V § 1 odst. 1 dekretu 102/1945 Sb. bylo stanoveno, že dnem vyhlášení tohoto dekretu se akciové společnosti provozující bankovní a peněžní obchody (akciové banky) znárodnějí zestátněním a přeměňují podle dalších ustanovení

---

⁹⁰ Dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského

⁹¹ KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

v národní podniky (banky). Národní podniky byly tedy zřízeny přímo na základě uvedeného dekretu. Znárodněním přešly práva a závazky akciových bank na národní podniky. Podle § 2 uvedeného dekretu se náhrada poskytovala za akcie, které byly částí základního kapitálu akciových bank. Náhrada odpovídala obecné ceně vypočtené podle úředních cen aktiv a pasiv akciové banky v den vyhlášení dekretu. Výši a druh náhrady vyhlásil ministr financí v Úředním listě. Okruh subjektů, kterým se náhrada neposkytovala, byl stanoven podobně jako v dekretu č. 100/1945 Sb. Nová správa byla povinna podat přihlášku k zápisu banky do obchodního rejstříku. Pokud jde o odvod přebytku výtěžků státu, ten banka provedla až poté, co odvedla potřebnou dotaci do rezervního fondu. Účast banky na nepeněžních podnicích, které nepodléhaly znárodnění zestátněním podle dekretu č. 100/1945 Sb. nebo č. 101/1945 Sb., musela být v přiměřené lhůtě přenechána osobám fyzickým nebo právnickým za náhradu odpovídající jejich obecné ceně na volném trhu. Aby bylo zajištěno jednotné vedení ve věcech bankovníctví, zřídila vláda na návrh ministra financí Ústřední správu bank a Oblastní správu bank na Slovensku. Do jejich činnosti spadalo navrhování členů představenstva bank, kontrola účetnictví, navrhování stanov a jednacích řádů bank, podávání podnětů vládě týkajících se zřízení, sloučení nebo zrušení bank a koordinace činnosti jednotlivých bank. Dozor nad bankovníctvím pak vykonával ministr financí.⁹²

4.1.5 Znárodnění pojišťoven

Znárodnění se týkalo také oblasti soukromého pojišťovnictví. Soukromé (smluvní) pojišťovny poskytující životní, majetkové i nemocenské pojištění byly znárodněny na základě dekretu č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven, který byl přijat 24. října 1945 a nabyl účinnosti vyhlášením 27. října 1945. Tento dekret byl koncipován podobně jako dekret č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank. Nicméně zde byly určité rozdíly, např. podrobnější úprava fondů tvořených pojišťovnami nebo způsob rozdělení zisku. Diskuze o podobě znárodnění v oblasti pojišťovnictví však neskončily ani po vydání tohoto dekretu. Zejména komise pro pojišťovnictví národohospodářské komise

---

⁹² Dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění akciových bank

ÚV KSČ prosazovala vytvoření pouze jedné státní pojišťovny s oblastními pobočkami. Myšlenka jediné státní pojišťovny se však v tehdejší situaci neprosadila. Konkrétní provedení dekretu č. 103/1945 Sb. pak bylo provedeno vyhláškami ministerstva financí, jimiž byly zřízeny pojišťovny jako národní podniky.⁹³

Podle § 1 dekretu č. 103/1945 Sb. se dnem vyhlášení tohoto dekretu znárodnilo zestátněním smluvní (soukromé) pojišťovnictví na území Československé republiky. Provozovat smluvní (soukromé) pojištění po živnostensku mohly nadále pouze pojišťovny jako národní podniky. To se netýkalo působnosti nositelů veřejnoprávního pojištění (zaopatření) sociálního podle platných předpisů. Za účelem jednotné organizace se zřídila Pojišťovací rada jako korporace veřejného práva podřízená ministerstvu financí. Mezi úkoly Pojišťovací rady patřilo zejména určovat zásady soutěže mezi pojišťovnami, zastupovat a hájit jejich společné zájmy, pečovat o hospodárnost provozu pojišťoven, schvalovat výroční účty pojišťoven a plnit jiné úkoly, které jí byly dozorčím úřadem svěřeny. Pojišťovací rada měla dále na starost to, aby činnost pojišťoven byla v souladu se zásadami řízeného hospodářství a se zájmy Československa. Dále také vydávala pro pojišťovny závazné směrnice a příkazy. Pojišťovací rada podléhala doзору ministerstva financí.⁹⁴

4.2 Druhá etapa znárodnění

Druhá etapa znárodnění nastala po únorovém převratu v roce 1948. Již během roku 1947 se objevovaly politické spory uvnitř Národní fronty. Vládní krize vyvrcholila 20. února 1948, kdy podali ministři národně socialistické, lidové a demokratické strany demisi, čímž chtěli přivodit pád celé vlády, která měla být následně vystřídána vládou úřednickou. V této situaci získal mimořádný význam celostátní sjezd závodních rad a odborových organizací, svolaný na 22. února 1948. Jednalo se zejména o požadavek důsledného splnění všech závazků vlády obsažených v Budovatelském programu. Sjezd také soustředil návrhy

---

93 KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

94 Dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění soukromých pojišťoven

a požadavky ROH a ÚRO v ucelený akční program odborového hnutí, který se mimo jiné věnoval také otázce dalšího znárodnění. Požadavek dalšího znárodnění se týkal velkoobchodu a všech podniků s více než 50 zaměstnanci. V souvislosti s rozhodovací činností Nejvyššího správního soudu byl vysloven také požadavek směřující proti navrácení podniků zpět do soukromého vlastnictví. Současně bylo žádáno zastavení nálezů Nejvyššího správního soudu. Dalším požadavkem bylo také neprodlené připojení průmyslových konfiskátů k národním podnikům. Na podporu uvedených požadavků se 24. února 1948 konala jednohodinová manifestační stávka, a to ve znárodněných i soukromých podnicích. K pádu vlády nakonec nedošlo, neboť prezident republiky přijal 25. února 1948 demisi ministrů a následně přijal také návrh Klementa Gottwalda na rekonstrukci vlády a jmenoval jím navržené nové ministry. Komunistická strana se stala vedoucí silou obrozené Národní fronty. Únorový převrat umožnil přeměnu národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou, jejíž součástí rovněž bylo další znárodnění. Nastaly tak podmínky pro další změny ve výrobních vztazích, k prohloubení znárodnovacího procesu v průmyslu a ke znárodnění v dalších oblastech národního hospodářství. Prvním krokem bylo opětovné zavedení národních správ do podniků, které měly nově podléhat znárodnění. Začátkem března byly národní správy dosazeny již do 1 300 průmyslových podniků a do 500 velkoobchodů. Akční výbory Národní fronty zároveň prováděly personální očistu hospodářského systému. Zavádění národních správ bylo upraveno vládním usnesením z 5. března 1948. Funkcí národních správ byl pověřen ústřední (oblastní) orgán znárodněného průmyslu nebo národní podnik, do kterého se měla znárodněná podstata začlenit. Zároveň docházelo k začleňování průmyslových konfiskátů do národních podniků a k rušení nerentabilních konfiskátů. Vláda obrozené Národní fronty zahrnula úkoly dalšího znárodnění do svého Akčního programu, přičemž vycházela z požadavků rezoluce sjezdu závodních rad. Následně začaly přípravy návrhů osnov jednotlivých znárodnovacích zákonů.⁹⁵

Znárodnovací zákony byly připravovány příslušnými odborníky národohospodářské komise komunistické strany a ÚRO, teprve poté byly předloženy prostřednictvím vlády parlamentu. Na přípravě návrhů

95 LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

znárodňovacích zákonů se podílely rovněž odborníci příslušných ministerstev a SNR. Součástí znárodňovacího procesu bylo také vydání vládního nařízení č. 72/1948 Sb., o zřízení a organizaci státního podniku "Československý státní film", a zákona č. 137/1948 Sb., o postátnění Československého rozhlasu. Dále bylo zdůrazněno propojení dalšího znárodnění s hospodářským plánováním. Požadavek plnění hospodářského plánu byl uváděn také jako jeden z důvodů pro znárodnění v jednotlivých odvětvích, přičemž soukromému sektoru byla dávána vina za nesplnění úkolů dvouletky. Druhá etapa znárodnění rozlišovala odvětví, která se znárodňovala zcela, a odvětví, kde se podniky znárodňovaly jen částečně při splnění stanovených kritérií. Mezi tato kritéria patřila výrobní kapacita, rozsah technického zařízení nebo počet zaměstnanců, který byl stanoven na 50 osob. Dalším rozdílem oproti první etapě znárodnění bylo dodatečné znárodnění, které se vztahovalo na podniky, u nichž byly podmínky pro znárodnění splněny až po rozhodném datu. Znárodnění se pak nevztahovalo na družstevní vlastnictví, na podniky ve vlastnictví lidové samosprávy nebo podniky určené k likvidaci. Za znárodněný majetek ve druhé etapě rovněž příslušela náhrada, nicméně byl rozšířen okruh osob, jimž se náhrada neposkytovala. V praxi však k vyplácení náhrady docházelo jen zcela výjimečně. Nedošlo ani k vydání předpokládaného prováděcího předpisu o poskytování náhrad. Při druhé etapě znárodnění se jednalo jednak o novelizaci některých znárodňovacích dekretů z roku 1945 a jednak o vydání celé řady nových znárodňovacích zákonů. První série znárodňovacích zákonů byla přijata v dubnu a květnu 1948, šlo o zákony č. 114/1948 Sb., č. 115/1948 Sb. a č. 118 – 126/1948 Sb. V červenci 1948 byl přijat zákon č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče. V prosinci 1948 byl přijat ještě zákon č. 311/1948 Sb., o národních dopravních podnicích. Znárodňovací zákony byly v praxi často překračovány a dotýkaly se tak i podniků s méně než 50 zaměstnanci.⁹⁶

Na základě znárodňovacích zákonů vyhlášovali resortně příslušní ministři po dohodě s ministrem financí v Úředním listu soupis podniků podléhajících

⁹⁶ KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

znárodnění. Na Slovensku návrh na znárodnění podniků vypracovala příslušná pověřenectva a předkládala jej příslušnému ministrovi. Při přípravě vyhlášek se vycházelo z údajů získaných ústředními (oblastními) orgány znárodněného průmyslu formou dotazníků přímo od jednotlivých podniků. Vyhlášky obsahující soupis podniků podléhajících znárodnění vycházely od června 1948. Předpokládalo se, že druhá etapa znárodnění bude realizována do konce roku 1948. Do tohoto termínu mělo dojít ke znárodnění všech podniků, na které se vztahovaly znárodnovací předpisy, a k jejich začlenění do národních podniků. Nicméně druhá etapa znárodnění byla dokončena až v roce 1949. Podniky znárodněné ve druhé etapě se začleňovaly do stávajících národních podniků nebo byly ze znárodněných majetkových podstat vytvářeny nové národní podniky. Došlo také k řadě personálních změn ve vedení národních podniků a v ústředních (oblastních) orgánech znárodněného sektoru. Rovněž byla vyřešena otázka tzv. průmyslových konfiskátů. Na většinu z nich se vztahovaly znárodnovací zákony. Průmyslové konfiskáty tak byly začleněny do národních podniků, jednalo se zhruba o 4 200 závodů. Některé konfiskáty byly předány národním výborům, které z nich vytvořily tzv. komunální podniky. Z části konfiskátu byla vytvořena výrobní družstva. Problematika začlenění a likvidace konfiskátů byla dořešena v roce 1949. Změny po únorovém převratu umožnily pokračovat v procesu koncentrace a specializace v peněžnictví, tak aby mohly být plněny úkoly v souvislosti s plánovaným řízením národního hospodářství. Došlo ke sloučení pěti obchodních bank ve dva ústavy. Poskytovat investiční úvěry mohl pouze jediný ústav, a to Investiční banka. Peněžní ústavy mohly být nadále organizovány buď ve formě národních podniků nebo lidových družstev, soukromé bankovní podnikání nebylo dovoleno. V oblasti pojišťovnictví pak došlo ke sloučení všech pojišťoven v jeden ústav s celostátní působností.⁹⁷

Prvním znárodnovacím zákonem byl zákon č. 114/1948 Sb., o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků. Úprava obsažená v tomto zákoně vycházela z podobné konstrukce jako dekret č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. V § 1 odst. 1 zákona č. 114/1948 Sb. byly

⁹⁷ LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

taxativně vyjmenovány podniky podléhající znárodnění v druhé etapě, přičemž některá odvětví byla znárodněna zcela, u jiných pak byla rozhodující výrobní kapacita nebo počet zaměstnanců. Podniky se i tentokrát znárodněly zestátněním, které nastalo dnem 1. ledna 1948. Znárodnění podléhaly podniky pro těžbu a zpracování rašeliny, pro těžení křemence, křemeliny, mastku, těživce, sádrovce, anhydritu, sklářského písku, formovacího písku, podniky pro výrobu chemicko-farmaceutickou nebo farmaceutickou a výrobu léčiv nebo sér (s určitými výjimkami), podniky pro výrobu lékařských nebo léčebných přístrojů, nástrojů nebo zařízení, podniky pro výrobu ampulek nebo obvazového zboží, podniky pro výrobu mýdla, významné podniky v oboru kosmetických přípravků nebo výrobků, affinerie drahých kovů, podniky pro výrobu radioelektrických zařízení, podniky pro broušení křemenných krystalů, pro výrobu šroubů, nýtů, matic nebo kolejnicových upevňovadel, podniky pro tovární výrobu drátěných lan, montovaných a polomontovaných staveb, podniky pro výrobu technického porcelánu, podniky pro výrobu nebo úpravu technických plynů, podniky pro výrobu fotografického materiálu, koželužny, jirchárny a podniky kožedělné nebo gumárenské a podniky pro výrobu dřevoviny nebo lepenky. Dále se znárodněly podniky pro zpracování nebo opracování kamene, pokud měly alespoň deset brousicích strojů nebo dvě pily na kámen, strojní štěrkovny s kapacitou nejméně deset tisíc tun ročně, pily se zařízením o denní výkonnosti pořezu alespoň deseti plm kulatiny při osmihodinovém provozu, cihelny s technickým zařízením na roční výrobu alespoň dvou milionů kusů cihlářských výrobků a podniky sklářské se zařízením pro automatickou výrobu nebo nejméně s deseti strojovými jednotkami na zpracování nebo zušlechťování skla. Znárodnění podléhaly i všechny ostatní podniky, pokud se na ně nevztahovaly jiné předpisy o znárodnění nebo o vyloučení ze znárodnění a pokud počet osob v podniku zaměstnaných nebo činných dosáhl kdykoliv od 1. ledna 1946 padesáti osob. Tato generální znárodnovací klauzule dopadala na všechny podniky bez ohledu na to, jaký měly předmět podnikání nebo zda šlo o podnik průmyslový, řemeslný či živnost.⁹⁸

---

98 NEŠPOR, Zdeněk. Znárodnění dolů a průmyslu. Kniha první. Proces znárodnovací. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čs. Průmyslu, 1948.

Zákon č. 114/1948 Sb. rovněž upravoval určité výjimky ze znárodnění. Znárodnění se nevztahovalo na podniky a závody, které byly ve vlastnictví výdělkových a hospodářských společenstev či družstev a byly jimi přímo provozovány, s výjimkou podniků a závodů, které nejpozději do 31. prosince 1948 určil ministr průmyslu po dohodě s ÚRO a ÚRD. Dále se jednalo o podniky a závody ve vlastnictví svazků lidové správy, s výjimkou podniků a závodů, které nejpozději do 31. prosince 1948 určila vláda na návrh ministra průmyslu. Ustanovení o znárodnění se nevztahovalo také na podniky a závody, které ministr průmyslu po dohodě s ministrem financí vyloučil ze znárodnění, přičemž jejich vlastníkům nařídil, aby je trvale zastavili, protože se vláda usnesla, že jejich další provozování není ve veřejném zájmu. Znárodnění rovněž nepodléhal majetek státu. Další otázkou bylo dodatečné znárodnění. Dekret č. 100/1945 Sb. původně vycházel ze stanoviska, že podniky, u nichž budou podmínky pro znárodnění splněny až po 27. říjnu 1945, nebudou podléhat znárodnění. Nicméně novela tohoto dekretu i zákon č. 114/1948 Sb. vycházely ze zcela opačného stanoviska. To znamenalo, že v případě, kdy podnik, který původně nepodléhal znárodnění, získal v budoucnu potřebný počet zaměstnanců, výrobní kapacitu nebo výrobní zařízení, tak bude dodatečně znárodněn. Tato úprava měla tedy omezit podnikatelskou činnost v soukromém sektoru. Budou-li splněny podmínky pro znárodnění majetku podle dekretu č. 100/1945 Sb. po dni 27. října 1945, znárodňuje se tento majetek dnem, který určí ministr průmyslu a vyhlásí tuto skutečnost v Úředním listu. Vyhláška měla v tomto případě konstitutivní charakter. Obdobné ustanovení platilo pro znárodnění ve druhé etapě. Budou-li splněny podmínky pro znárodnění majetku podle zákona č. 114/1948 Sb. po dni 1. ledna 1948, znárodňuje se takový majetek dnem, který určí ministr průmyslu a vyhlásí tuto skutečnost v Úředním listu. Novela dekretu č. 100/1945 Sb. i zákon č. 114/1948 Sb. také rozšířily počet odvětví, v nichž může zakládat nové podniky a provozovat je bez ohledu na jejich rozsah pouze stát.⁹⁹

Za majetek znárodněný ve druhé etapě příslušela náhrada, pro kterou se použila ustanovení dekretu č. 100/1945 Sb. ve znění novely provedené čl. II

---

99 NEŠPOR, Zdeněk. Znárodnění dolů a průmyslu. Kniha první. Proces znárodněvací. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čs. Průmyslu, 1948.

zákona č. 114/1948 Sb. Zákonem č. 114/1948 Sb. byl také rozšířen okruh subjektů, jimž se náhrada neposkytovala. Náhrada se nově neposkytovala mimo jiné osobám, který byly nebo budou právoplatně odsouzeny na základě zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich, zákona č. 27/1947 Sb., o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu, a zákona č. 165/1946 Sb., o trestní ochraně národních podniků, znárodněných podniků a podniků pod národní správou. Tím se značně zúžil okruh osob, které mohly uplatnit legitimní nárok na náhradu za znárodněný majetek. Od roku 1946 byl v praxi vyplácen určitým osobám (přestárlým, nemocným, vdovám, nezletilým pozůstalým, osobám perzekuovaným za okupace aj.), které měly legitimní nárok na náhradu za znárodnění majetek, příspěvek k náhradě za účelem zajištění jejich sociálního postavení. Po únorovém převratu v roce 1948 se poskytování náhrad stalo neaktuálním. Jinou otázkou byly náhrady, které příslušely občanům spojeneckých a neutrálních států. Jednání o způsobu, výši a termínu náhrady za znárodněný majetek zahraničních kapitálových účastníků v Československu probíhala značně obtížně. Úhrada náhrad byla realizována prostřednictvím mezistátních dohod. Např. Deklarace o obchodní politice a náhradách za znárodněný majetek mezi Československem a USA byla schválena již v roce 1946. Později však byla prohlášena za neplatnou, nakonec byla dohoda o vypořádání vzájemných majetkoprávních otázek uzavřena až v roce 1982. Podobné dohody byly uzavírány i s dalšími státy.¹⁰⁰

Druhá etapa znárodnění v oblasti potravinářského průmyslu byla provedena na základě zákona č. 115/1948 Sb., o znárodnění dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto oboru. Tento zákon navazoval na úpravu obsaženou v dekretu č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského. Koncepce zákona č. 115/1948 Sb. byla podobná jako koncepce zákona č. 114/1948 Sb. Zákon č. 115/1948 Sb. rovněž obsahoval generální znárodnovací klauzuli, podle které znárodnění podléhaly všechny ostatní průmyslové a jiné výrobní podniky v oboru

---

100 LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

potravinářském, pokud počet osob v podniku zaměstnaných nebo činných dosáhl kdykoliv od 1. ledna 1946 padesáti osob. Znárodnění se dále vztahovalo na podniky a závody v oboru výroby lihovin (s určitými výjimkami), rafinerie lihu, pivovary, sladovny, mlékárny, podniky a závody v oboru výroby umělých jedlých tuků, lisování a extrakce olejů a tuků rostlinného a živočišného původu, kvasného octa, škrobu a derivátů škrobu, v oboru výroby a úpravy hroznového vína, v oboru výroby a úpravy ovocných, sladových a umělých vín, v oboru výroby silic (éterických olejů) a trestí, podniky, které po živnostensku prováděly rychlé zmrazování potravin pomocí strojního zařízení, chladírny a mrazírny provozované jako podniky na skladování potravin a mlýny na papriku. U některých oborů pak bylo stanoveno kritérium velikosti výroby, jednalo se o mlýny, těstárny, podniky a závody na výrobu vloček z obilí, pekárny a podniky a závody, v nichž se po živnostensku zpracovává maso na masné výrobky. Ostatní ustanovení pak byla převzata ze zákona č. 114/1948 Sb.¹⁰¹

Druhá etapa znárodnění se týkala i dalších oblastí národního hospodářství. Na základě zákona č. 118/1948 Sb., o organizaci velkoobchodní činnosti a o znárodnění velkoobchodních podniků, byly znárodněny zestátněním velkoobchodní podniky a tato činnost byla nadále vyhrazena státu.

Za velkoobchodní činnost se považoval ve velkém prováděný nákup a prodej zboží fyzickým a právnickým osobám, které je dále prodávají, ve svém podniku zpracují nebo spotřebují. Zákon č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství, nebyl typickým znárodnovacím zákonem, nicméně tuto činnost vyhrazoval pouze státu. Ministr zahraničního obchodu určoval vyhláškou, které podniky tuto činnost provozují, dále mohl takové podniky sám zřídit. Oblasti obchodu se týkal také zákon č. 120/1948 Sb., o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami. Tento zákon znárodnil zestátněním podniky, které převážně obchodovaly se zbožím, pokud počet zaměstnanců kdykoliv od 1. ledna 1946 dosáhl počtu 50 osob. Zákon se výslovně nevztahoval na ty podniky, které již byly ve vlastnictví státu, družstev nebo národních výborů. Na základě zákona č. 121/1948 Sb., o znárodnění

---

¹⁰¹ KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

ve stavebnictví, byly znárodněny podniky, které na základě živnostenského oprávnění nebo oprávnění uděleného podle předpisů o civilních technicích prováděly stavební práce jakéhokoliv druhu a u nichž počet zaměstnanců kdykoliv po 1. lednu 1946 dosáhl 50 osob. Ministr techniky byl zákonem zmocněn, aby vyhláškou určil, na jaké druhy podniků se znárodnění vztahuje. Podle zákona č. 122/1948 Sb., o organizaci a znárodnění cestovních kanceláří, se provozování cestovních kanceláří vyhrazovalo národním podnikům, které zřizoval ministr vnitřního obchodu po dohodě s ministrem financí. Zároveň mohly být dosavadní cestovní kanceláře znárodněny na základě vyhlášky ministra vnitřního obchodu. Zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků, znárodnil zestátněním podniky a závody, které mechanickým způsobem vyráběly nebo rozmnožovaly tiskopisy a tiskoviny včetně pomocných a příbuzných závodů. Znárodnění se týkalo také všech ostatních polygrafických podniků, pokud počet zaměstnanců kdykoliv po 1. lednu 1946 dosáhl 50 osob. Na základě zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení, byly tyto uvedené podniky znárodněny, pokud kdykoli od 1. ledna 1946 dosáhl počet zaměstnanců 50 osob. Ubytovací zařízení, která sloužila k ubytování cizinců v lázeňských místech, podléhala znárodnění bez ohledu na počet zaměstnanců. Podle zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, byly znárodněny přírodní léčivé zdroje a lázeňský majetek, přičemž u přírodních léčivých zdrojů nabyt stát výhradní právo s nimi nakládat a u lázeňského majetku nabyt k němu vlastnické právo. Zákon dále specifikoval, co je považováno za přírodní léčivé zdroje a lázeňský majetek. Zákon č. 126/1948 Sb., o znárodnění některých šlechtitelských podniků, znárodnil podniky pro šlechtění osiva a sadby, které byly v tomto zákoně taxativně uvedeny. Uvedené zákony byly přijaty v dubnu a květnu 1948.¹⁰²

V červenci 1948 byl přijatý zákon č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, na jehož základě přešel od 1. ledna 1949 všechnen majetek sloužící k provozu nemocnic, odborných

¹⁰² KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

léčeben a ozdravoven na stát. Od tohoto data mohl léčebné a ošetrovací ústavy zřizovat a provozovat pouze stát. V prosinci byl pak přijat ještě zákon č. 311/1948 Sb., o národních dopravních podnicích. Podle tohoto zákona byly k 1. lednu 1949 znárodněny soukromé dráhy pro veřejnou přepravu, podniky pro pravidelnou automobilovou dopravu osob a nákladů, podniky pro pravidelnou leteckou dopravu a osm plavebních společností. Zákon se nevztahoval na dopravní zařízení provozovaná lidovou správou. Znárodněné dopravní podniky a společnosti byly začleněny do nově zřízených národních podniků.¹⁰³

Během druhé etapy znárodnění bylo k 1. listopadu 1948 znárodněno v oboru působnosti ministerstva průmyslu téměř 2 900 podniků, z toho bylo 1 600 podniků s více než 50 zaměstnanci. V resortu ministerstva výživy podléhalo znárodnění 795 podniků, z toho bylo 93 podniků s více než 50 zaměstnanci. V oboru stavebnictví bylo znárodněno zhruba 1 200 podniků, z toho přibližně 830 s více než 50 zaměstnanci. V hospodářství existovaly tři sektory, a to sektor veřejný (socialistický), sektor kapitalistický a sektor drobných výrobců. Po realizaci druhé etapy znárodnění se stal rozhodujícím sektor veřejný (socialistický). Ke konci roku 1948 v tomto sektoru pracovalo přibližně 96% zaměstnanců z celkového počtu osob činných v průmyslu. Socialistický sektor tvořily především národní podniky, dále státní či komunální podniky a také majetek ve vlastnictví lidových výrobních družstev. Kapitalistický sektor se po provedení druhé etapy znárodnění a pozemkové reformy značně zúžil. Do tohoto sektoru spadaly zemědělské závody s výměrou zemědělské půdy menší než 50 hektarů, menší podniky v průmyslu a stavebnictví, dále také řemeslné provozovny a živnosti zaměstnávající více než jednu pracovní sílu. Druhá etapa znárodnění vedla k omezení podílu kapitalistického sektoru na celkové průmyslové výrobě. Došlo rovněž ke změně struktury tohoto sektoru, neboť velké podniky a většina středních podniků byly začleněny do socialistického sektoru. Zbývající podniky v kapitalistickém sektoru zaměstnávaly převážně méně než 20 zaměstnanců. Do sektoru drobných výrobců pak patřily zejména malorolníci, střední rolníci zaměstnávající sezónně pracovní síly a živnostníci provozující svoji činnost bez cizích pracovních sil. V roce 1948 se socialistický sektor podílel 70%

---

103 LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

na tvorbě národního důchodu, zbývajících 30% vzniklo v kapitalistickém a malovýrobním sektoru, zejména v zemědělství.¹⁰⁴

V poválečném období v Československu fungoval smíšený ekonomický mechanismus, který kombinoval prvky tržní a centrálně plánované ekonomiky. Transformace smíšeného mechanismu fungování ekonomiky na centrálně plánovaný začala již v roce 1945 a byla dovršena v roce 1952. Základem bylo znárodnění klíčového průmyslu, bank a pojišťoven během první etapy znárodnění. S tím souvisely první pokusy o hospodářské plánování, a to dvouletý hospodářský plán pro léta 1947 – 1948 a příprava prvního pětiletého plánu. Rozhodující byl však vývoj po únorovém převratu v roce 1948. Během druhé etapy znárodnění se míra zestátnění přiblížila hranici 100%, když proces znárodnění zahrnul většinu soukromého podnikání včetně živností. V tomto období začal přechod k sovětskému modelu centrálního plánování a řízení ekonomiky. V letech 1949 - 1952 byly téměř zlikvidovány soukromé řemeslo a obchod. V roce 1953 se počet soukromých živností snížil na 20% oproti roku 1948. Došlo rovněž k rozsáhlým vlastnickým změnám v zemědělství. V letech 1949 – 1953 byla uskutečněna násilná kolektivizace zemědělství, kdy bylo zlikvidováno přibližně čtvrt milionu soukromých zemědělských hospodářství a nahrazeno více než 8 000 zemědělskými družstvy. Přechod k centrálně plánované ekonomice byl tedy proveden velmi důsledně. Očekávalo se, že s přechodem k sovětskému modelu centrálního plánování a řízení ekonomiky dojde ke zrychlení tempa hospodářského rozvoje, nicméně skutečný vývoj toto nepotvrdil.¹⁰⁵

5. Konfiskace a znárodnění v judikatuře Nejvyššího správního soudu

5.1 Rozhodnutí o splnění podmínek konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb.

Touto otázkou se mimo jiné zabýval NSS ve svém nálezu z 31. prosince 1945 č. 337/45-6 (Boh. A č. 1512). V tomto případě se stěžovatel Dr. Artur C. domáhal zrušení konfiskace zemědělského majetku, a to konkrétně velkostatku B.,

---

104 LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

105 ŠULC, Zdislav. Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945 – 1995. Brno: Doplněk, 1998. ISBN 80-7239-005-8.

který byl zkonfiskován na základě dekretu č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Stěžovatel podal stížnost k NSS proti vyhlášce ONV z 1. srpna 1945, ve které byl (spolu s dalšími osobami) označen za osobu německé národnosti ve smyslu § 1 odst. 1 písm. a) dekretu č. 12/1945 Sb. ONV dále vyslovil, že vyhlášením uvedeného dekretu byl stěžovateli zkonfiskován jeho zemědělský majetek (tzn. velkostatek B.) pro účely pozemkové reformy. NSS nejprve zkoumal, zda je dána jeho příslušnost k přezkoumání předmětné vyhlášky. Soud dospěl k názoru, že se nepochybně jedná o rozhodnutí správního úřadu, kterým bylo deklaratorním způsobem rozhodnuto, že je u stěžovatele splněn předpoklad pro konfiskaci jeho zemědělského majetku. Jednalo se tedy o deklaratorní rozhodnutí o tom, že určitá osoba je osobou německé národnosti. Koho lze považovat za osobu německé národnosti, bylo stanoveno v § 2 uvedeného dekretu. Nicméně ke konfiskaci zemědělského majetku ve vlastnictví osob vyjmenovaných v § 1 uvedeného dekretu docházelo za stanovených podmínek s okamžitou platností ex lege. Tento dekret tedy nestanovil, že by k provedení konfiskace bylo zapotřebí vydání nějakého správního rozhodnutí o tom, že jsou v daném konkrétním případě splněny předpoklady konfiskace. V § 1 odst. 3 tohoto dekretu bylo sice stanoveno, že o tom, zda lze připustit výjimku podle odst. 2 (tedy že se některým osobám německé národnosti zemědělský majetek nekonfiskuje), rozhoduje orgán tam uvedený. Obdobně bylo stanoveno v § 3 odst. 2, který se týkal rozhodnutí o tom, zda lze určitou osobu považovat za zrádce a nepřítel Československa. Avšak uvedená ustanovení se na tento případ nevztahovala. Zároveň tento dekret ale nevyklučuje, aby bylo vydáno deklaratorní rozhodnutí o tom, že jsou splněny předpoklady pro konfiskaci. NSS tedy dospěl k závěru, že k provedení konfiskace zemědělského majetku podle § 1 dekretu č. 12/1945 Sb. není potřeba, aby mu předcházelo deklaratorní rozhodnutí o tom, že jsou v konkrétním případě splněny podmínky konfiskace. Avšak takové rozhodnutí může příslušný úřad vydat z moci úřední, považuje-li to za potřebné. Pokud to však navrhne legitimovaná strana, pak takové rozhodnutí vydat musí. Soud se dále zabýval také otázkou, který orgán je příslušný vydat rozhodnutí v případě, který není uvedeným dekretem výslovně

upraven. Ve smyslu vládního nařízení č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, byly kompetence dosavadních politických úřadů okresních a zemských přeneseny na ONV a ZNV. Vztahovaly se tak na ně všechny předpisy o úřadech politických, pokud nebyly novou právní úpravou změněny. ONV tedy byl příslušný k vydání daného rozhodnutí, avšak proti tomuto rozhodnutí bylo přípustné odvolání k ZNV. Proto NSS v tomto případě stížnost odmítl, neboť se nejednalo o konečné rozhodnutí správního úřadu.¹⁰⁶

5.2 Konfiskace zemědělského majetku osob německé národnosti podle dekretu č. 12/1945 Sb.

V nálezu z 23. března 1948 č. 2148/47-3 (Boh. A č. 1900) řešil NSS stížnost Rudolfa a Anny K. proti rozhodnutí ZNV z 24. září 1947 o konfiskaci zemědělského majetku. Vyhláškou ONV z 11. června 1947 byli stěžovatelé označeni za osoby německé národnosti ve smyslu dekretu č. 12/1945 Sb. a bylo vysloveno, že byl jejich zemědělský majetek zkonfiskován pro účely pozemkové reformy. Stěžovatelé následně podali odvolání k ZNV, ve kterém namítali, že oběma jim bylo vydáno osvědčení o československé státní příslušnosti a tudíž není důvod ke konfiskaci jejich majetku. Jejich odvolání bylo zamítnuto a stěžovatelé tedy podali stížnost k NSS. Stěžovatel Rudolf K. byl sice české národnosti, ke které se také přihlásil při sčítání lidu v roce 1930, nicméně v době okupace byl členem spolku Nationalsozialistischer Reichskriegerbund, který sdružoval osoby německé národnosti. Z tohoto důvodu byl stěžovatel považován za osobu německé národnosti ve smyslu § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. Již dříve NSS vyslovil názor, že za osobu německé národnosti lze považovat také osobu, která se stala členem národních skupin, útvarů či politických stran sdružujících osoby německé národnosti, a to bez ohledu na to, zda se tato osoba při sčítání lidu přihlásila k německé národnosti či nikoliv. Takže skutečnost, že se stěžovatel při sčítání lidu přihlásil k české národnosti, neměla význam, neboť za osobu německé národnosti byl považován na základě svého členství ve výše uvedeném spolku. Soud dále dospěl k závěru, že pro posuzování národnosti podle § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. je také nerozhodné osvědčení

---

¹⁰⁶ Nález NSS č. 337/45-6, ze dne 31. prosince 1945 (Boh. A č. 1512)

o státním občanství. Osvědčením o československém státním občanství ve smyslu ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. není vysloveno, že stěžovatel není osobou německé národnosti ve smyslu dekretu č. 12/1945 Sb. Stěžovatel dále namítal, že pro své členství v uvedeném spolku nebyl potrestán ani podle tzv. velkého retribučního dekretu ani podle dekretu č. 138/1945 Sb. Avšak ani tato skutečnost neměla pro posuzovaný případ význam, neboť podle § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. již pouhé členství v útvaru sdružujícím osoby německé národnosti postačovalo k tomu, aby byl stěžovatel považován za osobu německé národnosti. Stěžovatelka Anna K. se při sčítání lidu přihlásila k německé národnosti a tato skutečnost sama o sobě postačovala k tomu, aby byla považována za osobu německé národnosti. Stěžovatelka uváděla stejné námítky jako stěžovatel Rudolf K., a to osvědčení o československé státní příslušnosti a skutečnost, že nebyla vyšetřována ani potrestána podle retribučních dekretů. NSS dospěl k závěru, že při posuzování národnosti vlastníka zemědělského majetku podle § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. je nerozhodné, že mu bylo vydáno osvědčení o československém státním občanství podle ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. Konfiskaci zemědělského majetku osoby německé národnosti rovněž nebrání okolnost, že tato osoba nebyla potrestána podle retribučních dekretů. NSS tedy uvedenou stížnost jako bezdůvodnou zamítl.¹⁰⁷

5.3 Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu č. 108/1945 Sb.

V nálezu z 19. ledna 1948 č. 907/47-3 (Boh. A č. 1822) se NSS zabýval otázkou, zda se jedná o případ, kdy by konfiskace odporovala zásadám slušnosti podle § 1 odst. 3 dekretu č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Stěžovatel Ladislav P. podal stížnost proti rozhodnutí ZNV ze 7. března 1947 o konfiskaci majetku. Stěžovatel koupil dne 12. května 1945 od Němce Emila H. za 4 000 Kčs motocykl, který byl výměrem ONV z 11. listopadu 1945 dán pod národní správu. Stěžovatel požadoval, aby národní správa byla zrušena a aby mu byl motocykl vydán. Na to reagoval ONV výměrem z 22. dubna 1946, podle kterého byla národní správa odůvodněná,

---

¹⁰⁷ Nález NSS č. 2148/47-3, ze dne 23. března 1948 (Boh. A č. 1900)

neboť předmětný motocykl podléhal konfiskaci podle dekretu č. 108/1945 Sb. Tento dekret prohlašoval za zkonfiskovaný veškerý movitý i nemovitý majetek, který v den skončení okupace náležel mimo jiné osobám německé národnosti. Jelikož stěžovatel nabyl tento motocykl 12. května 1945, tedy po skončení německé okupace, vztahovala se na něj konfiskace ve smyslu uvedeného dekretu. Proti tomuto rozhodnutí podal stěžovatel odvolání, ve kterém namítal, že by v daném případě nemělo dojít ke konfiskaci, neboť se jedná o případ, kdy by konfiskace odporovala zásadám slušnosti ve smyslu § 1 odst. 3 dekretu č. 108/1945 Sb. Toto odvolání ZNV odmítl s tím, že podle § 1 odst. 1 uvedeného dekretu podléhal konfiskaci veškerý movitý i nemovitý majetek, který byl ke dni faktického skončení okupace ve vlastnictví osob uvedených v tomto ustanovení, tedy rovněž fyzických osob německé národnosti. Výjimku ve smyslu § 1 odst. 3 tohoto dekretu lze připustit jen v případě, kdy předmětný majetek byl ve vlastnictví uvedených osob v době od 29. září 1938, avšak ještě před skončením okupace přešel do vlastnictví osoby, na niž se konfiskační předpisy nevztahují. Toto ustanovení tedy nelze na uvedený případ použít. NSS se ztotožnil s názorem vysloveným v rozhodnutí ZNV, tedy byl-li motocykl ke dni faktického skončení okupace ve vlastnictví osoby německé národnosti, u které nejsou splněny podmínky vynětí z konfiskace, pak podléhá konfiskaci podle § 1 odst. 1 dekretu č. 108/1945 Sb., bez ohledu na to, zda po skončení okupace došlo k jeho převodu, který byl by z hlediska platného právního řádu jinak platný. Proto NSS stížnost zamítl jako bezdůvodnou.¹⁰⁸

5.4 Záměrné podporování okupantů ve smyslu dekretu č. 108/1945 Sb.

NSS ve svém nálezu z 30. října 1947 č. 822/47-5 (Boh. A č. 1743) řešil otázku, zda skutečnost, že určitá osoba zaměstnávala v době okupace více lidí než dříve, zorganizovala a zvýšila práci ve svém podniku a majetkově se rozmohla, lze vykládat jako záměrné podporování okupantů ve smyslu § 1 odst. 1 č. 3 dekretu č. 108/1945 Sb. V uvedeném případě se soud zabýval stížností stěžovatele Jana B. proti rozhodnutí ZNV z 13. února 1947 o konfiskaci majetku. Dvěma

---

¹⁰⁸ Nález NSS č. 907/47-3, ze dne 19. ledna 1948 (Boh. A č. 1822)

výměry ONV rozhodl, že byly u stěžovatele splněny podmínky pro konfiskaci majetku podle dekretu č. 108/1945 Sb. a že se proto jeho majetek konfiskuje. Proti těmto výměrům podal stěžovatel odvolání k ZNV, nicméně uvedené výměry byly potvrzeny. ZNV ve svém rozhodnutí mimo jiné uvedl, že stěžovatel organizoval a mimořádně zvýšil práci ve prospěch Němců, během okupace nepoměrně rozšířil svoji hospodářskou činnost, takže jeho majetek neúměrně vzrostl, a že tak oddaloval konec okupace. Stěžovatel však namítal, že s Němci nespolečně pracoval, a dále uvedl, že zaměstnával více lidí, než potřeboval, jen proto, aby je ochránil před pracovním nasazením do Německa. Rovněž namítal, že nepracoval pro německý válečný průmysl, neboť vyráběl pouze pracovní obleky pro české dělníky a že jeho činnost nijak nesměřovala k tomu, aby oddalovala konec okupace. Výkladem pojmu záměrné podpory německých okupantů se NSS již zabýval ve svém nálezu z 14. května 1947 č. 530/46-3 (Boh. A č. 1629). V uvedeném nálezu dospěl soud k závěru, že tento pojem předpokládá podporu z vlastní vůle a přímo k cíli poskytnout okupantům (resp. okupantskému režimu) nějaký hmotný či morální prospěch. ZNV v napadeném rozhodnutí sice vyslovil, že stěžovatel takovýto prospěch okupantskému režimu poskytl, nicméně neprokázal, že šlo o podporu z vlastní vůle směřující přímo k tomuto cíli. ZNV založil svůj závěr pouze na zjištění, že stěžovatel během okupace zaměstnával více lidí než dříve, zorganizoval a zvýšil práci ve svém podniku a majetkově se rozmohl. Avšak tyto skutečnosti samy o sobě ještě neznamenají, že šlo o činnost vědomě zaměřenou ve prospěch Němců a nepřátelskou vůči českému národu. Pro takové tvrzení chyběly jakékoli konkrétní skutkové okolnosti. NSS tedy usoudil, že skutečnost, že určitá osoba zaměstnávala v době okupace více lidí než dříve, zorganizovala a zvýšila práci ve svém podniku a majetkově se rozmohla, nemohla sama o sobě zdůvodnit závěr, že se jednalo o záměrné podporování okupantů ve smyslu § 1 odst. 1 č. 3 dekretu č. 108/1945 Sb. Proto soud napadené rozhodnutí zrušil.¹⁰⁹

5.5 Národní správa podle dekretu č. 5/1945 Sb.

NSS se ve svém nálezu z 11. prosince 1946 č. 103/46-4 (Boh. A č. 1495) zabýval otázkou, zda lze zavést národní správu z důvodu, že vznikl spor

¹⁰⁹ Nález NSS č. 822/47-5, ze dne 30. října 1947 (Boh. A č. 1743)

o vlastnictví určitého majetku a že bývalý vlastník uplatňuje nárok na vrácení tohoto majetku z titulu neplatnosti majetkového převodu podle § 1 dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. V daném případě soud řešil stížnost Jindřicha a Antonie T. proti rozhodnutí ONV z 12. ledna 1946 o zavedení národní správy. Výměrem MNV z 27. října 1945 byla nemovitost stěžovatelů dána pod národní správu s odůvodněním, že stěžovatelé během okupace přijali německou říšskou státní příslušnost a přihlásili se za Němce a že podle dekretu č. 5/1945 Sb. podléhá majetek osob německé národnosti národní správě. Proti tomuto výměru podali stěžovatelé odvolání k ONV, které bylo zamítnuto napadeným rozhodnutím. V odůvodnění tohoto rozhodnutí bylo mimo jiné uvedeno, že původní vlastníci předmětné nemovitosti si činí nárok na její vrácení, a to z toho důvodu, že tuto nemovitost prodali stěžovatelům pod tlakem okupace ve smyslu § 1 dekretu č. 5/1945 Sb. ONV usoudil, že z důvodu sporu o vlastnictví předmětné nemovitosti, musí být tato nemovitost dána pod národní správu. ONV tedy uznal zavedení národní správy z jiných důvodů, než o které se opíralo rozhodnutí MNV. Avšak takovýto důvod pro zavedení národní správy dekret č. 5/1945 Sb. nepředpokládal. V uvedeném dekretu byly upraveny dva okruhy otázek, jednak to byla neplatnost některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody, jednak národní správa určitých majetkových hodnot. Právní úprava těchto dvou okruhů otázek byla zcela samostatná a na sobě nezávislá. Úprava otázky, který majetek spadá pod národní správu podle § 2 či § 3 uvedeného dekretu, nijak nesouvisí s úpravou neplatnosti majetkově-právních jednání v § 1 tohoto dekretu. Národní správu tedy nelze zavést z jiných důvodů, než které jsou předpokládány v § 2 a § 3 uvedeného dekretu. Skutečnost, že vznikl spor o vlastnictví určitého majetku z toho důvodu, že bývalý vlastník uplatňuje nárok na vrácení tohoto majetku z titulu neplatnosti majetkového převodu podle § 1 dekretu č. 5/1945 Sb., nezakládá důvod pro zavedení národní správy ve smyslu § 2 a § 3 tohoto dekretu. Na základě tohoto závěru NSS napadené rozhodnutí zrušil pro nezákonnost.¹¹⁰

¹¹⁰ Nález NSS č. 103/46-4, ze dne 11. prosince 1946 (Boh. A č. 1495)

5.6 Restituce podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb.

Otázku restituce podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. řešil NSS ve svém nálezu z 26. listopadu 1946 č. 177/46-6 (Boh. A č. 1488). V tomto případě podala národní správa firmy Matador, pryžové závody, a. s. stížnost proti rozhodnutí ministerstva průmyslu z 19. února 1946 o vynětí domu z národní správy. Výměrem ministerstva průmyslu z 2. srpna 1945 byla zavedena prozatímní národní správa do podniku Matador, pryžové závody, a. s., do které byl zahrnut také dům čp. 678. Žádostí z 15. prosince 1945 se Artur B., Robert B. a Vilma V. (rozená B.) domáhali vynětí domu čp. 678 z národní správy a jeho vrácení původním vlastníkům podle § 24 odst. 1 a 3 dekretu č. 5/1945 Sb. Uváděli, že spoluvlastníkem jedné poloviny byl Artur B. a druhé poloviny Flora B., která zemřela v roce 1939 bez poslední vůle. Jejými zákonnými dědici tedy byli Artur B. jako manžel a Robert B. a Vilma V. jako děti. Vlastnictví předmětného domu jim však bylo v roce 1941 násilně odňato Gestapem a v roce 1942 bylo vloženo vlastnické právo k domu pro Německou říši. Vlastnické právo k domu následně přešlo kupní smlouvou na německou firmu Matador. Uvedené žádosti bylo vyhověno a předmětný dům vyjmut z národní správy firmy Matador, pryžové závody, a. s. a vrácen původním vlastníkům. Vzájemné vyúčtování mezi vlastníky a firmou Matador, pryžové závody, a. s. mělo být provedeno po vydání zákona ohlášeného v § 1 odst. 2 dekretu č. 5/1945 Sb. Rozhodnutí bylo odůvodněno tak, že uvedený dům nabyla firma Matador od Německé říše, přičemž tento dům byl původním vlastníkům zabaven výměrem tajné státní policie z 9. května 1942 pro Německou říši. Artur B. byl vlastníkem středního textilního obchodu a pozbyl předmětný dům v důsledku politické, resp. rasové perzekuce. Na tento případ se tedy vztahovalo ustanovení § 24 odst. 1 dekretu č. 5/1945 Sb., a proto byl předmětný dům vrácen původním vlastníkům. Proti tomuto rozhodnutí však národní správa firmy Matador, pryžové závody, a. s. podala stížnost k NSS. Podle § 24 odst. 1 dekretu č. 5/1945 Sb. měl být majetek, daný pod národní správu, který patřil mimo jiné drobným a středním podnikatelům a jehož tyto osoby pozbyly v důsledku národní, politické nebo rasové perzekuce, vyjmut z národní správy a ihned vrácen dřívějším vlastníkům, resp. jejich dědicům.

Rozhodování o tom, zda se má určitý majetek vrátit na základě úvahy o neplatnosti majetkového převodu, je rozhodováním o čistě soukromoprávním nároku, které obecně přísluší soudům, avšak v tomto případě bylo zvláštním předpisem v § 24 odst. 3 dekretu č. 5/1945 Sb. svěřeno administrativním úřadům. Podle § 105 Ústavy z roku 1920 ve všech případech, kdy správní úřad rozhoduje o soukromoprávních nárocích, přísluší straně tímto rozhodnutím dotčené po vyčerpání opravných prostředků dovolávat se nápravy pořadem práva. Toto bylo potvrzeno také zákonem č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících. V § 9 tohoto zákona bylo stanoveno, že nárok na vrácení majetku, který by měl být vrácen podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb., lze proti národní správě zavedené na takový majetek uplatnit u soudu, teprve když orgán, jenž národní správu zavedl, žádost o vrácení majetku zcela nebo zčásti zamítne nebo když rozhodnutí o takové žádosti nedoručí žadateli do tří měsíců ode dne, kdy byla žádost podána. NSS dospěl k závěru, že stejně může postupovat národní správa v případě, že nároku bylo zcela nebo zčásti vyhověno, neboť stále jde o rozhodování o témže soukromoprávním nároku. Příslušnost rozhodovat o nároku na vrácení majetku podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. po té, co o něm rozhodl administrativní úřad, byla svěřena soudům. V takovém případě tedy není dána příslušnost NSS, neboť podle zákona o NSS jsou z příslušnosti NSS kromě věcí, o nichž to ustanovily dosavadní zvláštní zákony, vyloučeny rovněž věci, o kterých přísluší rozhodovat soudům. Uvedená stížnost tedy byla nepřijatelná, proto ji NSS odmítl.¹¹¹

5.7 Znárodnění a restituce podle zákona č. 128/1946 Sb.

V nálezu z 8. října 1947 č. 833/46-5 (Boh. A č. 1718) řešil NSS stížnost stěžovatelů Leopolda F. a Dr. Viléma F. proti rozhodnutí ministerstva výživy z 26. září 1946 o znárodnění podniku podle § 1 odst. 1 č. 4 dekretu č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského. Vyhláškou ministerstva výživy č. 1813 Ú. l. bylo podle § 1 odst. 1 č. 4 dekretu č. 101/1945 Sb. vyhlášeno, že tímto dekretem byl znárodněn mimo jiné mlýn provozovaný pod firmou „Moravské mlýny v O. pod národní správou“, který sestával ze dvou

¹¹¹ Nález NSS č. 177/46-6, ze dne 26. listopadu 1946 (Boh. A č. 1488)

závodů. Bylo zjištěno, že uvedený mlýn splňoval uvedeným dekretem stanovené požadavky na technické zařízení a podléhal tedy znárodnění. Proti tomuto rozhodnutí byla stěžovateli podána stížnost. V daném případě se soud zabýval zejména otázkou, zda je u stěžovatelů dána aktivní legitimace pro podání stížnosti. Podle zjištění byla na uvedené nemovitosti na základě II. prováděcího výnosu říšského protektora k nařízení o židovském majetku z 8. prosince 1939 zavedena komisařská správa a uvedené nemovitosti byly zajištěny pro Německou říši. Podle stěžovatelů se jednalo o nezákonné opatření ve smyslu § 1 a § 2 zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících. NSS se již dříve ve svých nálezech zabýval výkladem ustanovení § 1 dekretu č. 5/1945 Sb., přičemž toto ustanovení bylo převzato a dále rozvedeno v § 1 a § 2 zákona č. 128/1946 Sb. Dřívější závěry NSS se tedy daly vztáhnout i na tato ustanovení. Podle NSS uvedené ustanovení neznamenovalo absolutní neplatnost tam uvedených majetkových převodů, nýbrž šlo o jednání naříkatelná. To znamená, že osoba, která pozbyla majetek způsobem uvedeným v § 1 dekretu č. 5/1945 Sb., resp. v § 1 a § 2 zákona č. 128/1946 Sb., se musí nejprve stanoveným způsobem domoci restituce daného majetku, příp. prohlášení, že právní jednání a akty, na základě nichž svého majetku pozbyla, jsou neplatná. Pokud tedy ještě není rozhodnuto o restituci daného majetku, nelze na takovou osobu hledět jako na vlastníka tohoto majetku. Tato osoba se pak ani nemůže domáhat ochrany svých práv jako vlastník daného majetku. NSS tedy dospěl k závěru, že v daném případě stěžovatelé nejsou legitimováni k podání stížnosti proti rozhodnutí, jímž byl jejich bývalý mlýn znárodněn. Proto soud uvedenou stížnost odmítl.¹¹²

5.8 Předpoklady znárodnění podle dekretu č. 100/1945 Sb.

NSS se ve svém nálezu z 3. prosince 1947 č. 289/46-7(Boh. A č. 1784) zabýval stížností, kterou podala Zdenka S., jako soudem ustanovená správkyňe pozůstalosti po Robertu S. (továrníkovi), proti vyhlášce ministra průmyslu o znárodnění podniku. Vyhláškou ministra průmyslu z 27. prosince 1945 bylo na základě § 1 odst. 4 dekretu č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých

¹¹² Nález NSS č. 833/46-5, ze dne 8. října 1947 (Boh. A č. 1718)

průmyslových podniků, vyhlášeno, že podnik R. S., elektrické měřicí přístroje, byl dnem 27. října 1945 znárodněn zestátněním, neboť se jedná o podnik zbrojního průmyslu, který svým výzkumným i výrobním zaměřením je nositelem vývoje vojenské výzbroje ve smyslu § 1 odst. 1 č. 7 uvedeného dekretu. Soud řešil nejprve námitku, že Zdenka S. nemá dostatek aktivní legitimace k podání stížnosti. Bylo namítáno, že do podniku, o jehož znárodnění jde, byla výměrem národního výboru podle dekretu č. 5/1945 Sb. zavedena národní správa, která je podle ustanovení § 21 tohoto dekretu jediné oprávněná učinit všechna opatření nutná k řádné správě majetku. Podle soudu byla tato námitka bezdůvodná, neboť NSS již ve svém dřívějším nálezu vyslovil názor, že zavedení národní správy do podniku nebrání tomu, aby vlastník podniku odporoval znárodnění podniku stížností podanou k NSS proti vyhlášce o znárodnění podniku.

Vlastníkem znárodněného podniku byl Robert S., který zemřel a zanechal po sobě jako dědice manželku Zdenku S., jež se k pozůstalosti přihlásila a byla také soudem ustanovena správkyňou pozůstalosti. Tím tedy byla dána její legitimace ke stížnosti. Vyhláškou o znárodnění podle § 1 odst. 4 dekretu č. 100/1945 Sb. se deklaratorně zjišťovalo, že jsou ohledně určitého podniku splněny předpoklady znárodnění stanovené tímto dekretem. Jde o rozhodnutí správního úřadu a pro řízení předcházející tomuto rozhodnutí tedy platí ustanovení správního řádu č. 8/1928 Sb. Podle správního řádu musí být řádně zjištěny rozhodné skutečnosti a straně musí být dána příležitost se k nim vyjádřit a možnost uplatnit svá práva. Napadené rozhodnutí se opírá o ustanovení § 1 odst. 1 č. 7 dekretu č. 100/1945 Sb., které předpokládá, že jde o podnik zbrojního průmyslu, který svým výzkumným i výrobním zaměřením je nositelem vývoje vojenské výzbroje. Tyto znaky musí být u předmětného podniku dány ještě v den, k němuž se znárodnění vyslovuje, tedy v den, kdy uvedený dekret nabyl účinnosti. Vyhláška o znárodnění však prostě konstatovala, že uvedené znaky jsou v tomto případě dány, aniž by uvedla, jakým způsobem to bylo zjištěno. V uvedené stížnosti bylo namítáno, že výroba podniku se nyní omezuje na výrobu přístrojů k měření elektrických hodnot v sítích, přístrojů transformačních a zvláštních měřičů proudu a že podnik nemá a nikdy neměl žádné výzkumnictví, nevyrábí žádnou vojenskou výzbroj a nemůže proto být nositelem vývoje vojenské výzbroje. Protože z napadeného

rozhodnutí ani ze správních spisů nebylo patrné, na základě kterých konkrétních skutečností žalovaný úřad dospěl k závěru, že se jedná o podnik, který vykazuje znaky stanovené podle § 1 odst. 1 č. 7 dekretu č. 100/1945 Sb. jako předpoklady znárodnění, a protože stěžovatelce nebyla ve správním řízení dána možnost vyjádřit se ke zjištění úřadu a provést důkazy o opaku, shledal NSS, že rozhodnutí trpí podstatnými vadami řízení. Proto soud toto rozhodnutí zrušil.¹¹³

5.9 Znárodnění a národní správa podle dekretu č. 5/1945 Sb.

V nálezu ze 14. října 1947 č. 19/1946-6 (Boh. A č. 1720) řešil NSS stížnost Ing. Josefa P. a Marie F. proti rozhodnutí ministerstva průmyslu ze 14. listopadu 1945, z 9. ledna 1946 a ze 6. května 1946 o zavedení národní správy. Výměrem ze 14. listopadu 1945 zavedlo ministerstvo průmyslu podle dekretu č. 5/1945 Sb. národní správu do majetku a podniku firmy Josefa P. synové v P., přičemž z národní správy byly vyloučeny nemovitosti zapsané na firmu, které nesouvisí s průmyslovým podnikáním závodu. Proti tomuto výměru podali stěžovatelé rozklad, který ministerstvo průmyslu zamítlo výměrem z 9. ledna 1946. Výměrem ze 6. května 1946 ministerstvo průmyslu zrušilo výměr ze 14. listopadu 1945 a zároveň vydalo ve věci nové rozhodnutí. Ministerstvo průmyslu tedy znovu rozhodlo podle dekretu č. 5/1945 Sb., že zavádí národní správu do majetku a podniku firmy Josefa P. synové v P., opět s vyloučením výše uvedených nemovitostí. Uvedený podnik byl na základě vyhlášky ministra průmyslu z 27. prosince 1945 podle § 1 odst. 4 dekretu č. 100/1945 Sb. znárodněn zestátněním ke dni 27. října 1945, neboť se jednalo o podnik průmyslu kovodělného s více než 500 zaměstnanci ve smyslu § 1 odst. 1 č. 6 uvedeného dekretu. Uvedená vyhláška stanovila, že znárodněním nabývá stát vlastnictví znárodněného podniku, a dále stanovila, v jakém rozsahu se tak stalo. To znamená, že podnik firmy Josefa P. synové v P. byl znárodněn zestátněním s platností od dne 27. října 1945 a že stěžovatelé tímto dnem přestali být vlastníky tohoto podniku. Podle § 4 odst. 1 dekretu č. 100/1945 Sb. neměli stěžovatelé od uvedeného dne postavení vlastníků s právy z toho plynoucími, neboť uvedeným dnem toto postavení pozbyly ve prospěch státu.

Proto stěžovatelé nemohli od uvedeného dne ani vystupovat na obranu práv,

¹¹³ Nález NSS č. 289/46-7, ze dne 3. prosince 1947 (Boh. A č. 1784)

vztahujících se k předmětnému podniku. Stěžovatelé tedy ani nemohli tvrdit, že zavedením národní správy bylo zasaženo do jejich vlastnických práv, neboť od 27. října 1945 již nebyli vlastníky uvedeného podniku. Na základě toho NSS jejich stížnost zamítl.¹¹⁴

5.10 Aktivní legitimace k podání stížnosti proti rozhodnutí o znárodnění podniku

V usnesení z 19. listopadu 1947 č. 89/46-4 (Boh. A č. CXXVI) se NSS zabýval otázkou, zda může jednotlivý akcionář podat stížnost k NSS proti opatření, jímž ministr výživy prohlašuje podle § 1 dekretu č. 101/1945 Sb. podnik akciové společnosti za znárodněný. Stěžovatelé podali proti uvedenému rozhodnutí stížnost vlastním jménem jako majitelé 3 900 kusů akcií akciové společnosti, jejíž podnik byl prohlášen za znárodněný, tedy jako akcionáři této akciové společnosti. V napadeném rozhodnutí nelze spatřovat výrok, že akciová společnost, jejíž podnik byl znárodněn, již po právu netrvá. Práva akcionářů byla vymezena v obchodním zákoně č. 1/1863 ř. z. a také ve stanovách uvedené akciové společnosti. Podle platného právního řádu měli akcionáři určitá práva pouze vůči akciové společnosti, přičemž většinu z nich mohli uplatňovat pouze určitým způsobem, tedy hlasováním s ostatními akcionáři na valné hromadě. Avšak právní řád neopravňoval jednotlivého účastníka akciové společnosti (akcionáře), aby hájil práva akciové společnosti proti úředním zásahům. Tedy ani neopravňoval jednotlivého akcionáře k podání stížnosti k NSS proti opatření, jímž ministr výživy prohlásil podle § 1 dekretu č. 101/1945 Sb. podnik uvedené akciové společnosti za znárodněný. Stěžovatelé sami ani neuvedli, které jejich právo jako akcionářů příslušející jim podle zákona bylo napadeným rozhodnutím dotčeno. Proto NSS stížnost podanou stěžovateli jako akcionáři uvedené akciové společnosti odmítl pro nepřípustnost.¹¹⁵

---

114 Nález NSS č. 19/1946-6, ze dne 14. října 1947 (Boh. A č. 1720)

115 Usnesení NSS č. 89/46-4, ze dne 19. listopadu 1947 (Boh. A č. CXXVI)

6. Závěr

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila téma konfiskace a znárodnění majetku v Československu v letech 1945 – 1948. Když jsem si uvedené téma vybírala, měla jsem o něm pouze všeobecné znalosti, které byly navíc zkresleny ve společnosti všeobecně panujícím negativním vnímáním událostí po únorovém převratu v roce 1948. Ve světle těchto událostí je zejména znárodnění vnímáno značně negativně. Nicméně konfiskace i znárodnění majetku probíhalo ve velmi komplikovaném období bezprostředně po skončení II. světové války. V tomto období bylo potřeba vyřešit celou řadu problémů, ať už se jednalo o potrestání nacistických válečných zločinců a domácích kolaborantů, vyřešení národnostní problematiky, odsun německého obyvatelstva, pozemkovou reformu nebo obnovu válkou rozvráceného hospodářství. Specifické řešení těchto problémů bylo ovlivněno nejen válečnými událostmi, ale také tehdejšími postoji celé společnosti k řešení problematiky německé menšiny a k otázce konfiskace a znárodnění. V tehdejší společnosti převládaly názory schvalující nejen odsun německého obyvatelstva, ale také konfiskaci nepřátelského majetku i znárodnění klíčových odvětví průmyslu.

Informace pro svou práci jsem čerpala zejména z dobových, ale i současných publikací, právních předpisů a judikatury Nejvyššího správního soudu. Cílem této práce bylo stručně a zároveň souhrnně popsat problematiku konfiskace a znárodnění v období let 1945 – 1948, přičemž na vybraných judikátech Nejvyššího správního soudu jsem chtěla ukázat, jaké otázky se v souvislosti s touto problematikou objevily v aplikační praxi. Myslím, že se mi uvedené cíle podařilo splnit, i když celkový rozsah této práce není zrovna nejstručnější. Nicméně jsem se snažila ve své práci uvést vše podstatné, co se uvedeného tématu týká, a zároveň se od něj neodchýlit.

Celá práce se člení na čtyři hlavní části. V první části jsem se zabývala historickými souvislostmi období 1945 – 1948, ale také událostmi tomuto období předcházejícími. Nejprve jsem stručně popsala okolnosti vzniku a trvání Protektorátu Čechy a Morava v období nesvobody v letech 1939 – 1945 a v souvislosti s tím také vznik Slovenského státu. V další podkapitole jsem se

věnovala předpokladům poválečné obnovy Československa, rovněž jsem stručně zmínila domácí i zahraniční odboj a věnovala jsem se také problematice dekretální normotvorby prezidenta republiky. V poslední podkapitole jsem se pak zabývala samotným obdobím 1945 – 1948, v souvislosti s tím jsem zmínila tzv. Košický vládní program a věnovala jsem se také otázce retribuce a zásahů státu do ekonomiky.

Ve druhé a třetí části svojí práce jsem se pak zaměřila na samotnou problematiku konfiskace a znárodnění majetku v Československu v letech 1945 – 1948. V rámci části týkající se konfiskace jsem se zabývala rovněž otázkou řešení národností problematiky ve vztahu k německé a maďarské menšině, v souvislosti s tím jsem stručně popsala průběh odsunu německého obyvatelstva. Dále jsem se již věnovala konfiskačním předpisům. Zaměřila jsem se především na to, na koho a na jaký majetek se tyto předpisy vztahovaly, příp. jaké existovaly výjimky z konfiskace. Pokusila jsem se také shrnout otázku neplatnosti majetkově-právních jednání z doby nesvobody a s tím související problematiku restituce. Rovněž jsem popsala institut národní správy, který sloužil k zajištění majetku pro následné provedení konfiskace nebo znárodnění. Část týkající se znárodnění jsem rozdělila na dvě hlavní podkapitoly, které se zabývaly první a druhou etapou znárodnění. Věnovala jsem se zde zejména okolnostem přípravy jednotlivých znárodnovacích předpisů, dále jsem se pak zaměřila především na to, jaký majetek podléhal znárodnění, jak byla upravena otázka poskytování náhrad za znárodněný majetek a jaké existovaly výjimky ze znárodnění.

V poslední části své práce jsem se věnovala vybraným judikátům Nejvyššího správního soudu, které se vztahovaly k problematice konfiskace a znárodnění majetku. Vybrala jsem si celkem deset judikátů, které se zabývaly otázkou konfiskace zemědělského majetku, konfiskace nepřátelského majetku, národní správy, restituce a znárodnění majetku. Snažila jsem se stručně shrnout, čeho se jednotlivé případy týkaly a jak danou otázku řešily nejprve národní výbory a poté Nejvyšší správní soud. Na uvedených případech je vidět, že některá ustanovení konfiskačních a znárodnovacích předpisů byla v praxi vykládána různě a že Nejvyšší správní soud často dospěl ke zcela opačným závěrům než národní výbory.

V období let 1945 – 1948 došlo k celé řadě zásahů státu do ekonomiky a majetkoprávních vztahů, mezi něž patřily rovněž konfiskace a znárodnění majetku. V důsledku konfiskací změnilo vlastnictví obrovské množství zemědělské půdy a dalšího movitého i nemovitého majetku. Největší majetkové hodnoty představovaly zejména tzv. průmyslové konfiskáty, jejichž osud se stal předmětem řady sporů. V důsledku znárodnění pak došlo k rozsáhlým změnám ve struktuře národního hospodářství. Bezprostředně po válce byla potřeba přeměnit válečné řízené hospodářství zpět na hospodářství tržní. V Československu nejprve fungoval smíšený ekonomický mechanismus, který kombinoval prvky tržní a centrálně plánované ekonomiky. První etapa znárodnění měla být prostředkem obnovy válkou rozvráceného hospodářství. V důsledku druhé etapy znárodnění pak došlo k transformaci smíšeného ekonomického mechanismu na centrálně plánovaný a řízený mechanismus fungování ekonomiky. Postupně bylo likvidováno soukromé podnikání a změny v ekonomice se staly součástí nastolení totalitního politického systému po únorovém převratu v roce 1948.

7. Resumé

This diploma thesis deals with the issue of confiscation and nationalization of property in Czechoslovakia in the years 1945 – 1948. During the period 1945 - 1948, there were a number of state interventions in the economy and property rights relations. These interventions were directly related to the end of World War II and the post-war reconstruction of Czechoslovakia. In this diploma thesis I focus especially on the issue of confiscation and nationalization of property. The confiscation means the forcible impoundment of property without compensation. The confiscations in post-war Czechoslovakia took place on the basis of decrees of the President of the Republic. The post-war confiscations concerned the property of persons of German and Hungarian nationality, traitors and collaborators. The confiscation of property was also imposed as a punishment in retribution judiciary. The nationalization means the forcible transfer of property from private ownership to public ownership, especially state ownership, for compensation. The first phase of nationalization in Czechoslovakia took place on the basis of presidential decrees and the second phase of nationalization took place on the basis of a series of nationalization laws from 1948. During the first phase, key industry, banking and insurance were nationalized. In the second phase, the nationalization was extended to other sectors of the economy.

This diploma thesis is divided into four basic parts. In the first part I deal with the historical context of the period 1945 - 1948, but I also deal with the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia in the years 1939 - 1945 and the assumptions of the post-war reconstruction of Czechoslovakia. In the second part I focus on the confiscation of property, in connection with this I also deal with the topic of national issues of the German and Hungarian minorities and the transfer of the German population from Czechoslovakia. In this part, I also describe the institute of national administration, which served to secure property for subsequent confiscation and nationalization. Then I focus on my own topic of confiscation and analyze the individual confiscation regulations. In the third part I deal with the topic of nationalization of property, first I describe the course of the first phase of nationalization and then the second phase of nationalization.

In this part, I also analyze the individual nationalization regulations. In the last part of this diploma thesis I deal with selected judgments of the Supreme Administrative Court, which relate to the issue of confiscation and nationalization of property.

8. Použité zdroje

8.1 Literatura

BARTOŠEK, Luboš. Cestou k znárodnění: 25 let československé znárodněné kinematografie. Praha: Český filmový ústav, 1970.

BEŇA, Jozef. Právne postavenie Maďarov v ČSR v rokoch 1944 – 1948. *In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

BEŇKO, Ján; ed. Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, 1. vydání. ISBN 80-88878-48-9.

Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Ročník 27 (červenec 1945 až 1946). Praha: Právnické vydavatelství (V. Tomsa), 1947.

Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Ročník 28 (nálezy z roku 1947). Praha: Právnické vydavatelství (V. Tomsa), 1948.

Bohuslavova sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních. Ročník 29 (nálezy z roku 1948). Praha: Právnické vydavatelství (V. Tomsa), 1949.

BORÁK, Mečislav. Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948). Šenov u Ostravy: Tilia, 1998. ISBN 80-86101-07-X.

HLUŠIČKOVÁ, Růžena. Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948. Praha: Práce, 1983.

HLUŠIČKOVÁ, R.; NOSKOVÁ, A.; ŠTĚPÁN, Fr.; ŽABKA, J. Znárodnění 1945. Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze. 1. svazek. Praha: Státní ústřední archiv, 1982.

JARKOVSKÁ, Lucie. Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945-1948 na Královéhradecku. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-206-3.

JECH, Karel; KAPLAN, Karel. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: dokumenty. Brno: Doplněk, 2002, 2. opravené a doplněné vydání. ISBN 80-7239-115-1.

KAMENEC, Ivan. Slovenský stát: (1939 -1945). Praha: Anomal, 1. vydání, 1992. ISBN 80-900235-3-3.

KAPLAN, Karel. Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946-1947). Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. ISBN 80-85270-05-6.

KAPLAN, Karel. Znárodnění a socialismus. Praha: Práce, 1968.

KNAPP, Viktor. O národní správě: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1945.

KOŤÁTKO, Jiří. Pozemková reforma v Československu. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949.

KUKLÍK, Jan. Dekrety prezidenta republiky – výraz kontinuity československého právního řádu nebo jeho revoluční změny? *In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989.* Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

KUKLÍK, Jan; a kol. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-25-4.

KUKLÍK, Jan. Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů". Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-352-1.

KUKLÍK, Jan; a kol. Vývoj československého práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha: Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4.

LACINA, Vlastislav. Pozemková reforma v lidově demokratické Československé republice. *In: OTÁHAL, Milan. Zápas o pozemkovou reformu v ČSR.* Praha: ČSAV, 1963.

LHOTA, Václav. Znárodnění v Československu 1945-1948. Praha: Svoboda, 1. vydání, 1987.

MALÝ, Karel; SOUKUP, Ladislav, ed. Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

MAREČKOVÁ, Marie. České právní a ústavní dějiny: Stručný přehled a dokumenty. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1502-X.

MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha: Karolinum, 2002, 1.vydání. ISBN 80-246-0302-0.

NEŠPOR, Zdeněk. Národní správa řemeslných a průmyslových podniků. Praha: Orbis, 1945.

NEŠPOR, Zdeněk. O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody; O národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů: dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 čís. 5/1945 Sb. Praha: Ministerstvo informací, 1945.

NEŠPOR, Zdeněk. Vrácení majetku persekvaným. Dekret o neplatnosti majetkoprávních jednání a o národní správě z 19. května 1945. Praha: Orbis, 1946.

NEŠPOR, Zdeněk. Znárodnění dolů a průmyslu. Kniha první. Proces znárodnovací. Praha: Tiskové podniky Ústředního svazu čs. Průmyslu, 1948.

PALEČKOVÁ, Drahomíra. Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945 čís. 108 Sb. Příručky pro národní výbory. Svazek 6. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946.

PETRÁŠ, René. Menšiny v Československu 1945 – 1989. *In: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989.* Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0863-4.

PLÍVA, Stanislav. Soubor znárodnovacích předpisů vydaných v letech 1945-1951. Ostrava: Montanex, 1990. Průmyslový žurnál. Řada A, Hospodářská legislativa. ISBN 80-85300-11-7.

Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků: sbírka dokumentů. Praha: Ministerstvo informací, publikace č. 2/1945, 1945.

PRŮCHA, Václav; OLŠOVSKÝ, Rudolf; kolektiv autorů VŠE v Praze a Bratislavě. Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955. Praha: Svoboda, 1969.

Předpisy z oboru působnosti osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy. II. svazek. Zákony (dekrety), vyhlášky, směrnice, pokyny. Praha: Právní odbor osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, 1947.

PURŠ, Jiří. Obrysy vývoje československé znárodněné kinematografie: 1945-1980. Praha: Československý filmový ústav, 1985.

ROKOSKÝ, Jaroslav. Košický vládní program. Na cestě sovětizace Československa. *In:* KALOUS, Jan; ZEMAN, Pavel; ed. 1945: Konec války a obnova Československa. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-88292-08-1.

SKÁLA, Hugo. Co je znárodnění průmyslu. Praha: Omnia, 1945.

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

ŠEBESTÍK, Josef; LUKEŠ, Zdeněk. Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce. Příručky pro národní výbory. Svazek 9. Praha: Ministerstvo vnitra II. odbor, 1946.

ŠULC, Zdislav. Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945 – 1995. Brno: Doplněk, 1998. ISBN 80-7239-005-8.

VEČEŘA, Pavel. Národní souručenství. *In:* Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8.

VLČEK, Eduard. Dokumenty ke studiu právních dějin ČSR z let 1940-1948. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1288-8.

VLČEK, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 1. vydání. ISBN 80-244-1289-6.

VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. České právní dějiny. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4.

WINKLER, Pavel. Dekrety prezidenta republiky z období 1940 – 1945. *In:* Právní aspekty odsunu sudetských Němců: Sborník. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, 2. upravené a doplněné vydání. ISBN 80-85864-19-3.

8.2 Online zdroje

KUKLÍK, Jan; NĚMEČKOVÁ, Daniela. Majetkové změny v ČSR v letech 1945–1948. Paměť a dějiny: čtvrtletník, ročník XI, 2017/01, s. 3-14. Vydává: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky. ISSN 1802-8241. Dostupné online: <https://www.ustrcr.cz/publikace/pamet-a-dejiny-12017/>

8.3 Právní předpisy

zákon č. 36/1876 ř. z., ze dne 22. října 1875, o správním soudním dvoru

zákon č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

zákon č. 3/1918 Sb., ze dne 2. listopadu 1918, o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů

vládní nařízení č. 8/1928 Sb., ze dne 13. ledna 1928, o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů (správní řízení)

zákon č. 164/1937 Sb., ze dne 16. června 1937, o nejvyšším správním soudě

ústavní zákon č. 299/1938 Sb., o autonomii Slovenské krajiny

ústavní zákon č. 328/1938 Sb., o autonomii Podkarpatské Rusi

ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací

výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb., ze dne 16. března 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

nařízení Vůdce a říšského kancléře o právu vydávati právní předpisy v Protektorátu Čechy a Morava, ze dne 7. června 1939 (RGBl. I., str. 1039)

zákon č. 1/1939 Sl. z., ze dne 14. března 1939, o samostatném Slovenském státu

zmluva č. 226 ze dne 18. (23.) března 1939, o ochrannom pomere medzi Nemeckou říšou a Slovenskou republikou (publikována jako zákon č. 226/1940 Sl.z.)

ústavní zákon č. 185/1939 Sl. z., ze dne 21. července 1939, o Ústave Slovenskej republiky

ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1940 Úř. věst. čs., ze dne 21. července 1940, o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení ČSR

ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 Úř. věst. čs., ze dne 15. října 1940, o prozatímním výkonu moci zákonodárné

ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs., o obnovení právního pořádku (znovu publikován jako vyhláška ministra vnitra pod č. 30/1945 Sb.)

ústavní dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čs., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění (znovu publikován jako vyhláška ministra vnitra pod č. 43/1945 Sb.)

dekret prezidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čs., ze dne 1. února 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

ústavní dekret prezidenta republiky č. 3/1945 Úř. věst. čs., ze dne 22. února 1945, o výkonu moci zákonodárné v přechodném období (znovu publikován pod č. 21/1945 Sb.)

ústavní zákon č. 57/1946 Sb., ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky

dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., ze dne 19. června 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret)

dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., ze dne 19. června 1945, o Národním soudu

nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. nař. SNR, ze dne 15. května 1945, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví

ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., ze dne 2. srpna 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně, vydána 2. srpna 1945 v Postupimi (Postupimská dohoda)

Dohoda o reparacích od Německa, o založení Mezispojeneckého reparačního úřadu a o vrácení měnového zlata č. 150/1947 Sb. (Pařížská reparační dohoda)

dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., ze dne 27. října 1945, o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret)

dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů

nařízení Slovenské národní rady č. 50/1945 Sb. nař. SNR, ze dne 5. června 1945, o národní správě

zákon č. 128/1946 Sb., ze dne 16. května 1946, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících

dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

nařízení Slovenské národní rady č. 4/1945 Sb. nař. SNR, o konfiskování a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel slovenského národa

dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb., ze dne 20. července 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského

dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění akciových bank

dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb., ze dne 24. října 1945, o znárodnění soukromých pojišťoven

dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb., ze dne 11. srpna 1945, o opatřeních v oblasti filmu

vládní nařízení č. 6/1946 Sb., ze dne 15. ledna 1946, kterým se vydává statut národních podniků průmyslových

vládní nařízení č. 77/1946 Sb., ze dne 9. dubna 1946, kterým se vydává Statut národních podniků potravinářských

zákon č. 142/1947 Sb., ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy

ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky

vládní nařízení č. 72/1948 Sb., ze dne 13. dubna 1948, o zřízení a organizaci státního podniku "Československý státní film"

zákon č. 137/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o postátnění Československého rozhlasu

zákon č. 114/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků

zákon č. 115/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o znárodnění dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto oboru

zákon č. 118/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o organizaci velkoobchodní činnosti a o znárodnění velkoobchodních podniků

zákon č. 119/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství

zákon č. 120/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami

zákon č. 121/1948 Sb., ze dne 28. dubna 1948, o znárodnění ve stavebnictví

zákon č. 122/1948 Sb., ze dne 5. května 1948, o organizaci a znárodnění cestovních kanceláří

zákon č. 123/1948 Sb., ze dne 5. května 1948, o znárodnění polygrafických podniků

zákon č. 124/1948 Sb., ze dne 5. května 1948, o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení

zákon č. 125/1948 Sb., ze dne 6. května 1948, o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku

zákon č. 126/1948 Sb., ze dne 6. května 1948, o znárodnění některých šlechtitelských podniků

zákon č. 185/1948 Sb., ze dne 19. července 1948, o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče

zákon č. 311/1948 Sb., ze dne 22. prosince 1948, o národních dopravních podnicích

zákon č. 46/1948 Sb., ze dne 21. března 1948, o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)

8.4 Judikatura

nález NSS č. 337/45-6, ze dne 31. prosince 1945 (Boh. A č. 1512)

nález NSS č. 177/46-6, ze dne 26. listopadu 1946 (Boh. A č. 1488)

nález NSS č. 103/46-4, ze dne 11. prosince 1946 (Boh. A č. 1495)

nález NSS č. 833/46-5, ze dne 8. října 1947 (Boh. A č. 1718)

nález NSS č. 19/1946-6, ze dne 14. října 1947 (Boh. A č. 1720)

nález NSS č. 822/47-5, ze dne 30. října 1947 (Boh. A č. 1743)

usnesení NSS č. 89/46-4, ze dne 19. listopadu 1947 (Boh. A č. CXXVI)

nález NSS č. 289/46-7, ze dne 3. prosince 1947 (Boh. A č. 1784)

nález NSS č. 907/47-3, ze dne 19. ledna 1948 (Boh. A č. 1822)

nález NSS č. 2148/47-3, ze dne 23. března 1948 (Boh. A č. 1900)